

**T.C.
NECMETTİN ERBAKAN ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
İKTİSAT ANABİLİM DALI
İKTİSAT BİLİM DALI**

**TASARRUF AÇIĞI SORUNU: TÜRKİYE VE ÇİN KARŞILAŞTIRMASI
(1980-2015)**

KORAY YILDIRIM

YÜKSEK LİSANS TEZİ

**DANIŞMAN:
DOÇ. DR. FATİH MEHMET ÖCAL**

KONYA-2017

**T.C.
NECMETTİN ERBAKAN ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
İKTİSAT ANABİLİM DALI
İKTİSAT BİLİM DALI**

**TASARRUF AÇIĞI SORUNU: TÜRKİYE VE ÇİN KARŞILAŞTIRMASI
(1980-2015)**

Koray YILDIRIM

YÜKSEK LİSANS TEZİ

**DANIŞMAN:
Doç. Dr. Fatih Mehmet ÖCAL**

KONYA-2017

T.C.
NECMETTİN ERBAKAN ÜNİVERSİTESİ
Sosyal Bilimler Enstitüsü Müdürlüğü

YÜKSEK LİSANS TEZİ KABUL FORMU

Öğrencinin	Adı Soyadı	Koray YILDIRIM
	Numarası	128109011012
	Ana Bilim / Bilim Dalı	İktisat / İktisat
	Programı	Yüksek Lisans
	Tez Danışmanı	Doç. Dr. Fatih Mehmet ÖCAL
	Tezin Adı	Tasarruf Açığı Sorunu: Türkiye ve Çin Karşılaştırması (1980-2015)

Yukarıda adı geçen öğrenci tarafından hazırlanan “Tasarruf Açığı Sorunu: Türkiye ve Çin Karşılaştırması (1980-2015)” başlıklı bu çalışma 30/11/2017 tarihinde yapılan savunma sınavı sonucunda oybirliği/oyçokluğu ile başarılı bulunarak jürimiz tarafından Yüksek Lisans Tezi olarak kabul edilmiştir.

Sıra No	Danışman ve Üyeler		
	Unvanı	Adı ve Soyadı	İmza
1	Doç. Dr.	Esra KABAKÇALI	
2	Prof. Dr.	Abdulvedir BULUŞ	
3	Doç. Dr.	Fatih Mehmet ÖCAL	

 KONYA	T.C. NECMETTİN ERBAKAN ÜNİVERSİTESİ Sosyal Bilimler Enstitüsü Müdürlüğü	 SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
---	--	---

Bilimsel Etik Sayfası

Öğrencinin	Adı Soyadı	Koray YILDIRIM		
	Numarası	128109011012		
	Ana Bilim / Bilim Dalı	İktisat / İktisat		
	Programı	Tezli Yüksek Lisans	☒	
		Doktora	☐	
Tezin Adı	Tasarruf Açığı Sorunu: Türkiye ve Çin Karşılaştırması (1980-2015)			

Bu tezin hazırlanmasında bilimsel etiğe ve akademik kurallara özenle riayet edildiğini, tez içindeki bütün bilgilerin etik davranış ve akademik kurallar çerçevesinde elde edilerek sunulduğunu, ayrıca tez yazım kurallarına uygun olarak hazırlanan bu çalışmada başkalarının eserlerinden yararlanılması durumunda bilimsel kurallara uygun olarak atıf yapıldığını bildiririm.

Koray YILDIRIM

 KONYA	T.C. NECMETTİN ERBAKAN ÜNİVERSİTESİ Sosyal Bilimler Enstitüsü Müdürlüğü	 NECMETTİN ERBAKAN ÜNİVERSİTESİ SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
--	---	--

ÖZET

Öğrencinin	Adı Soyadı	Koray YILDIRIM		
	Numarası	128109011012		
	Ana Bilim / Bilim Dalı	İktisat / İktisat		
	Programı	Tezli Yüksek Lisans	X	
		Doktora		
	Tez Danışmanı	Doç. Dr. Fatih Mehmet ÖCAL		
Tezin Adı	Tasarruf Açığı Sorunu: Türkiye ve Çin Karşılaştırması (1980-2015)			

Dünyada 80’li yıllarda başlayan liberalizasyon süreciyle ülkelerin birbirine entegrasyonu hızlanmış, fiziksel sermaye giriş çıkışları özellikle gelişmekte olan ülkeler açısından önemli bir hale gelmiş ve finansal krizleri tetikleyen ve sonrasında reel sektör krizlerini tetikleyen bir enstrüman haline gelmiştir. Bu süreçte gelişmekte olan ülkelerin ihtiyatlılığı açısından tasarruflar büyük ölçüde önemli hale gelmiştir. Türkiye’yi de gelişmekte olan ülke olarak ele aldığımızda son yıllarda tasarruf açığı sorunuyla karşı karşıyadır. Gelişmekte olan ülkelerin bu kategoriden çıkıp gelişmiş ülke sınıfına geçebilmesi için yeterli ve sürdürülebilir bir büyüme potansiyeline sahip olması gerekmektedir. Bu büyüme trendinin gerçekleşmesi için önemli unsurlardan biri fiziksel sermaye birikimidir. Fiziksel sermaye birikimi için yatırımlara, yatırımlar içinse tasarruflara ihtiyaç duyulmaktadır. Bu nedenle bu çalışmada tasarruf açığı üzerinde durulacaktır.

Anahtar kelimeler: Tasarruf Açığı, Liberalizasyon, Tasarruf Saiki, Türkiye, Çin.

 KONYA	T.C. NECMETTİN ERBAKAN ÜNİVERSİTESİ Sosyal Bilimler Enstitüsü Müdürlüğü	 NECMETTİN ERBAKAN ÜNİVERSİTESİ KONYA SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
--	---	---

ABSTRACT

Author's	Name and Surname	Koray YILDIRIM		
	Student Number	128109011012		
	Department	Economics / Economics		
	Study Programme	Master's Degree (M.A.)	X	
		Doctoral Degree (Ph.D.)		
	Supervisor	Assoc. Prof. Dr. Fatih Mehmet ÖCAL		
Title of the Thesis/Dissertation	Savings Gap Problem: Comparison of Turkey and China (1980-2015)			

With the liberalization process that started in the world in the 1980's, the integration of the countries accelerated and physical capital inflows and outflows became important especially in the developing countries and became an instrument that triggered financial crises and later triggered real sector crises. In this process, the savings have become of great importance in terms of the prudence of the developing countries. When we consider Turkey as a developing country, we are confronted with the problem of saving money in recent years. Developing countries need to have an adequate and sustainable growth potential so that they can go from this category to the developed country class. One of the important factors for the realization of this growth trend is physical capital accumulation. Savings are needed for investments for physical capital accumulation and for investments. For this reason, this study will focus on savings.

Keywords: Savings Gap, Liberalization, Saving Motive, Turkey, China.

İÇİNDEKİLER

YÜKSEK LİSANS TEZİ KABUL FORMU	ii
Bilimsel Etik Sayfası	iii
ÖZET	iv
ABSTRACT	v
TEŞEKKÜR	x
ŞEKİLLER LİSTESİ	xi
ÇİZELGELER LİSTESİ	xii
GİRİŞ	1
BİRİNCİ BÖLÜM	3
TASARRUF KAVRAMINA GENEL BAKIŞ	3
1.1. TASARRUF KAVRAMI VE ÇEŞİTLERİ	3
1.1.1. Tasarruf Nedir?	3
1.1.2. Tasarruf Fonksiyonu	4
1.1.3. Tasarruf Çeşitleri	5
1.1.3.1. Yurtiçi ve Yurtdışı Tasarruflar	5
1.1.3.2. Özel Kesim Tasarrufları ve Kamu Kesimi Tasarrufları	6
1.1.3.3. Gönüllü Tasarruflar ve Zorunlu Tasarruflar	6
1.1.3.4. Kurumsal Tasarruflar ve Bireysel Tasarruflar	7
1.1.3.5. Ayni Tasarruflar ve Nakdi Tasarruflar	7
1.1.3.6. Rezerv Tasarruflar ve Dinamik Tasarruflar	8
1.2. TÜKETİM VE TASARRUF TEORİLERİ	9
1.2.1. Mutlak Gelir Hipotezi	9
1.2.2. Nispi Gelir Hipotezi	10
1.2.3. Fisherin Zamanlararası Tüketim Seçimi	10
1.2.4. Ömür Boyu Gelir Hipotezi	11
1.2.4.1. Ömür Boyu Gelir Hipotezine Göre Ülkeler Arasındaki Tasarruf Farklılıklarının Nedenleri	11
1.2.5. Sürekli Gelir Hipotezi	11
1.2.6. Ricardian Yaklaşım	12
1.3. İKTİSADİ KURAMLAR AÇISINDAN TASARRUFLAR	14

1.3.1.	Klasik Analizde Tasarruflar	14
1.3.2.	Keynesyen Analizde Tasarruflar	16
1.3.3.	Monetarist Analizde Tasarruflar	18
1.4.	TASARRUF AÇIĞI KAVRAMI.....	20
1.4.1.	Tasarruf Açığı Nedir?	20
1.4.2.	Makroekonomik Hesaplamalar Sistemi ve Ekonominin Genel Dengesi Açısından Tasarruflar ve Tasarruf Açığı.....	23
İKİNCİ BÖLÜM		29
TÜRKİYE'DE TASARRUF AÇIĞI		29
2.1.	TASARRUF AÇIĞI VE TASARRUFLARIN SEYRİNİ ETKİLEYEN FAKTÖRLER	29
2.1.1.	Tasarrufların Önemi	29
2.2.	TASARRUF SAIKİ VE TASARRUFLAR ÜZERİNE PSİKOLOJİK BİR DEĞERLENDİRME.....	31
2.2.1.	Tasarruf Saiki ve Tasarruf Üzerine Eleştiriler (Tasarruf Paradoksu).....	32
2.2.2.	Tüketim ve Tasarruf Saiki Üzerine Kuramsal Yaklaşımlar	33
2.2.2.1.	Davranışsal İktisat	33
2.2.2.2.	Hedonik Tüketim	34
2.2.2.3.	Anlık Hazzın Cazibesi.....	35
2.2.2.4.	Lüks Tüketim Malları Talebi ve Tüketim Toplumu	35
2.2.2.5.	Keynes Psikolojik Temelleri	36
2.2.2.6.	Deneysel İktisat ve Nöroekonomi	37
2.2.2.7.	Katılım Bankacılığı	38
2.2.3.	Güven Faktörü, Tüketici Beklentileri ve Krizlerin Tüketicilerin Tüketim Tasarruf Alışkanlıklarına Etkisi	39
2.3.	TÜRKİYE'DE TASARRUFLARIN BELİRLEYİCİLERİ VE TASARRUFUN SEYRİNİ ETKİLEYEN FAKTÖRLER	45
2.3.1.	Türkiye'de Tasarrufların Belirleyicileri	45
2.3.2.	Tasarrufların Seyrini Etkileyen Faktörler	50
2.3.3.	Tasarrufları Artırıcı ve Yatırımlara Aktarılmasını Sağlayan Politikalar	51
2.3.3.1.	Para Politikası.....	52
2.3.3.1.1.	Zorunlu Mevduatlar	52
2.3.3.1.2.	Disponibilite Oranı	53

2.3.3.1.3.	Reeskont Faiz Oranı	53
2.3.3.1.4.	Açık Piyasa İşlemleri	53
2.3.3.1.5.	Reel Faizler	54
2.3.3.2.	Maliye Politikası	55
2.3.3.2.1.	Kamu Harcama Politikası.....	55
2.3.3.2.2.	Gelir Artırıcı Politikalar	56
2.3.3.2.3.	Vergi Politikası.....	57
2.3.3.2.4.	Sübvansiyon Politikası.....	58
2.3.3.3.	Dış Ticaret Politikası Kapsamında Denkleştirme Politikaları.....	59
2.3.3.3.1.	Harcama Değiştirici Politikalar	59
2.3.3.4.	Tasarruf Artışına Yönelik Sosyal Politikalar	62
2.3.3.4.1.	Tasarruf Bilinci	62
2.3.3.4.2.	Bireysel Emeklilik Sistemi.....	65
2.3.4.	Sermaye Hareketlerinin Tasarruflar Üzerindeki Etkileri	67
2.3.4.1.	Sermaye Hareketlerine Tasarruflar Açısından Genel Bir Bakış.....	67
2.3.4.2.	Doğrudan Yabancı Yatırımlar Açısından Sermaye Hareketleri.....	67
2.3.4.3.	Sermaye Hareketlerinin Dünya ve Türkiye'deki Gelişimi.....	68
2.3.4.4.	Finansal Liberalizasyon ve Sermaye Hareketlerinin Ekonomi ve Tasarruflar Açısından Önemi	70
2.3.4.5.	Sermaye Hareketlerini Belirleyen Faktörler.....	71
2.3.4.5.1.	İtici (Push) Faktörler	73
2.3.4.5.2.	Çekici (Pull) Faktörler.....	74
2.3.4.6.	Sermaye Hareketlerinin Kompozisyonunun Tasarruflar ve Büyüme Üzerindeki Etkisi.....	79
2.3.4.7.	Sermaye Hareketlerinin Ödemeler Dengesi Üzerindeki Etkisi	82
2.3.4.8.	Feldstein-Horioka Paradoksu	84
2.4.	1980'DEN GÜNÜMÜZE KONJONKTÜREL DURUM VE TASARRUFLARIN SEYRİ	86
2.4.1.	1980-2002 Döneminde Türkiye'nin Konjunktürel Durumu	86
2.4.2.	1980-2002 Döneminde Tasarrufların Seyri ve Makroekonomik Büyüklükler	88
2.4.3.	2002-2015 Döneminde Konjunktürel Durum	93

2.4.4.	2002-2015 Döneminde Tasarrufların Seyri ve Makroekonomik Büyüklükler	95
2.5.	TASARRUF AÇIĞI SORUNU İÇİN UYGULANAN MEVCUT POLİTİKALAR VE ÇÖZÜM ÖNERİLERİ.....	99
2.5.1.	Tasarruf Açığı Sorunu İçin Uygulanan Mevcut Politikalar	99
2.5.2.	Tasarruf Açığı Sorunu İçin Uygulanması Hedeflenen Politikalar	100
ÜÇÜNCÜ BÖLÜM.....		103
TASARRUF ARTIŞI SAĞLAYAN ÜLKELER VE ÇİN ÖRNEĞİ.....		103
3.1.	TASARRUF ARTIŞI SAĞLAYAN ÜLKELER VE POLİTİKALARI.....	103
3.1.1.	Tasarruf Artışının Gelişmekte Olan Ülkelerde Büyümeye Katkısı.....	103
3.1.1.1.	Gelişmekte Olan Ülkelerin Yapısı	103
3.1.1.2.	Gelişmekte Olan Ülkelerde Tasarrufların Seyri ve Büyümeye Katkısı	104
3.2.	ÇİN'İN YAPISAL DÖNÜŞÜMÜ VE TASARRUFLAR	106
3.2.1.	1940'lardan Deng Dönemine Çin'in Siyasal Yapısı ve Ekonomik Konjonktürü	106
3.2.2.	Deng Dönemi ve Sonrası İktisat Politikaları.....	109
3.2.3.	Tasarrufların Seyri ve Tasarruf Artışının Sebepleri	113
3.2.4.	Çin'de Tasarruf Alışkanlıklarını Etkileyen Psikolojik Faktörler, Konjonktürel Faktörler ve Aile Yapısı.....	119
3.2.5.	Çin'in Büyüme Kaynakları	121
3.2.6.	Türkiye ve Çin'in Tasarruf Dinamiklerinin Karşılaştırılması	125
3.2.6.1.	Ekonomik Yapının Karşılaştırılması	125
3.2.6.1.1.	Osmanlı Ekonomisinden Başlayarak Türkiye Ekonomisinin Yapısı	125
3.2.6.1.2.	Çin'in Ekonomik Yapısı.....	127
3.2.6.1.3.	Türkiye ve Çin'in Tasarruflar Açısından Karşılaştırılması.....	128
3.2.6.1.4.	Çin ve Türkiye'nin Tasarruflar Açısından ve Yapısal Anlamda Genel Değerlendirmesi	129
SONUÇ VE ÖNERİLER.....		134
KAYNAKÇA		143
ÖZGEÇMİŞ		154

TEŞEKKÜR

Yüksek lisans tez çalışmasını bitirmenin verdiği mutluluğu ifade ederek öncelikle beni yetiştirip bugünlere getiren ve bu süreçte manevi desteğini esirgemeyen fedakâr aileme teşekkür ederim. Ayrıca tez çalışması sürecinde titizlikle çalışmamı inceleyip bana yol gösteren Necmettin Erbakan Üniversitesi Sosyal ve Beşeri Bilimler Fakültesi Öğretim üyesi Doç. Dr. Fatih Mehmet ÖCAL hocama ve Necmettin Erbakan Üniversitesi Sosyal ve Beşeri Bilimler Fakültesi iktisat bölümü öğretim üyesi diğer hocalarıma tez sürecinde gösterdikleri özveriden dolayı teşekkürlerimi sunarım.

Bu çalışmayı beni bu noktada görmesini en çok istediğim Babama ithaf ediyorum.

Koray YILDIRIM

ŞEKİLLER LİSTESİ

BÖLÜM 1

Şekil 1. 1. Tüketim ve tasarruf fonksiyonu.....	4
---	---

BÖLÜM 2

Şekil 2. 1. Tüketici Güven Endeksi	42
Şekil 2. 2. Mevcut Dönemin Dayanıklı Tüketim Malı Satın Almak İçin Uygunluğu	44
Şekil 2. 3. 2011 Yılına Ait Avrupa Ülkelerinin Dolaşımdaki Madeni Para/Emisyon Hacmi.....	64
Şekil 2. 4. Fon İşletim Maliyetinin Toplam Emeklilik Fonlarına Oranı.....	66
Şekil 2. 5. Türkiye’de Yurtiçi Tasarruflar ve Yatırımların GSMH’ye Oranı	81
Şekil 2. 6. Türkiye’nin Büyüme Oranı ve Net Sermaye Girişleri.....	82

BÖLÜM 3

Şekil 3. 1. 1980-2014 Döneminde Tasarruflar ve Yatırımlar	104
Şekil 3. 2. 1980-2014 Döneminde Cari İşlemler Dengesi Gelişmeleri	105
Şekil 3. 3. Gelişmekte Olan Ülkeler: Ödemeler Dengesi Finans Hesabı	106
Şekil 3. 4. Tasarrufların Seyrinin Grafikselleştirilmesi	115
Şekil 3.5. Türkiye’nin Tasarruf Oranları.....	116

ÇİZELGELER LİSTESİ

BÖLÜM 2

Çizelge 2. 1. Tüketici Güven Endeksine Ait Sayısal Veriler (Kaynak: Merkez Bankası, 2016)	41
Çizelge 2. 2. Mevcut Dönemin Dayanıklı Tüketim Malı Satın Almak İçin Uygunluğu (Kaynak: Merkez Bankası, 2016)	43
Çizelge 2. 3. Gelişmekte Olan Ülkelerin Ödemeler Dengesi: 1992-1999 (Milyar \$) 69	
Çizelge 2. 4. Gelişmekte Olan Ülkelere Net Sermaye Girişinin Türüne Göre Dağılımı (%) (Kaynak: UNCTAD, 1999).....	70
Çizelge 2. 5. 1999-2005 Yılları Arası Sermaye Hareketlerinin Kompozisyonu (Kaynak: TCMB, 2006).....	79
Çizelge 2. 6. 1980-2001 Arası Tasarruf Açığının Seyri (Kaynak: Kalkınma Bakanlığı, 2016).....	89
Çizelge 2. 7. 2001-2014 Arası Tasarruf Açığının Seyri (Kaynak: Kalkınma Bakanlığı, 2016).....	94

BÖLÜM 3

Çizelge 3. 1. Türkiye ve Çin Karşılaştırılması.....	131
---	-----

GİRİŞ

Son yıllarda gelişmekte olan ülke ekonomilerinin büyüme anlamında neden yeterli performansı gösteremediği üzerine bazı tartışmalar yaşanmaktadır ve bu sorunun temel sebebinin de yatırımların finansmanı olan tasarrufların yetersiz olması dolayısıyla tasarruf açığı olduğu üzerinde durulmaktadır. Tasarruf açığı literatürdeki şekliyle ifade edilecek olursa;

$(S-I) + (T-G) = (X-M)$ şeklinde gösterilebilir.

Bu denklemde; S özel kesim tasarrufları, I yatırımları, T kamu gelirlerini, G kamu harcamalarını, X ihracatı, T ithalatı ifade etmektedir. Bu denklemde (S-I) tasarruf açığını, (T-G) bütçe açığını, (X-M) ise dış ticaret açığını göstermektedir. Buradan hareketle (S-I) ve (T-G) iç dengeyi, (X-M) dış dengeyi ifade etmektedir. Sonuç olarak tasarruf açığı bir ekonominin yatırımlarını kendi tasarruflarıyla karşılayamaması durumudur. Bu araştırma tasarruf açığı sorununun neden kaynaklandığı ve bu soruna ne gibi çözümler getirilebileceği analiz edilecektir. Tasarruflar gelişmekte olan ülkeler açısından son derece önemlidir. Tasarruflar gelişmekte olan ülkelerde yeterli ve sürdürülebilir bir büyüme potansiyeline ulaşmadaki en önemli değişkenlerden bir tanesidir (SDE, 2012).

Türkiye'nin 1980'li yıllarda başlayan liberalizasyon süreciyle sermaye hareketlerine maruz kalmış ve ani sermaye çıkışları yaşanmıştır. Bunun sonucunda yatırımların finansmanı olan tasarruflar dış piyasalara kayarak tasarruf açığı sorununu tetiklemiştir. Yatırımların finansmanı olan tasarrufların artışıyla ekonominin yeterli sürdürülebilir büyüme ve kalkınma potansiyelini artırmasının önündeki en büyük engellerden birisi kalkacaktır. Bu nedenle tasarruflar ekonomi açısından son derece önemlidir (Öztürk ve Özyakışır, 2005: 1-20).

Bu çalışma Türkiye ve Çin özelinde 1980-2015 yılları arasında kalan süreçteki tasarruf açığı sorununu ve karşılaştırmaları konu almaktadır. Çalışmada büyümenin ve kalkınmanın temel dinamiklerinden tasarruf ele alınacaktır. Buradan hareketle tasarrufları etkileyen faktörler olarak milli gelir başta olmak üzere yatırımlar, tüketim, tüketicilerin psikolojik eğilimleri, sermaye hareketleri gibi

tasarrufu etkileyen değişkenler irdelenecektir. Tasarruflar yatırımların finansmanı olarak ekonomiyi büyüme trendine sokacak temel değişken olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu nedenle tasarruf açığını etkileyen faktörler analiz edilip bu sorunun çözülmesinde hangi önerilerin getirilebileceği ortaya konmaya çalışılacaktır.

Ayrıca, tasarrufları oluşmasını etkileyen temel iktisadi karar birimlerinden olan tüketicilerin tasarruf eğilimlerinin psikolojik boyutu analiz edilecektir. Bu soruna kalıcı çözüm getirebilmek için bireylerin tasarruf alışkanlıklarının nasıl değiştirilebileceğine ilişkin sonuçlar elde edilmeye çalışılacaktır. Diğer yandan tasarruflarını büyük oranda artırmış Çin ile Türkiye karşılaştırılarak Türkiye ekonomisi için ne gibi politikalar üretilebileceği açısından Çin ekonomisi önemli bir model teşkil etmektedir.

BİRİNCİ BÖLÜM

TASARRUF KAVRAMINA GENEL BAKIŞ

Literatürde tasarruf kavramının önemli bir yer tutması ve önemli bir temel makroekonomik değişken olması sebebiyle teorik olarak ekonomi açısından önem arz etmektedir.

1.1. TASARRUF KAVRAMI VE ÇEŞİTLERİ

Tasarrufa kavramsal olarak iktisat literatüründe birçok anlam yüklenmektedir. Bu anlamda öncelikle tasarruf kavramsal olarak ele alınacaktır. Tasarruf literatürde genel olarak gelirin harcanmayan kısmı olarak kabul edilmektedir. İktisadi değişkenleri etkilemesi açısından ise literatürde tasarruflar çeşitlere ayrılmıştır.

1.1.1. Tasarruf Nedir?

Harcanabilir gelir tüketim ve tasarruflardan oluşmaktadır. Harcanabilir gelirin tüketime ayrılmayan kısmı ise tasarrufu oluşturmaktadır (Ünsal, 2007: 136).

Daha açık bir dille ifade edilecek olursak ilk olarak tasarrufun toplum için ifade ettiği anlama bakarsak, halk arasında tasarruf kavramı genel anlamda tutumluluk, bir şeyi idareli kullanmaktır. İktisat bilimi açısından ise bireylerin, toplumun ve devletin bir malı, hizmeti, sermayeyi yani tüketime sunulmuş bir iktisadi değeri rasyonel bir biçimde kullanma anlamı yüklenmiştir. İktisadi karar birimlerini rasyonel davranmaya iten şey ise mevcut kaynakların sınırlı olmasındandır. Bu durumu örnekleyecek olursak birey ulaşım için bütün bütçesiyle araç aldığı durumda diğer ihtiyaçlarını karşılayamayacaktır bu nedenle toplu taşıma araçlarını kullanacaktır. Sonuç olarak kaynakların kıt olması bireyleri rasyonel tercihler yapmak zorunda bırakmaktadır. Bu nedenle bireyler ihtiyaçlarını en yüksek fayda düzeyiyle karşılamak için idareli (tutumlu) davranmaya iktisat literatüründeki adıyla tasarruf yapmaya itmektedir. Diğer yandan bir şeyi idareli kullanma yani tasarruf etmek şimdiki tüketimin ertelenmesi şeklinde de tanımlanmaktadır. Bu davranış ise iktisadi karar birimleri açısından gelecekte öngörülemeyen harcamalar için finansman kaynağı oluşturması için tasarruf edilmektedir. Buradan hareketle

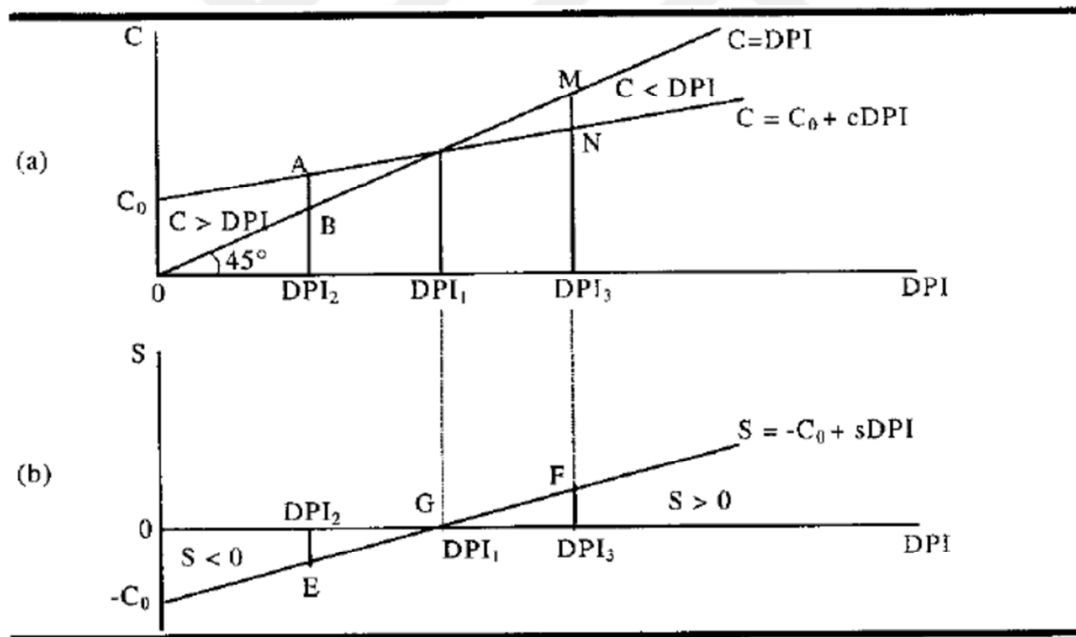
tasarrufa yüklenen başka bir anlam ise ihtiyatlılık olarak karşımıza çıkmaktadır. Tasarruf genel anlamda iktisat literatüründe ve bazı toplumlarda böyle anlamlandırılırken bu durum her zaman kabul görmeyebilir yani bazı toplumlarda tasarruf rasyonellik ve erdemli bir davranış gibi kabul görürken bazı toplumlarda ise cimrilik olarak değerlendirilebilmektedir (Çetin, 2004: 4-5).

Sonuç olarak bakıldığında gelirin bir fonksiyonu olarak tasarruflar bireylerin zevk ve tercihlerine göre harcadığı gelirin ihtiyat güdüsüyle elde tuttuğu kalan kısmına tekabül etmektedir (Ünsal, 2007: 136-137).

1.1.2. Tasarruf Fonksiyonu

Keynesyen modelde tasarruf ve kullanılabilir kişisel gelir arasındaki ilişkiye tasarruf fonksiyonu adı verilmektedir.

Şekil 1. 1. Tüketim ve tasarruf fonksiyonu

(Kaynak: Ünsal, 2007: 139)

$$DPI = C + S$$

$$DPI = C_0 + cDPI + S$$

$$S = DPI - C_0 - cDPI$$

$$S = -C_0 + (1 - c)DPI$$

$$S = -C_0 + sDPI \quad (0 < s < 1, s = \text{sabit})$$

Tasarruf fonksiyonunu özdeşlikler yoluyla açıklayacak olursak; $-C_0$ terimi kullanılabilir kişisel reel gelir dışındaki değişkenler tarafından belirlenen tasarruf büyüklüğünü ifade etmektedir. Bunu daha açık bir dille ifade edecek olursak kullanılabilir gelir olmasa da önceki dönemlerde edinilmiş tasarrufların kullanılarak satın alınan reel GDP'yi temsil etmektedir. Bu da otonom tasarruf olarak adlandırılmaktadır. $sDPI$ terimi ise kullanılabilir kişisel reel gelire bağlı olarak değişen tasarrufları ifade etmektedir. Bu ise uyarılmış tasarrufları temsil etmektedir. S tasarruf miktarını, s ise marjinal tasarruf eğilimini göstermektedir. Marjinal tasarruf eğilimi, tasarruftaki değişimin kullanılabilir kişisel reel gelirdeki değişmeye oranı olarak ifade edilmektedir. Marjinal tasarruf eğilimi (s) sıfırla bir arasında değişmesi sebebiyle ($0 < s < 1$) kullanılabilir reel gelirden bir artış olması durumunda uyarılmış tasarruf kullanılabilir gelirden daha az olmaktadır. Marjinal tasarruf eğilimini belirleyen değişken ise elde edilen gelirin ne kadarının tasarruf edilmek istendiğidir. Tasarruf sahiplerinin tasarruf eğilimleri yüksekse marjinal tasarruf eğilimleri yüksek olmaktadır. Diğer yandan ($c + s = 1$) marjinal tasarruf eğilimi ve marjinal tüketim eğilimi toplamının 1'e eşit olması sebebiyle marjinal tasarruf eğilimi arttıkça marjinal tüketim eğilimi azalmaktadır (Ünsal, 2007: 137-139).

Sonuç olarak gelirin belirli bir miktar ile sınırlı olması sebebiyle gelirden tasarrufa ayrılan miktar arttıkça tüketimden feragat edilerek tüketim miktarı azalmaktadır. Bu nedenle tasarruf fonksiyonu gelir ve harcama arasındaki korelasyonu ifade etmektedir (Şıklar, 2008: 283).

1.1.3. Tasarruf Çeşitleri

İnan (2007) yaptığı literatür araştırması sonucu tasarruf çeşitlerini altı başlık altında toplamıştır bunlar;

1.1.3.1. Yurtiçi ve Yurtdışı Tasarruflar

Yurtiçi tasarruflar milli ekonomide oluşturulan üç kalemden oluşmaktadır bunlar; hane halkı tasarrufları, kurum tasarrufları ve kamu tasarruflarıdır (DPT, 2006).

Yurtdışı tasarruflar ise ülkede yerleşik olmayanların yurtdışında edindikleri iktisadi değerler, diğer ülkelerden alınan borçlar, yabancı paralar, dövizler, özel kesim sermayeleri ve dış yardımlar da dış tasarruf kategorisindedir (Kutlu, 2010: 98).

1.1.3.2. Özel Kesim Tasarrufları ve Kamu Kesimi Tasarrufları

Bir ekonomide özel kesim tarafından oluşturulan tasarruflardır. Özel kesim tasarruflarının alt kalemlerine baktığımızda; hane halkı tasarrufları, firma ve kurum tasarruflarından oluşmaktadır (Hazine Müsteşarlığı, 2004).

Bu kalemleri biraz daha açacak olursak hane halkı tasarrufları bireylerin kendi istekleriyle oluşturulan tasarruflardır. İşletme tasarrufları ise işletmeler tarafından hem gönüllü olarak hem de şirket politikası olarak dağıtılmayan karlardan oluşmaktadır. Kamu tasarrufları ise öncelikle kamu harcanabilir gelinine ulaşabilmek için kamu harcamalarından transfer harcamaları düşüldükten sonra kamu harcanabilir gelirleriyle cari harcamalar arasındaki fark kamu tasarruflarını ifade etmektedir (Cechetti, 2001: 21-22).

Kamu kesimi tasarrufları ve özel kesim tasarruflarını kamu harcamaları bazında ilişkisi değerlendirildiğinde, özel sektöre alternatif olarak sağlık, eğitim, altyapı harcamaları özel kesim harcamalarında azalışa sebep olacağından özel kesim tasarruflarında artış gözlenecektir. Diğer yandan kamu kesimi harcamaları nakdi şekilde yapılıyorsa özel kesim gelirleri artacak ve özel kesimin tasarruf eğilimleri belirsiz olması sebebiyle özel kesim tasarruflarındaki değişim belirsiz olacaktır (Merkez Bankası, 2016).

1.1.3.3. Gönüllü Tasarruflar ve Zorunlu Tasarruflar

Gönüllü tasarruflar gelir sahiplerinin hiçbir baskıya maruz kalmadan tasarruf yapmaya gönüllü uyumlarıyla oluşturulan tasarruflar olarak tanımlanmaktadır. Zorunlu tasarruflara geçmeden öncelikle zorunlu tasarruflara neden başvurulduğu ve zorunlu tasarruflara başvuru yapılan ülkelerdeki gelir sahiplerinden ve bu ülkelerdeki konjonktürel duruma değinmek yararlı olacaktır. Zorunlu tasarruflara başvuru yapılan ülkeler genellikle gelişmekte olan ülkelerdir çünkü bu ülkelerde bireylerin gelir oranları düşük marjinal tüketim eğilimleri yüksek dolayısıyla tasarruf yapmaya gelirleri yetersiz kalmaktadır. Bu ülkelerin kalkınmaları için sermaye birikimlerine

ve bunun içinde tasarruflara ihtiyaçları vardır bu nedenle gönüllü olarak elde edilen tasarrufların yetersiz oluşundan devlet vergi ve enflasyon (reel satın alma gücünün devlete aktarılması) gibi uygulamalarla tasarrufları zorunlu hale getirebilmektedir (Minibaş, 1993: 31).

Zorunlu tasarruflar ekonomide farklı şekillerde meydana gelebilmektedir. Bunlardan bir tanesi de finansal krizlerdir. Finansal kriz ortamında paranın reel satın alma gücü azalacağından gelirden azalış meydana gelecektir. Tasarruflar da gelirin bir fonksiyonu olması sebebiyle tasarruflar azalacaktır. Diğer yandan kriz dönemlerinde elde tutulan paranın reel değeri zamanla azalacağından kişiler arsa, ev, dayanıklı tüketim mallarına olan talebi artırarak tasarruflarını azaltacaklardır (Hepaktan ve Çınar, 2011: 158).

1.1.3.4. Kurumsal Tasarruflar ve Bireysel Tasarruflar

Kurumsal tasarruflar gerçek kişiler dışında kurum olarak kabul edilen işletmelerin vergi kanunlarına göre ve muhasebe esaslarına göre elde edilmiş kazançlardır. Kurumların ayırdığı fonlar da bu kategoride yer almaktadır (Yereli, 1996: 9).

Bireysel tasarruflar ise gerçek kişilerin elde ettiği gelirlerden harcamaları düşüldükten sonra geri kalan ekonomik değerlerdir. Bireyler bu tasarruflarını ihtiyatlı olma, spekülasyon ve öngörülemez harcamalar için bir finansman sağlama düşüncesiyle biriktirmektedirler (DPT, 1981: 166).

1.1.3.5. Ayni Tasarruflar ve Nakdi Tasarruflar

Paranın henüz kullanılmaya başlanmadığı dönemlerde yani trampa ekonomilerinde kişiler ihtiyacı olan malları almak için trampa yoluna başvurarak faydalarını maksimize etmeye çalışmaktaydılar. Bunun yanı sıra kişiler ilerdeki harcamalar için ise mal stoklayarak gelecek dönemdeki harcamalarını finanse etmekteydiler. Bu yapılan stoklar ayni tasarruf olarak değerlendirilmektedir. Bugün tarım sektöründe ayrılan tohumlar ve gelecekte kullanılmak üzere stoklanan mallar da ayni tasarruflar olarak değerlendirilmektedir. Paranın kullanılmaya başlanmasıyla trampa ekonomisi sonlanmış ve nakit kullanılmaya başlanmış ve ayni tasarruftan

nakdi tasarrufa geçilmiştir. Nakdi tasarruf araçları ise para ve her türlü kıymetli madenler (altın, gümüş vb.) bu kategoride yer almaktadır (Sami, 1985: 1109).

1.1.3.6. Rezerv Tasarruflar ve Dinamik Tasarruflar

Öncelikle rezerv kelimesine etimolojik olarak bakacak olursak; biriktirilmiş şey, ayrılmış, stok anlamları vardır. Diğer yandan işlenmemiş maden miktarı, ham petrol kaynağı anlamları da vardır (Sami, 1985: 1109).

Buradan hareketle rezervi tekrar tanımlayacak olursak ekonomik bir değer in tüketimi geciktirmek amacıyla ilerde kullanılmak üzere saklanması veya stoklanmasıdır. Rezerv tasarruflara örnek verecek olursak; kişinin para biriktirdiği mevduat hesabı ve bir çocuğun kumbarası rezerv tasarruf olarak kabul edilmektedir. Dinamik tasarruflar ise doğrudan yatırımlara aktarılan ekonomik değerlerdir. Dinamik tasarruflara örnek ise işletmelerin yatırım amacıyla kullanılabilir gelirlerinden ayırdıkları parasal değerler, gayrimenkullere ve menkul mallara(hisse senetleri) harcanan paralar dinamik tasarruf olarak değerlendirilmektedir. Dinamik tasarruflar ekonomi açısından en verimli tasarruf olarak kabul edilmektedir (Yereli, 1996: 9).

Sonuç olarak tasarruf, tasarruf çeşitleri, temel olarak etkilendiği ve etkilediği değişkenlerden kısaca bahsedecek olursak tasarruf iktisat alanında en basit tanımıyla gelirin harcanmayan kısmı olarak tanımlanmaktadır. Halk arasında ise farklı anlamlar yüklenebilmektedir. Halk, yani rasyonel bireylerin oluşturduğu grup sınırlı kaynakların ve bunun karşısında sınırsız ihtiyaçların olduğu bir hayatta faydalarını maksimize etmek amacıyla rasyonel davranmak zorundadırlar. Bu şartlar nedeniyle halk tasarrufa gelirin tüketilmeyen kısmından ziyade tasarruflar açısından rasyonel davranma yani idareli olma ve tutumlu olma ve gelecek kaygısıyla ihtiyatlı olma anlamlarını atfetmiştir. Tasarrufların etkilendiği ve etkilediği değişkenler açısından baktığımızda tasarruflar genel olarak gelir, tüketim alışkanlıkları ve tasarruf alışkanlıklarına bağlı olarak şekillenmektedir. Etkilediği değişkenler açısından ele alındığında gönüllü tasarruflar, zorunlu tasarruflar, rezerv tasarruflar ve dinamik tasarruflar son derece önemlidir. Bu durumu daha açık bir dille ifade edecek olursak, rasyonel bireyler faydalarını maksimize etmek, gelecek kaygılarını gidermek saikiyle

tasarruf etmektedirler. Zorunlu tasarruflar ise genel olarak kamu harcamalarını finanse etmek amacıyla devletin özellikler vergiler ve diğer zorunlu tasarruf uygulamalarıyla oluşturulmaktadır. Rezerv ve dinamik tasarruflar ise Türkiye gibi gelişmekte olan ülkeler açısından önem arz etmektedir. Genellikle gelişmekte olan ülkeler kalkınma sürecinde olan altyapı yatırımlarını tamamlayamamış ve bu süreci atlatmak için yatırımlara ihtiyaç duyan ülkelerdir. Yatırımların finansmanı ise tasarruflardan karşılanmaktadır. Bu noktada rezerv ve dinamik tasarruflar önemli hale gelmektedir. Rezerv tasarruflar yatırıma dahil olmamış yani halk diliyle büyük çoğunluğu yastık altı tasarruflardan oluşmaktadır. Rezerv tasarrufların avantajı ise bireylerin kendini güvende hissetmelerini sağlayacak bir faktör olarak ön plana çıkmaktadır. Rezerv tasarruflar bireylerin genellikle gelecekte beklenmeyen harcamalar için biriktirdikleri varlıklardır. Bu anlamda rezerv tasarruflar bireylerin kendini güvende hissetmesiyle kriz ortamlarında panik havası gibi krizi derinleştirici faktörleri dizginleyerek beklentileri yönetmede olumlu bir değişken olarak ön plana çıkmaktadır. Dinamik tasarruflar ise yatırımlara aktarılan tasarruflardan oluşmaktadır. Bu nedenle Türkiye gibi gelişmekte olan ülkeler açısından tasarrufların yatırımlara aktarılması ekonomisi açısından son derece önemlidir.

1.2. TÜKETİM VE TASARRUF TEORİLERİ

GSYH'nin ortalama % 90'lık kısmının özel nihai tüketim harcamalarından oluşması makroekonomik anlamda bu harcamaların önemini kanıtlamaktadır. Yüksek öneme sahip bu harcamaların fonksiyonel anlamda işleyişine dair birçok teori geliştirilmiştir (Sivri ve Eryüzlü, 2010: 11).

Tasarrufların gelirin harcanmayan kısmı olduğundan ve harcama eğilimlerinin tasarruf miktarını direkt olarak etkilediğinden tüketim teorileri tasarrufları yakından ilgilendirmektedir.

1.2.1. Mutlak Gelir Hipotezi

Keynes genel teoride harcanabilir kişisel gelirin artmasıyla tüketiminde arttığını ileri sürmektedir ancak tüketimdeki artış hızının gelirdeki artışa oranla daha

yavaş seyrettiğini savunarak bu durumu temel psikolojik kanun olarak tanımlamaktadır (Ünsal, 2007: 417).

Diğer yandan gelirin artmasıyla ortalama tüketim eğiliminde azalacağı savunulmaktadır sonuç olarak bu teoride gelir ve tüketim arasında oransal bir ilişki olmadığı savunulmaktadır (Sivri ve Eryüzlü, 2010: 11).

1.2.2. Nispi Gelir Hipotezi

Amerikalı iktisatçı James S. Duesenberry tarafından geliştirilmiştir. Bu teoride iki varsayım ön plana çıkmaktadır birincisi bireylerin tüketim düzeylerinin ait olduğu gruba göre şekillendiği ileri sürülmektedir. Bireylerin gelirden tüketime aktardığı miktarın ait olduğu grupla aynı oranda değişmesi sonucu kişinin ortalama tüketim eğilimi de değişmeyecektir. İkinci varsayım ise, iktisadi dalgalanmalar nedeniyle kısa dönemde gelirin değişmesi sonucu tüketim harcamalarının cari döneme değil geçmiş dönemlerin en yüksek gelirinine göre şekillendiğini ileri sürmektedir. Kısaca gelir dağılımının değişmediği durumda gelirin zaman içinde artması sonucu ortalama tüketim eğiliminde bir değişim olmadığı ifade edilmektedir (Ünsal, 2007: 421-422).

Genel itibarıyla değerlendirilecek olursa nispi gelir hipotezi gelirin yorumlanmasında farklı dönem ve farklı gelir gruplarının gelirleri baz alarak gelire atfedilen değeri bulmaktadır (Çağlayan, 2003: 409-411).

1.2.3. Fisherin Zamanlararası Tüketim Seçimi

Bir tüketicinin belirli bir dönemde mevcut gelirin bir bölümünü harcamayıp faiz geliri elde etmek amacıyla borç verebilir yani tasarruf ederek gelecekteki tüketimi tercih etmektedir. Diğer yandan bir tüketici borçlanarak yani mevcut gelirini aşan bir tüketimi tercih ederek negatif tasarrufu da tercih edebilecektir. Tüketicinin bu alternatifler kompozisyonu Fisher tarafından zamanlar arası tüketim seçimi olarak ifade edilmektedir (Ünsal, 2007: 424-427).

Sonuç olarak bireyler elde ettikleri geliri dönemler arasında fayda maksimizasyonu sağlamak için bugünle gelecek arasında paylaştırmaktadır. Bu anlamda mutlak gelir hipotezinden tüketimin cari gelirin fonksiyonu olması konusunda ayrılmaktadır (Tarı, 2010: 7).

1.2.4. Ömür Boyu Gelir Hipotezi

Modigliani ve Brumberg tarafından geliştirilmiştir. Bu teoride bireyin tüketim harcamalarının sadece cari gelire değil daha çok uzun dönem ve yaşam boyu beklentilerine göre şekillendiği savunulmaktadır. Bu teoride servetin cari değeri ise tüketim fonksiyonunu açıklayan değişkenlerden bir tanesi olarak kabul edilmektedir. Tüketim harcamaları üzerinde servetin ve cari gelirin etkisinin düşük yaşamboyu gelir beklentilerinin ise daha etkili olduğu savunulmaktadır (Sivri ve Eryüzlü, 2010: 11)

Bu teoriye göre bireylerin tasarruf seçimleri ise çalışma ve emeklilik dönemlerinde farklılık göstermektedir. Bireyler çalışma hayatlarında pozitif tasarruf yaparak emeklilik dönemlerinde gelirini aşan harcamaları çalışma hayatlarında elde ettikleri tasarruflardan kullanarak tüketim düzleştirmesine gitmektedirler (Ünsal, 2007: 428-431).

1.2.4.1. Ömür Boyu Gelir Hipotezine Göre Ülkeler Arasındaki Tasarruf Farklılıklarının Nedenleri

Bir ülkede beklenen ömür düzeyinin yüksek olması bireylerin emeklilik dönemindeki harcamalarını karşılamak için daha fazla tasarruf etme eğilimi içinde olacaklardır. Bu nedenle beklenen yaşam süresi tasarruf saiki üzerinde etkilidir. Nüfusun yaş gruplarındaki dağılımı da etkilidir. Emekli grubun nüfus içindeki dağılımı fazla ise tasarrufun orta yaş grubunda yüksek olması sebebiyle tasarruf oranı düşük olacaktır. Tasarruf oranını etkileyen diğer bir neden ise sosyal güvenlik sistemindeki farklılıklardır. Sosyal güvenlik sisteminin kişilere emeklilik döneminde sağladığı imkanlar ne kadar yüksekse bireyler kendilerini güvende hissederek daha az tasarruf etme eğilimi içinde olacaklardır (Ünsal, 2007: 432).

1.2.5. Sürekli Gelir Hipotezi

Friedman tarafından geliştirilmiştir. Bu teoride tüketim harcamaları gelirin sabit bir fonksiyonu olarak kabul edilmektedir. Sürekli gelir emek ve sermayeden uzun dönemde elde edilmesi beklenen gelirdir. Bu teoride gelirin yanısıra tüketim de geçici ve sürekli olarak ikiye ayrılmaktadır. Tüketim üzerinde etkili olarak kabul edilen tek değişken sürekli gelirdir (Sivri ve Eryüzlü, 2010: 11).

Bu teoremin savunduğu temel görüş ise gelirden yaşanan beklenmeyen şoklar olsa bile tüketim uzun dönemde sürekli gelirin bir fonksiyonu olmaktadır (Erdoğan, 2007: 127).

1.2.6. Ricardian Yaklaşım

Ricardocu Denklik Teoreminde devletin ekonomik aktivitelerinin analizinde baz aldığı temel değişkenin reel kamu harcamaları olduğunu ileri sürülmüş ve kamu harcamalarının finansman şeklinin önemli olmadığı savunulmuştur. Buradan hareketle Ricardocu teoreme bütçe açıklarının finansman şekillerinden olan bütçe ve borçlanmanın iktisadi karar birimlerinin tercihleri açısından fark etmediğini ve aynı sonuçları doğuracağı savunulmuştur. Bu teoreme ilişkin görüşler R. Barro'nun (1974) "Are Government Bonds Net Wealth" adlı makalesiyle ekonomi literatürüne katılmış ve bazı eleştiriler almıştır. Bunu eleştiren James M. Buchanan ise Barro'nun ileri sürdüğü görüşlerin Ricardo tarafından da ileri sürüldüğünü söylemiş ve aralarında bir fark olmadığını söyleyerek bu görüşü Ricardocu Denklik Teoremi (Ricardian Equivalence Theorem) olarak adlandırmıştır. Bu teoremin temel düşüncesi bütçe açığının finansmanının vergileri ertelediğidir. Dolayısıyla rasyonel hareket eden bireyler ekonominin tam istihdamda olduğunu ve borçlanmayla finanse edilen maliye politikasının toplam talep ve sermaye birikimi üzerinde etkisi olmadığını ileri sürerek ekonomik aktivitenin gidişatında bir değişiklik olmayacağını öngöreceklere kabul edilmektedir. Bu durum ise Say Yasası'nın bütçe açıklarına uyarlanmış biçimi olarak kabul edilmektedir. Bunun sonucu olarak kamu harcamasının finansmanı için kamu kesimi borçlanma senetlerine talep artacağı için bütçe açıkları (geçici veya kalıcı) reel kesimi etkilemektedir çıkarımı yapılmaktadır. Barro ise Ricardocuların temel düşüncesini göz önünde bulundurarak maliye politikası araçlarından reel kamu harcamaları ve marjinal vergi oranlarının etkili olduğunu ve devletin kamu harcama düzeyini değiştirmeden bu harcamaları vergi yerine borçlanma yoluyla karşıladığında yani sadece harcama finansmanının kompozisyonunun değiştirilmesi durumunda toplam talep, sermaye birikimi ve reel faiz oranlarını etkilemeyeceği savunulmuştur. Barro'ya göre net servet etkisi varsayımı kamu harcamalarının vergilerle değil de borçlanmayla finanse edilmesi durumunda toplam talebi artırıcı etki yaratacağını savunmaktadır. Özetle ifade

edilecek olursa kamu borçlanma seviyesindeki artış bireylerin servet artışları olarak algılanacak ve bireylerin tüketim eğilimlerinde artış meydana gelecektir. Bu durum faiz oranlarının yükselmesine sebep olarak özel yatırımları dışlayacak ve sermaye stokunu azaltıcı etkiye sahip olacaktır. Sonuç olarak Barro'nun savunduğu Ricardocu Denklik Teoremine göre bireyler rasyonel davranmaktadırlar, kamu harcamalarının bireylerden (vergilerle) değil de borçlanma yoluyla finanse edilmesi durumunda bireyler rasyonel bir tutum sergileyerek alınmayan vergilerin gelecekte kendilerinden talep edileceğini düşünerek aynı miktarda gelecek için tasarruf artışına gideceklerdir. Dolayısıyla kamu harcamalarının finansmanının kompozisyon değişikliği uzun dönemde tasarruf miktarlarında bir değişikliğe neden olmayacak ve ekonominin genel dengesi de değişmeyecektir (Arıcan, 2005: 84-85).

Ricardian Denklik Hipotezi Keynesyen görüşün savunduğu cari açıkla bütçe açığı arasındaki etkileşimi reddetmektedir. Diğer yandan cari açıkla bütçe açığının birbirinden bağımsız olduğunu kamu harcamalarının sabit olması durumunda kabul etmektedir. Tüketicilerin kamu harcamalarından etkilenmesi ise servet etkisinden kaynaklanmaktadır. Bu bilgilerden hareketle kamu harcamalarının değişmediği durumlarda bireylerin servet değerlerinde bir değişiklik olmayacak ve tüketim ve tasarruf kararlarını değiştirmeyeceklerdir (Ata ve Yücel, 2003: 102).

Sonuç olarak bakıldığında tüketicilerin rasyonel olduğu varsayımından yola çıkarak tüketicilerin gelirlerini etkileyecek örneğin yeni bir vergileme sonrası toplam gelirden, borçlanmada ve toplam talepte bir değişiklik yaratmayacağı sonucuna ulaşılmıştır. Buradan hareketle toplam tasarruflarda da bir değişim yaşanmayacaktır. Bunun sebebi ise bireylerin sonsuz bir yaşam süreceği varsayımından kaynaklanmaktadır. Bu anlamda bireylerin gelecek nesille fedakarlık bağıyla bağlı oldukları sonucuna ulaşılmıştır (Şeker, 2006: 77-78).

Tüketim teorileri genel olarak değerlendirildiğinde, tasarruflar gelirin tüketilmeyen kısmı olması sebebiyle tüketim teorileri bireylerin tasarruf saiklerinin de psikolojik altyapısını oluşturmaktadır. Tüketim teorilerinde bireylerin tüketim ve tasarruf alışkanlıklarını etkileyen gelir ve konjonktürel yapı ön plana çıksa da beklentiler ve geçmiş dönem deneyimlerinden elde edilmiş tecrübeler gibi psikolojik faktörler bireylerin tüketim ve tasarruf kararlarında etkili olduğu açıktır. Bu duruma

örnek olarak nispi gelir hipotezinde iktisadi dalgalanmalar sonucu tüketimin cari dönemden değil de geçmiş dönemin en yüksek seviyesine göre oluştuğu veya ömür boyu gelir hipotezinde bireylerin emeklilik dönemlerini de düşünerek tüketim ve tasarruf kararlarını verdiği bilinmektedir. Bu duruma örnek gösterilebilecek bir başka durum ise Ricardian yaklaşımda kendini göstermektedir. Ricardian yaklaşımda bireyler tüketim ve tasarruf kararlarını oluştururken gelecek nesillerin durumu hesaba katılmaktadır. Bu durum ise Türkiye gibi aile bağları güçlü ve gelecek nesli önemseyen bir toplumda daha belirgin hale gelebilmektedir. Türkiye ekonomisinde uygulamaya konulan bir iktisat politikası Ricardian yaklaşım temelli etkileri daha belirgin hissedilebilecektir. Diğer yandan ömür boyu gelir hipotezinde de emeklilik döneminde tasarruflarda azalmaların görülmesinin bir sebebi de Türk toplum yapısındaki aile bağlarının kuvvetli olmasından kaynaklanmaktadır. Türk toplumunda emeklilik dönemindeki bireyler tasarruflarını genellikle çocuklarının eğitim ve zor zamanlarda sağlık harcamalarında kullanmaktadırlar. Bu nedenle bireylerin tüketim ve tasarruf tercihlerini yaparken ekonomik değişkenler kadar psikolojik faktörler de önem arz etmektedir.

1.3. İKTİSADİ KURAMLAR AÇISINDAN TASARRUFLAR

İktisat literatüründe tasarruf kavramsal olarak birçok şekilde tanımlanmıştır. Bu tanımlar genel olarak yakın anlamlar içermektedir. Fakat iktisat literatüründe temel görüşler olarak kabul edilen Klasikler, Keynesyenler ve Monetaristler tasarrufları ve tasarrufların oluşmasında etkili olan faktörler açısından farklı yorumlar getirmişlerdir.

1.3.1. Klasik Analizde Tasarruflar

Paya'ya göre Klasiklerin görüşünü ayrıntılı bir şekilde ele alacak olursak; öncelikle klasik düşünce ekonomiyi arz yönünden ele almış bu nedenle talep yönüyle ilgilenmemiştir. Talep yönüyle ilgilenmediği için tüketim ve dolayısıyla tasarruflarla da ilgili derinlemesine analizleri yoktur. Ekonominin talep yönüne ait analizler tam anlamıyla keynesyen analizle başlayacaktır. Klasik analize göre gelirlerini tüketimle tasarruf arasında paylaşmak zorunda olan bireyler bu tercihlerine cari faiz

oranlarına bakarak yapmaktadırlar. Tüketim ve tasarruf miktarları faizlere göre belirlendiğinde yatırımlarda tasarruf miktarına eşit olmaktadır. Klasik analizde bireyler genelde tüketimin bugünle gelecek arasında tercihi konusunda analiz edildiğinde bugünü tercih etmektedirler çünkü bugünkü tüketim gerçek gelecek ise ihtimaller üzerine kurulmuş beklentileri içermektedir. Bu durum ise iktisat literatüründe pozitif zaman tercihi olarak adlandırılmaktadır. Diğer yandan pozitif zaman tercihinde bulunmayan bireyler ise bugünkü tüketimlerini erteleyip yani fedakârlıkta bulunarak gelecekteki tüketimi tercih ettiklerinde daha fazla tüketim imkânı bulacaklar gelecekteki bu tüketim seviyesi ise faiz oranları tarafından belirlenecektir. Daha açık ifade edilecek olursa bugünkü tüketimden vazgeçen bireyler bu gelirlerini faiz geliri elde etmek için kullanacaklar ve bu getiri de faiz oranları tarafından belirlenmiş olacaktır. Sonuç olarak bugünkü ve gelecekteki tüketim ve tasarruf tercihlerini belirleyecek olan faiz oranlarıdır faizler yükseldiğinde tasarruf eğilimi artacak gelecekteki tüketim tercih edilecek faiz oranları düştüğünde ise bugünkü tüketim tercih edilecektir bu işleyiş ikame etkisi olarak tanımlanmaktadır. Diğer yandan faiz oranlarındaki bir artış alacaklılar için gelecekte tüketim artışı demektir ve gelir artışı anlamına gelmektedir. Bu durum pozitif gelir etkisi olarak adlandırılmaktadır. Bu durum diğer yandan borçlular açısından gelecekte tüketim azalışı demektir. Bu ise negatif gelir etkisi olarak adlandırılmaktadır. Sonuç olarak pozitif gelir etkisi tasarrufları azaltıp tüketim artışı sağlarken negatif gelir etkisi tasarrufları artırıp tüketimi azaltmaktadır (Aktaran: Çetin, 2004: 41-42).

Klasik analizde tasarrufların yatırımları eşit olduğu diğer bir deyişle toplam tasarrufların hepsinin yatırımlara aktarıldığı varsayımı bulunmaktadır. Malthus bu konuda diğer klasiklerden farklı bir görüşü savunmaktadır. Malthus'a göre tasarruflar sermayenin devamlılığını sağlayan faktör olarak görmektedir. Bu nedenle gelirin artış gösterdiği dönemlerde planlanan tasarrufların planlanan yatırımların üzerine çıkabileceğini ve bunun sonucunda ise aşırı üretim ortaya çıkabileceğini savunmaktadır. Sonuç olarak Malthus tasarruf fazlası veya tasarruf açığı olgusunun tasarrufların yatırıma aktarılmasına göre belirleneceğini ileri sürmektedir (Şengür ve Taban, 2016: 31).

Klasik analizde tasarruflar demografik açıdan Malthus'un nüfus teorisi üzerinden irdelendiğinde, nüfus artış hızı artış trendinde olduğunda kişi başına düşen harcanabilir gelir azalış gösterecek ve tasarruflar azalacaktır. Tasarrufların azalması da büyümede azalmaya sebep olacaktır (Yılmaz, 2005: 65).

Genel itibarıyla klasik iktisatçılar tasarrufu elde edilebilecek faiz için tüketimden vazgeçmek olarak değerlendirmişlerdir. Bu anlamda cari dönem faiz oranı temel belirleyici olarak kabul edilmektedir. Bu anlamda gelecek dönem faiz oranı tasarrufları etkilemesi açısından nispi olarak zayıf kalmaktadır. Buradan hareketle bireyler gelirlerini faizin bir fonksiyonu olarak tasarrufları bugünle gelecek arasında faydalarını maksimize edecek şekilde bölüştürmektedirler. Cari dönemde yüksek faiz oranı gelecekteki tüketimi artırabilme olanağı verdiği için cari dönemde tasarruflarını artıracaktır (Öztürk ve Durgut, 2011: 121).

Klasikler açısından tasarruf faizin artan bir fonksiyonu olarak kabul edilmektedir. Faizler arttığında tasarruflar artmakta faizler azaldığında ise tasarruflar azalmaktadır (Bilgili, 2011: 51).

Genel itibarıyla klasikler açısından tasarruflar değerlendirilecek olursa, tasarrufları etkileyen faktörlere bakıldığında belirleyici unsur olarak faiz oranları kabul görmektedir. Faiz oranlarının artış gösterdiği dönemlerde tasarruflar artmakta faiz oranlarının azalış gösterdiği dönemlerde ise tasarruflar azalmaktadır. Buradan hareketle klasik analizde tasarrufların oluşumunda fayda maksimizasyonunun daha ön planda olduğu görülmektedir. Nakit tutmanın fırsat maliyetinin arttığı durumlarda bireyler getiri artacağı için tasarruf ayırdıkları miktarı artırmaktadırlar.

1.3.2. Keynesyen Analizde Tasarruflar

Tasarruf üzerine daha önce görüşler ortaya atılmış olsa da tasarruf davranışı üzerine makroekonomik anlamda ilk görüşü John Maynard Keynes (1936) mutlak gelir hipoteziyle ortaya koymuştur. Mutlak gelir hipotezinde tüketim harcanabilir gelirin artan bir fonksiyonudur. Burada harcanabilir gelir olarak vergi sonrası gelirler kastedilmektedir. Bu hipoteze göre kişilerin kullanılabilir geliri arttığında tüketimi artacaktır yani marjinal tüketim eğilimi pozitifdir. Fakat, tüketim artışı gelirdeki artışa oranla daha yavaş olmakta yani marjinal tasarruf eğilimi birden küçük bir değer

almaktadır. Buradan çıkarılacak sonuç gelir arttıkça ortalama tüketim eğilimi azalacak diğer yandan ortalama tasarruf eğilimi artacaktır. Ancak Simon Kuznets (1946) ulusal gelir açısından bu durumun işlemediğini ortaya koymuştur. Mutlak gelir hipotezinin savunduğu görüşün aksine ortalama tüketim eğiliminin gelirin arttıkça artmadığını kanıtlamıştır. Bu durum iktisat literatüründe tüketim bulmacası olarak adlandırılmaktadır. Mutlak gelir hipotezi bazen literatürde durgunluk hipotezi olarak da adlandırılmaktadır. Durgunluk hipotezi olarak adlandırılmasının sebebi ise gelir arttıkça ortalama tüketim eğiliminin azalmasıdır. Ortalama tüketim eğiliminin azalması ise harcamalarda azalma yani makro anlamda bakacak olursak toplam talepte bir azalmaya sebebiyet verecektir. Bu durum ise ekonomide tasarruf paradoksu yaşanmasına neden olacaktır (Çolak ve Öztürkler, 2012: 2-3).

Keynes her ne kadar klasik analizin öne sürdüğü tasarruf-yatırım eşitliğini eleştirse de kendisi de $Y = C + I$, $Y = C + S$, $I = S$ özdeşliğine ulaşmıştır. Bu denklemin sebebini ise şu şekilde açıklamaktadır; kişilerin bazı durumlarda yatırım miktarını aşacak şekilde tasarruflarını bulduklarını iddia etmektedir. Fakat gerçekleşen yatırımlar gerçekleşen tasarruflara eşit değilse kişilerin gelirleri azalacağını savunur. Bu durumda gelir azaldığı için yatırımlara ayrılan miktardan daha fazla tasarruf edilmiş olmayacaktır. Başka bir faktör ise Keynes'e göre tasarruf miktarının yatırım miktarından bağımsız hareket etmediğini savunmaktadır. Tasarruf gelirin bir artan fonksiyonu olduğu için tasarruf seviyesini kullanılabilir gelir belirleyecektir. Ekonomide atıl kapasite ve işsizlik olduğu durumda yatırım harcamaları artarsa çarpan mekanizmasıyla gelir artışı olacak ve tasarruflar ise kullanılabilir gelirin artan fonksiyonu olduğu için tasarruflar artacaktır. Bunun sonucunda tasarruftaki artış miktarıyla yatırımlardaki artış miktarı eşitleninceye kadar bu süreç devam edecektir. Keynes'in klasik analize tasarrufların yatırımlara eşit olması hususundaki eleştirisi klasik analizin yatırım talebindeki değişimleri dikkate almaması ve bunun sonucunda gelir ve tasarruftaki değişimleri dikkate almadığını ifade etmiştir. Sonuç olarak Keynes'e göre beklenen tasarruflar beklenen yatırımlara eşit olduğu zaman ekonomi denge noktasında olacaktır (Çetin, 2004: 45-46).

Keynesyenler tasarrufları klasiklerin aksine faizin artan fonksiyonu değil; harcanabilir gelirin artan fonksiyonu olarak görmüşler gelirin arttığında tasarrufların arttığını gelir azaldığında ise tasarrufların azaldığını ileri sürmüşlerdir (Bilgili, 2011: 123).

Sonuç olarak Keynesyen analizin tasarrufa yaklaşımı değerlendirilecek olursa, tasarrufların temel olarak gelir değişimlerinden kaynaklanmaktadır. Gelir artışlarında bireyler tasarrufa ayırdıkları miktar artış göstermektedir. Keynesyenlere göre gelir artış gösterdiğinde bireyler tüketimlerini gelir artışıdaki artış miktarından daha az artırmaktadırlar. Bu bilgilerden yola çıkarak ortalama tüketim eğiliminin azaldığı kabul edilmektedir. Keynesyenlerin tüketim ve tasarruf kararlarını alırken psikolojik altyapılarına bakıldığında ihtiyatlılık prensibine göre hareket ettikleri görülmektedir. Bu anlamda klasiklerin aksine faydacı değil de ihtiyatlılığın daha ön plana çıktığı görülmektedir.

1.3.3. Monetarist Analizde Tasarruflar

Milton Friedman'ın geliştirdiği Sürekli Gelir Hipotezi (1957) hem Keynes'in Mutlak Gelir Hipotezine alternatif bir yaklaşım olmuş hem de tüketim ve tasarruf davranışlarını analiz ederek Monetarizm yani Parasalcı modelin temellerini atmıştır (Çolak ve Öztürkler, 2012: 4).

Bu modelde gelir ve dolayısıyla tasarruf miktarını etkileyen unsur olarak para arzı ve uygulanan para politikası olduğu kabul edilmektedir (Ünsal,2007: 35-36).

Sürekli gelir Hipotezinin temel hareket noktası zamanlar arası optimizasyondur. Sürekli Gelir Hipotezinde tüketim ve tasarruf miktarını belirleyen sürekli gelirdir. Kısaca kişiler tüketim ve tasarruf tercihleri geçici değişkenlerden etkilenmemekte sürekli gelirden etkilenmektedir. Bu bağlamda kişilerin tüketim ve tasarrufları sürekli gelirin bir fonksiyonudur. Sürekli gelirin tüketim ve tasarrufu belirleyici bir unsur olması sebebiyle nüfusun yaş yapısı, toplam tüketim ve toplam tasarruf üzerinde önemli bir etkiye sahiptir. Diğer yandan bireylerin sahip olduğu beşeri sermaye ve servetlerin sürekli geliri ve sürekli gelirin zamanla hangi yönde değişeceğini belirleyen bir faktör olarak kabul edilmekte ve tüketim ve tasarruf kararları üzerinde etkili olduğu ifade edilmektedir. Sürekli Gelir Hipotezine göre

kişilerin sürekli tüketimiyle geçici gelirleri arasında bir ilişki olmadığı savunulmakta ve kişilerin tüketim düzleştirmesine gittiği ifade edilmektedir. Tüketim düzleştirmesi ise, bireylerin hayatların boyunca istikrarlı bir tüketim düzeyi tutturdıkları ve gelirdeki değişimlerin tüketimi etkilememesidir. Tüketim düzleştirmesi sebebiyle sürekli tasarrufun sürekli gelirin bir oranı olduğu yani marjinal tasarruf eğilimiyle ortalama tasarruf eğiliminin aynı olduğu sonucuna varılmaktadır (Çolak ve Öztürkler, 2012: 4).

Monetaristlerin dış dengesizlik üzerine dolayısıyla tasarruf açığı hakkındaki görüşlerine bakacak olursak, monetaristler dış dengesizlik durumunda cari açık ve bütçe açığı arasında doğru yönlü bir ilişki olduğunu kabul etmektedir. Bütçe açığının cari açığı doğurduğunu kabul etmektedirler. Monetaristler bu dış dengesizlik durumunun işleyişini ise şu şekilde açıklamaktadır. Ödemeler bilançosunda meydana gelen bir dengesizlik para talebi ve para arzını etkileyecektir. Para talebi veri iken para arzının artması durumunda harcamalarda da artış gözlemlenecektir. Harcamaların artması ise ithalatı artırıp ihracatı azaltacaktır. Nihai olarak ekonomide dış ticaret açığı meydana gelecek ve ekonomide tasarruf açığı meydana gelecektir. Sonuç olarak monetaristlere göre tasarruflar sürekli gelir ve parasal büyüklüğün bir fonksiyonu olduğu görüşündedirler (Altunöz, 2014: 429-430).

Monetaristlerin tasarruflara bakış açısının temelini ise ekonomideki para miktarı yani para arzı belirlemektedir. Monetaristler tasarrufların oluşumunda geliri temelli görüşe sahiplerdir. Geliri ve dolayısıyla tasarrufları belirleyen unsur ise sonuç olarak geliri etkilememesi sebebiyle para arzıdır.

Bu bilgilerden yola çıkarak temel iktisadi görüşlerin tasarruflara ve tasarrufları etkileyen faktörlere bakış açıları farklılık göstermektedir. İlk olarak klasikleri ele aldığımızda arz yanlı bir görüş izledikleri için tüketimle yeterince ilgilenmemişler ve bu nedenle de tasarruflar üzerinde çok fazla durmamışlardır. Klasiklerin tasarrufları etkileyen değişken olarak faiz oranını kabul etmişlerdir. Bireyler faiz oranlarına göre tasarruflarını belirleyecektir. Klasiklere göre bireylerin tüketim ve tasarruflarını verirken faiz oranları cari dönemde yüksekse tüketimden vazgeçip tasarruflarını artıracaklar, faiz oranları düşükse cari dönemde tasarruflarını düşürerek tüketim tercihinde bulunacaklardır. Keynesyenler ise talep yönlü bir

iktisadi görüştür. Keynesyenlerin tasarruflar üzerindeki görüşü ise talep yönlü politika izledikleri için gelir ve tüketime ait görüşlerinden türetilmektedir. Keynesyenlere göre tüketim gelirin artan bir fonksiyonudur fakat bu artış gelirdeki artışla doğru orantılı bir şekilde meydana gelmeyecektir. Buradan hareketle gelir arttığında tüketim artışı azalarak artan bir seyir izleyecektir. Sonuç olarak tasarruflar gelirin bir fonksiyonu olması sebebiyle gelir artarken ortalama tüketim eğilimi azalış gösterecek, ortalama tasarruf eğiliminde ise artış yaşanacaktır. Monetaristler ise bireylerin tüketim ve tasarruf kararlarını verirken sürekli gelirlerini baz aldığını geçici gelir değişikliklerinden etkilenmediklerini ileri sürmektedirler. Bu bilgiler ışığında monetaristlere göre tasarrufların bireylerin elde etmeyi beklediği sürekli gelirden oluştuğunu sürerek beklentileri de önemli bir değişken olarak kabul etmektedirler.

1.4. TASARRUF AÇIĞI KAVRAMI

Tasarruf açığı her ne kadar kavramsal olarak ifade edilse de önemini daha iyi kavrayabilmek açısından makroekonomik değişkenler üzerinden ifade etmek daha açıklayıcı olacaktır.

1.4.1. Tasarruf Açığı Nedir?

Tasarruf açığını öncelikle özdeşlikler yardımıyla ifade edecek olursak;

$(S - I) + (T - G) = (X - M)$ şeklinde gösterilebilir.

Bu denklemde; S özel kesim tasarrufları, I yatırımları, T kamu gelirlerini, G kamu harcamalarını, X ihracatı, T ithalatı ifade etmektedir.

Bu denklemde (S - I) tasarruf açığını, (T - G) bütçe açığını, (X - M) ise dış ticaret açığını göstermektedir. Buradan hareketle (S - I) ve (T - G) iç dengeyi, (X - M) dış dengeyi ifade etmektedir. Bu denklemden yola çıkılarak bütçe açığının olmadığı bir ekonomide dış ticaret açığı ve tasarruf açığı birbirine eşit durumda olacaktır. Diğer bir deyişle dış ticaret açığı; yurtiçi tasarrufların yurtiçi yatırımları karşılamamasından dolayı kullanılan yabancı tasarrufları ifade etmektedir. Cari açık problemi yaşayan gelişmekte olan ülkeler bu nedenle kalkınmak için yabancı tasarruflara ihtiyaç duymaktadırlar (SDE, 2012).

Tasarruf açığını ve nasıl oluştuğunu daha açık bir şekilde ifade etmek için özdeşlikler yardımıyla ele aldığımızda toplam gayrisafi yurtiçi tasarruflar;

Makro bazlı kesimler olarak ele alırsak, hane halkı (kişisel) tasarruflar (Sh), şirket tasarrufları (Sc) ve kamu kesimi tasarruflarının (Sg) toplanmasıyla oluşur.

$$\mathbf{Sy = Sh + Sc + Sg}$$

Bu özdeşlikten özel ve kamu tasarruflarını kategorize edecek olursak, şirket tasarrufları (Sc) ve hane halkı tasarrufları (Sh) toplamı özel kesim tasarruflarını, (Sg) ise kamu kesimi tasarruflarını ifade etmektedir. Bu tasarruf kalemlerinin alt kalemlerine değinmek tasarrufların kompozisyonunu anlamamız açısından daha açıklayıcı olacaktır. Kamu tasarruflarını ele alırsak kamu harcanabilir gelirden cari (tüketim) harcamalarını çıkardığımızda kamu tasarruflarına ulaşmış oluruz. Burada değinilmesi gereken bir konu olarak tasarruf kalemleri arasındaki transferlerin etkisinden bahsedecek olursak, kamu kesiminden hane halkına ve şirketlere yapılan transferler kamu kesiminin tasarruflarını düşürecektir. Diğer yandan hane halkı tasarrufları hane halkının harcanabilir gelirinden tüketim harcamalarının çıkarılmasıyla elde edildiği için yapılan transferlerle hane halkının gelirinin arttığını göz önünde bulundurursak hane halkının tasarrufları harcama eğilimleri sabit varsayıldığında hane halkı tasarrufları artmış olacaktır. Şirket tasarrufları ise dağıtılmayan vergi sonrası karlarından oluşmaktadır. Yurtiçi tasarrufların ödemeler bilançosuyla ilişkisi açıklanacak olursa, özel tüketim harcamaları C_p , özel yatırım harcaması I_p , kamu cari (tüketim) harcaması C_g , kamu yatırım harcaması I_g , ödemeler bilançosunun cari dengesi ise CA ve dönem ise t ile temsil edilirse yurtiçi tasarrufların ödemeler bilançosunun cari dengesi (CA) ile ilişkisi şu şekilde olacaktır;

$$\mathbf{CA_t = GSMH_t - C_{pt} - I_{pt} - C_{gt} - I_{gt}}$$

$$\mathbf{= (GSMH_t - C_{pt} - C_{gt}) - I_{pt} - I_{gt}}$$

$$\mathbf{= S_{yt} - I_{pt} - I_{gt}}$$

$$\mathbf{= S_{pt} + S_{gt} - I_{pt} - I_{gt}}$$

$$\mathbf{= (S_{pt} - I_{pt}) + (S_{gt} - I_{gt})}$$

(Spt – Ipt) özel tasarruf dengesini, (Sgt – Igt) kamu tasarruf dengesini göstermektedir. Cari denge ise özel kesim ve kamu kesimi tasarruf dengelerinin toplamından oluşmaktadır. Bu özdeşlikte toplam yatırımlar ise $I_t = I_{pt} + I_{gt}$ olduğu için cari açık ekonomideki tasarruf açığına eşit olacaktır; ($CA_t = S_{yt} - I_t$) bu durumda ekonomideki tasarruf açığı dış tasarruflarla kapatılmak zorundadır ve cari denge dış tasarruflarla (S_f) aynı olacaktır; $CA_t = -S_f = S_{yt} - I_t$ (Uygur, 2012: 4-5).

Dış denge olarak kabul edilen dış ticaret açığını iç denge kalemleri olan bütçe açığı ve tasarruf açığı üzerinden Keynesyen analizde değerlendirildiğinde, sermaye hareketlerinin serbest olduğu ve döviz kurunun esnek olması durumunda kamu harcamaları artırıldığında ulusal tasarruflarda azalma meydana gelecektir. Ulusal tasarruflardaki azalma ise faiz oranlarını artıracığından ekonomiye sermaye girişi olacaktır. Ekonomiye sermaye girişi olması yerli parayı değerlendirerek ihracat gelirlerini azaltacaktır. Sonuç olarak bütçe açığı dış ticaret açığına sebep olmuştur (Ay vd., 2004: 76).

Burada değinilmesi gereken bir başka nokta ise cari denge ve net dış varlıklar (B_f) ilişkisidir. Net dış varlıkların kapsamına bakacak olursak portföy yatırımlarının ve tahvil, bono, krediler, hisse senetleri ve net doğrudan yabancı yatırımlar gibi dış borçlanma araçlarını kapsamaktadır.

Belli bir dönemin cari dengesi o dönemin net dış varlıklarındaki değişimine eşittir.

$$CA_t = -S_f = \Delta B_f = B_{ft} - B_{ft-1},$$

Bu özdeşliği açıklayacak olursak eğer ekonomide cari açık varsa cari denge negatif durumdadır ve dolayısıyla net dış varlıklardaki değişim de (ΔB_f) negatiftir ve net dış varlıkların da düştüğünü göstermektedir. Bu durum daha açık bir dille ifade edilirse cari açık dış piyasalardan gelen portföy yatırımlarıyla ve dış kredilerle finanse edilirse net dış varlıklardaki azalma net dış borçlanmayla eşit olacaktır. Cari açığın diğer bir finansman şekli olan birleşmeler ve satın almalar biçimindeki doğrudan yabancı yatırımlarla finanse edilirse dış borçlanma bu durumda olmayacak ve net dış varlıklardaki azalma ise yerleşiklerden yabancılara toprak, bina, makine-teçhizat gibi varlıkların satışı yoluyla olmaktadır. Cari açığın bir başka şekli açığın

tamamı yeni yabancı yatırımlarla finanse edildiğinde ise net dış varlıklardaki azalma yabancı varlıkların artışıyla olmaktadır (Uygur, 2012: 4-5).

Açık ekonomi modeli ve kapalı ekonomi modeli üzerinden yola çıkarak tasarruf açığı ifade edecek olursak, açık ekonomi modelinde yurtiçi tasarruflar kamu sektörü ve özel sektörün tasarruflarının toplamından oluşmaktadır. Kapalı ekonomide tasarruflar ise yatırımlara eşit olmakta diğer bir deyişle tasarrufların hepsi yatırımlara gitmektedir. Açık ekonomi modelinde ise dış ticaret modele dahil olmaktadır. Açık ekonomi modelinde $(X - M)$ dış ticaret dengesini, $(S - I)$ tasarruf dengesini, $(T - G)$ ise bütçe dengesini vermektedir. $(X - M) = (S - I) + (T - G)$ özdeşliği ise açık ekonomide denge durumunu ifade etmektedir. Eşitliğin sol tarafı dış ticaret dengesini buna hizmet gelirleri, yatırım net faktör gelirleri ve cari transferler de eklenirse cari dengeye ulaşılmış olacaktır. Eşitliğin sağ tarafı ise özel kesimin tasarruf yatırım dengesi ve kamu kesimi dengesinden oluşmaktadır. Cari dengede bir açık olması durumunda kısaca ifade edilecek olursa ülkenin dış alemde elde ettiği gelirin dış aleme harcadığı kaynaklardan az olduğu anlamına gelmektedir. Bu durum ise genellikle tasarruf açığı, dış kaynaklı büyüme ve yerli para meydana gelen aşırı değerlenmeden kaynaklanmaktadır (Tülümce, 2013: 99-100).

1.4.2. Makroekonomik Hesaplamalar Sistemi ve Ekonominin Genel Dengesi Açısından Tasarruflar ve Tasarruf Açığı

Makroekonomik hesaplamalar sistemi ekonomide yürütülen plan, program, bütçe gibi makro bazlı çalışmalar sonucu oluşturulan dört temel dengeden oluşmaktadır. Bu temel dengeler ise; kaynak ve harcama dengesi, tasarruf ve yatırım dengesi, ödemeler dengesi ve kamu kesimi genel dengesidir. Bu dört temel dengenin birleşimi ise ekonominin genel dengesi özdeşliğini oluşturmaktadır. Buradan hareketle bu dört temel dengenin arasındaki ilişkiyi analiz etmek ve açıklamak için baz alınacak değişken milli gelirdir. Bu ilişkiyi açıklayacak olursak ilk önce harcarlar üzerinden milli geliri ele aldığımızda;

$$Y = C + I + X - M$$

Şeklinde ifade edilmektedir. Özdeşlikteki değişkenlerden C, milli gelir (GSYH), C, toplam harcamayı, I, toplam yatırımı, X, mal ve hizmet ihracatını, M,

mal ve hizmet ithalini ifade etmektedir. Bu özdeşlikte (M) mal ve hizmet ithalatı eşitliğin diğer tarafına geçirildiğinde toplam mal ve hizmet arzı ile toplam mal ve hizmet talebi eşitliği elde edilmektedir,

$$Y + M = C + I + X$$

Milli gelir hesaplarında yer alan toplam arz ve toplam talep özdeşliklerinden ise iki temel makroekonomik özdeşliği üretmek mümkündür. İlk olarak toplam kaynak ve toplam harcama özdeşliğini oluşturacak olursak,

$$Y + (M - X) = C + I$$

Şeklinde ifade edilecektir. Bu özdeşlikteki (M - X) farklı bir gösterimle - (X - M) dış kaynağı ifade etmektedir.

Diğer bir özdeşlik olan toplam yatırım ve toplam tasarruf eşitliğini ifade edecek olursak öncelikle milli gelirden tüketimi çıkardığımızda yurtiçi tasarruf (Sd) elde edilir ve yurtiçi tasarruflar denklemde yerine konularak tekrar düzenlendiğinde,

$$Sd - I = (X - M)$$

Şeklinde ifade edilmiş olacaktır. Bu özdeşlikte (X - M) dış tasarrufları (Sf) göstermektedir. Daha açık bir dille ifade edilecek olursa yurtiçi tasarruflarla yatırımlar arasındaki fark dış tasarrufu yani dış açığı ifade etmektedir.

Kalkınma Bakanlığı tarafından oluşturulan makroekonomik dengelerde (GSMH) Gayri Safi Milli Hasıla kullanılmaktadır. Bu özdeşlikten (GSYH) Gayri Safi Yurtiçi Hasıla'yı elde edecek olursak, ödemeler bilançosu içerisindeki işçi gelirleri, faiz gelirleri, girişimci hizmet gelirleri, kar transferleri ve faiz giderleri kalemlerini içeren Net Dış Alem Faktör gelirlerinin çıkarılmasıyla elde edilecektir.

$$GSMH = GSYİH + NDFG$$

sonuç olarak ilk denklemi bu özdeşlikteki değişkenlerden yararlanarak tekrar düzenlediğimizde,

$$GSMH = C + I + (X - M + NDFG)$$

şeklinde ifade edilecektir. Bu özdeşliği tekrar toplam kaynaklar ve toplam harcamalar şeklinde düzenlediğimizde,

$$Y + (M - X - NDFG) = C + I$$

olarak ifade edilecektir. Bu özdeşlikte $(M - X - NDFG)$ ekonominin dış kaynağını göstermektedir. Bu dış kaynağa ise **GSMH** eklendiğinde ekonominin o yıl kullanabileceği toplam kaynak miktarına ulaşılmış olacaktır. Toplam kaynaklar ise toplam tüketim ve toplam yatırımlardan oluşmaktadır.

Toplam yatırım ve toplam tasarruf eşitliğini ifade edecek olursak,

$S_d + (M - X - NDFG) = I$ ifade edilir ve buradan hareketle dış tasarrufları gösterecek olursak,

$S_d - I = X - M + NDFG$ özdeşliğiyle de dış tasarruflara ulaşılmış olacağız. Bu ilişkiyi yorumlayacak olursak,

Ekonominin Genel Dengesindeki değişkenler arasında bir denklik söz konusudur. Bu nedenle iç dengede veya dış dengede bir eksiklik veya fazlalık olması durumunda iç ve dış piyasalara birbirini finanse ederek dengeye gelecektir. Bu durumu son elde ettiğimiz özdeşlikten yola çıkarak tasarruflar açısından daha açık bir dille ifade edecek olursak, bir ekonomide toplam yurtiçi tasarrufların toplam yatırımları aşması sonucunda tasarruf fazlası meydana gelecek ve bu da dış piyasalar açısından finansman kaynağı olacaktır. Diğer yandan yurtiçi toplam yatırımların toplam tasarrufları aşması durumunda ise tasarruf açığı meydana gelecek ve bu da ancak dış piyasalardan ekonomiye kaynak girişiyle mümkün olacaktır.

Tasarruf ve yatırım dengesi özel kesim ve kamu kesimi olarak ayrı ayrı ifade edilecek olursa,

$(S_g - I_g) + (S_p - I_p) = - (X - M)$ eşitliği elde edilecektir. Bu özdeşlikten anlaşılacağı üzere ekonomide tasarruf açığı söz konusu olması durumunda bu açık kamu kesiminde veya özel kesimden kaynaklanabileceği gibi özel kesimde veya kamu kesiminde bir fazla olması durumunda diğer kesimdeki açık bu fazlalığı aşması durumunda ekonominin genelinde yine bir açık söz konusu olacaktır. Buradan anlaşılacağı üzere bir ekonomide gelirden fazla harcama olduğunda cari açık meydana gelecek bu açık ise bir şekilde finanse edilmek zorundadır bu durumda ekonomiye sermaye girişi olmak zorunda veya iç kaynaklardan finanse edilecek bunun sonucunda ise rezervlerde bir azalma meydana gelecektir. Bu duruma milli

gelirin bileşenleri açısından bakacak olursak, kamu harcanabilir gelire özel harcanabilir gelirin toplanmasıyla **GSMH** elde edilmektedir. Kamu kesiminin temel ekonomik dengesinden kamu harcanabilir gelirin kalemleri ise, vergiler, vergi dışı normal gelirler, cari transferler, sosyal fonlar ve faktör gelirlerinin toplanmasıyla elde edilmektedir. Son olarak temel ekonomik denge özdeşliğinden tasarrufu ele aldığımızda, öncelikle makroekonomik dengelerde tasarruflar artık olarak hesaplanmaktadır yani harcanabilir gelirlerden gerek kamu kesimi gerek özel kesim harcamaları olsun tüketim harcamaları düşüldükten sonra tasarruflar kalemleri elde edilmektedir. Bu durumu da özdeşliklerle ifade edecek olursak,

Kamu Tasarrufu = Kamu Harcanabilir Geliri - Kamu Tüketimi

Özel Tasarruf = Özel Harcanabilir Gelir - Özel Tüketim

şeklinde elde edilecektir (Türel, 2008: 3-5).

Bir ekonomideki tasarrufları açık ekonomi ve kapalı ekonomi modeli baz alınarak değerlendirildiğinde, kapalı ekonomi modelinde toplam tasarruflar toplam yatırımlara eşit olmaktadır. Açık ekonomi modelinde ise dış alemle yapılan ilişkiler sonucunda cari işlemler hesabının açık veya fazla vermesine bağlı olarak tasarruflar yatırımlardan fazla veya az olabilmektedir. Cari işlemler dengesinin dış tasarruflara eşit olması ise ekonomide karşılıksız sermaye transferinin olmaması durumunda ortaya çıkacaktır. Ekonomide gelirden fazla harcama yapılması durumunda cari açık meydana gelmiş olacak ve bu açığın finansmanı sermaye girişi veya rezervlerde azalmayla elde edilecektir. Diğer yandan ekonominin gelirinin tamamının harcanmaması durumunda cari işlemler hesabı fazla verecek ve bu fazla sermaye çıkışı veya rezerv artışıyla sonuçlanacaktır (Yükseler, 1998: 5).

Tasarruf açığını makroekonomik değişkenler açısından ve ekonomiye etkisi açısından ifade edecek olursak; Tasarruf açığı sorununu makroekonomik anlamda daha iyi kavrayabilmek için makroekonomik bir değişken olan cari dengeyle olan ilişkisi açısından değerlendirdiğimizde, cari denge kavramsal olarak bir ülkenin dış alemle yaptığı mal ve hizmet ticaretini kapsar. Cari denge ekonomik anlamda iki şekilde ifade edilmektedir. Birincisi veri toplama yöntemidir. Veri toplama yöntemi cari dengeye ilave olarak net yatırım ve cari transferlerin eklenmesiyle cari dengenin

elde edilmesi yöntemidir. Diğeri ise milli gelir yöntemiyle elde edilmektedir. Milli gelir yönteminde cari denge tasarruf açığı veya tasarruf fazlasına denk olabilmektedir. Bu durumu daha açık ifade etmek için denge kalemlerini açıklamak gerekmektedir. Tasarruf dengesi (S - I) özel kesimin tasarruflarıyla yatırımları arasındaki farkı göstermektedir. Burada bir açık olması durumunda tasarruf açığı söz konusu olmaktadır. Kamu dengesi (T - G) kamu gelirleriyle kamu giderleri arasındaki farkı göstermektedir. Dış denge (X - M) ithalat ve ihracat gelirleri arasındaki farktan oluşmaktadır.

$(S - I) + (T - G) = (X - M)$ özdeşliği ekonominin iç ve dış dengesinin eşit olduğunu göstermektedir. Eşitliğin sol tarafı iç dengeyi sağ tarafı ise mal ve hizmet piyasası, faktör ve sermaye piyasası gelirlerini de kapsayan dış dengeyi ifade etmektedir. Ekonominin dengede olabilmesi için iç dengeyle dış dengenin eşit olması gerekmektedir. İç dengede bir açık varsa dış dengede de bir açık söz konusudur. Denge unsurlarından iç dengeyi ifade eden özel kesim dengesi veya kamu dengesinde bir açık söz konusu olduğunda dış denge de her zaman bir açık söz konusu olmayabilir. Bu durum özel kesimdeki açığın kamu dengesinde meydana fazlayla kapatılması durumu veya kamu dengesindeki açığın özel kesim fazlasıyla kapatılması durumunda ekonominin genel dengesinde bir açık meydana gelmeyecektir. İç denge kalemlerinden özel kesim ve kamu kesimi dengesinin ikisinde de bir açık söz konusu veya özel kesim ve kamu kesimi açıkları bir diğer iç denge kalemi fazlasıyla kapatılmıyorsa dış açık zorunlu bir hal alacaktır. Bu açıklar iç denge kalemlerinden birine eşlik eden dış açık olması durumunda ikiz açık, iç denge kalemleri ile beraber dış dengede de açık olması durumunda üçüz açık olarak adlandırılmaktadır (Sezgin vd., 2015: 228-229).

Tasarruflar makroekonomik hesaplar cari denge ile ilişkisi açısından ifade edilecek olursa ekonominin cari hesabı milli tasarruflardan yatırımların çıkarılmasıyla elde edilmektedir. Bu bilgilerden hareketle cari açık finansal sermaye akışı veya net dış yatırımı ifade edebilmektedir. Sonuç olarak bir ekonomide yatırımlar tasarruflar veya cari açığa eşit dış piyasalardan ekonomiye aktarılan sermaye ile finanse edebilmektedir. Cari açığın bütçe açığı ve tasarruf açığının toplamından oluşması sebebiyle yüksek kamu açığı olan bir ekonomide tasarruflar

yatırımlara eşitse ödemeler bilançosunda açık meydana gelecektir (Uğur ve Karatay, 2009: 109-110).

Sonuç olarak bakıldığında tasarruflar ekonominin içsel ve dışsal dengesinin sağlanması açısından önemli bir değişken olduğu açıktır. Tasarruflar özel kesimde ve kamu kesiminde gelir ve gider arasındaki fark olması sebebiyle hane halkı ve kamunun kaynaklarını ihtiyatlı ve verimli bir şekilde kullanması sonucu elde edebileceği önemli bir değişkendir. Ekonomide iç dengede bir açık söz konusu olduğu durumda ise dış açık da kaçınılmaz olması sebebiyle dış dengesizlik sorununu da doğuracaktır. Buradan hareketle iç dengedeki etkisinden söz edecek olursak tasarruflar bilindiği üzere yatırımları yatırımlar ise gelirleri artıracaktır. Gelir artışı sonucunda ise tasarruflar da gelirin bir fonksiyonu olması sebebiyle tasarruf artışı sağlanarak tasarruf açığı sorunu giderilecektir. Tasarruf açığı sorunu giderilmediği takdirde ekonomide bu kısır döngü var olacaktır. Dışsal denge açısından bu durumu ele aldığımızda ise ekonominin genel dengede olabilmesi için bu açık dış kaynaklarla finanse edilmek zorunda kalınacak ve dış açık söz konusu olacaktır. Dış açık Türkiye açısından baktığımızda genellikle cari açık sorunu olarak karşımıza çıkmaktadır. Cari açık sorunu ise ekonomiye kısa dönemde bir maliyet olması sebebiyle çözülmesi gereken bir sorundur. Ekonomiye nihai olarak bir külfet olması sebebiyle bu açığın finanse edilmesi sürecinde ekonominin gelir dinamikleri olumsuz etkilenecek ve ekonominin geneline bu maliyet yayılacaktır. Bu bilgiler ışığında tasarruf açığı sorunu çözülmeden ekonomi gelir dinamikleri etkin bir şekilde çalışmayacak yatırımlar yetersiz kalacak ve bunun sonucunda ise büyüme performansı olumsuz etkilenecek kalıcı ve sürdürülebilir bir kalkınma yaşanmayacaktır.

İKİNCİ BÖLÜM

TÜRKİYE'DE TASARRUF AÇIĞI

Tasarruflar özellikle kalkınma seviyesini tamamlayamamış gelişmekte olan ülkeler açısından son derece önemlidir. Bu bağlamda tasarruflar yatırımların finansmanı ve dolayısıyla geliri artırıcı bir unsur olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu açıdan tasarruflar Türkiye açısından son derece önemlidir. Bu nedenle tasarrufları etkileyen başta tasarruf saiki, sermaye hareketleri ve tasarrufları artırıcı etkin politikalar uygulayabilmek son derece önemli hale gelmektedir.

2.1. TASARRUF AÇIĞI VE TASARRUFLARIN SEYRİNİ ETKİLEYEN FAKTÖRLER

İktisat literatürüne bakıldığında tasarrufları etkileyen çok sayıda değişken olmakla beraber bu değişkenler ekonominin yapısal durumuna, konjoktüre, kişilerin beklentilerine göre değişkenlik gösterebilmektedir. Türkiye gibi gelişmekte olan ve geçmişte ağır krizleri tecrübe etmiş bir ekonomide kredibilite sorunu sebebiyle beklentiler çok önemli hale gelmektedir. Bu açıdan bakıldığında tasarruf saikini etkileyen bir unsur olarak beklentiler ve bireylerin psikolojik durum önemli hale gelmektedir.

2.1.1. Tasarrufların Önemi

Genel olarak gelişmekte olan ülkeler altyapı olarak yetersiz ve sanayileşme sürecini tamamlayamamış ekonomilerdir. Bu nedenle bu gibi sorunları aşip gelir artışı sağlamak için yeterli sermayeye ihtiyaç duyarlar ve Türkiye'de bu kategoride olduğu için sermayeye dolayısıyla bunun finansmanı için tasarruflara ihtiyaç duymaktadır (SDE, 2012).

Gelişmekte olan ekonomiler bu sorunları aşma sürecine girdiklerinde genellikle kronik olarak cari açık sorunuyla karşı karşıya kalmaktadırlar. Gelişmekte olan ekonomiler bu gelişim trendine girdiklerinde ilk olarak cari açık veriler ve daha sonrasında gelişmesini tamamlayarak cari fazla verme yolunda ilerlemektedirler. Türkiye'nin gelişme evresine baktığımızda bu sürece uygun bir ülke olmadığı, daha

açık bir şekilde ifade edilecek olursa Türkiye'yi diğer gelişmekte olan ülkelerden ayıran bir özelliği vardır. Türkiye talep yönü diğer gelişmekte olan ülkeler gibi zayıf değil aksine güçlü bir ülkedir. Bu nedenle Türkiye ekonomisinin cari açık sorununun çözümü için ilk olarak halletmesi gereken tasarruf eksikliği talep yönünün güçlü olması yani harcama potansiyeli fazla olması sebebiyle Türkiye açısından bu sorunun çözümünü zorlaştırmaktadır. Türkiye ekonomisinin konjonktürel olarak diğer bir özelliği ise tasarruf açığının temel sebebine bakacak olursak yatırım seviyesinin yüksek olmasından değil tasarruf seviyesinin düşük olmasından kaynaklanmaktadır. Bunun sebebi ise daha önce de ifade edildiği gibi talep yönünün yani harcama potansiyelinin güçlü olmasındandır. Gelişmekte olan ülkeler gelişme evresine girdiği zaman gelirleri artacak dolayısıyla tasarrufları artacak ve teknolojik anlamda ilerleyerek yüksek katma değerli mallar üretmeye başlayacaklardır. Türkiye ise henüz bu aşamaya ulaşamadığı için yüksek katma değerli malları deyim yerindeyse yükte hafif pahada ağır malları üretmediği için bunları ithal etmekte ve kaynaklar dış piyasalara aktarılmaktadır. Sonuç olarak kısaca özetleyecek olursak tasarrufların Türkiye açısından son derece önemli olduğu açıktır (Sezgin vd., 2015: 237-238).

Tasarrufların bir ekonomi açısından neden önemli olduğunu vurgulamak için farklı değişkenler üzerinden analiz etmek gerekmektedir. Finansal gelişme baz alınacak olursa, finansal gelişme bir ekonomideki finansal araçların çeşitliliği ve bu finansal araçlara ulaşılabilirlik olarak değerlendirilmektedir. Bir ekonominin finansal piyasalarının gelişmişliğinin göstergesi olarak tasarrufların reel ekonomiye aktarılma oranı kabul edilmektedir. Bu oran ise matematiksel olarak $M2Y/GSMH$ şeklinde gösterilmektedir. Literatürde bir ekonomide finansal derinleşme ve finansal serbestleşme önemli faktörler olarak ön plana çıkmaktadır. Buradan hareketle bir ekonomide büyümenin gerekliliği olarak finansal derinleşme ve finansal serbestleşme gibi değişkenlerin etkin bir şekilde kullanılabilmesi için her şeyden önce tasarruflara ihtiyaç duyulmaktadır. Bu nedenle tasarruflar sürdürülebilir bir büyüme potansiyeli için önemli bir değişken haline gelmektedir (Erim ve Türk, 2005: 23).

Toplumsal yapının tasarrufa bakış açısı da son zamanlarda çok önemli hale gelmiştir. Geçmiş dönemlerde geleneksel olarak Türk toplumu deyim yerindeyse

sıkıntılı dönemlerde ayağını yorganına göre uzatmış bir toplumdur. Küreselleşme olgusuyla Türk toplumunda bu algı son yıllarda değişerek geleneksel tüketim kalıpları terk edilerek tüketim toplumu alışkanlıkları ön plana çıkmaya başlamıştır. Buradan hareketle mevcut durumda tasarruf açığı sorunuyla karşı karşıya olan ekonomi için tehditler her geçen gün artmaktadır. Bu anlamda tasarruflar ve tasarruf eğilimini etkileyen bireylerin tasarruf güdüleri önemli bir değişken olarak ön plana çıkmaktadır (Ersoy ve Demirci, 2007: 301).

Tasarruf açığı en basit tanımıyla yatırımların finansmanı olan tasarrufların yetersiz olması sebebiyle yatırımların yeterli seviyede karşılanamamasıdır. Diğer yandan ekonominin genel dengesi üzerinden ifade edilecek olursa özel kesim dengesi diğer adıyla tasarruf yatırım dengesi, kamu dengesini gösteren bütçe dengesi ve dış dengeyi gösteren dış ticaret dengesiyle ifade edilmektedir. Kamu kesimi dengede olduğunda yani bütçe açığı olmadığı durumda dış ticaret açığıyla tasarruf açığı birbirine denk olacaktır. Bunun anlamı ise tasarrufların yetersiz olduğu durumda yatırımlar dış finansmanla karşılanmaktadır. Türkiye gibi gelişmekte olan ülkelerde bu süreç kronikleşmiş cari açık sorunu olarak gündeme gelmektedir. Bu durumun temel sebebi ise teknolojik anlamda gelişimimizi tamamlayamadığımız için yüksek katma değerli malları dış piyasalardan sağlamaktayız. Türkiye gibi iç talebi güçlü olan bir ülkede ise bu sorunla mücadele etmek zorlaşmaktadır. Türkiye ekonomisinin bu süreçten kurtulabilmesi için yatırımlarını dış finansmandan karşılamak yerine kendi kaynaklarıyla karşılayarak sürdürülebilir büyüme potansiyelini güçlü ve kalıcı bir hale getirmesi gerekmektedir. Türkiye yönetiminin bu süreçten kalıcı bir şekilde kurtulabilmesi için ar-ge harcamalarına ayırması gereken payı artırmalıdır.

2.2. TASARRUF SAİKİ VE TASARRUFLAR ÜZERİNE PSİKOLOJİK BİR DEĞERLENDİRME

Tasarrufları makroekonomik anlamda etkileyen unsurlar açısından gelir, harcama, yatırım gibi birçok temel değişken üzerinden analiz edilmektedir. Bu anlamda tasarrufu kararını alan temel unsur olarak bireyin önemi son zamanlarda önemi ortaya çıkmakta bunun arka planı olarak tasarruf kararlarını etkileyen faktör

olarak psikoloji unsuru tartışması gündeme gelmektedir. Bu anlamda tasarruf saiki bazı eleştirilere maruz kalmaktadır. Bu nedenle tasarruf kararlarını etkileyen psikolojik faktörler önemli hale gelmektedir.

2.2.1. Tasarruf Saiki ve Tasarruf Üzerine Eleştiriler (Tasarruf Paradoksu)

İktisat literatürüne bakıldığında tasarruflar genel anlamda ekonomi açısından fayda sağlayıcı bir değişken olarak kabul edilmektedir. Bazı kuramsal yaklaşımlar ise tasarrufları ekonomi açısından faydalı olarak kabul etse de tasarruf paradoksu gibi ekonomi açısından sorun teşkil edebilecek durumlar ortaya çıkabilmektedir. Buradan hareketle kuramsal açıdan tasarruflar analiz edilecek olursa, tasarrufları öncelikle klasik analize göre değerlendirdiğimizde, denge tasarruflar ve yatırımların seviyesinde iken tasarruflar denge düzeyini aştığı durumda ekonominin tekrar dengeye gelmesi için faiz oranlarında düşüş yaşanacaktır. Diğer yandan tasarruf oranları denge düzeyinden aşağı düştüğü durumda ise faiz oranları yükselerek ekonomi tekrar denge noktasına yönelecektir. Keynesyen analizde ise keynesin öne sürdüğü görüş ise, klasik görüşün hanehalkı tasarrufları toplamı ekonominin toplam tasarruf oranını vereceği ve dolayısıyla hane halkının tasarruflarının artması ekonominin toplam tasarruflarını arttıracacağı düşüncesine bir eleştiri getirmektedir. Keynes'in eleştirdiği nokta ise bireysel tasarruf artışının ekonominin toplam tasarruflarını düşüreceği görüşündedir. Çünkü Keynesyen analizde tasarruflar klasik analizin aksine faizin değil gelirin fonksiyonu olduğu için bu durumda bir bireyin harcaması diğer bireyin geliri olduğu için herkes tasarruf saikiyle hareket ettiğinde diğer bireylerin gelirleri azalacak ve tasarruflarda gelirin fonksiyonu olduğu için toplam tasarruflarda azalış meydana gelecektir. Samuelson ise bireyler için rasyonel bir davranış olması toplum açısından aynı sonucu doğurmayacağı görüşünü benimseyerek bazı durumlarda özellikle işsizliğin olduğu bir ekonomide herkesin tasarruf saikiyle hareket ederse satınalma gücü bireyler arasında aktarılmayarak tasarruflar ekonominin genelinde azalış eğilimi gösterecektir. Bu durumu ise Samuelson 'Tasarruf Paradoksu' olarak adlandırmıştır (Çetin, 2004: 51).

Tasarruf paradoksunun makroekonomik etkisine değinilecek olursa, tasarruf etme kelime anlamı olarak tüketim yapmama anlamına gelmektedir. Kısılan tüketim

harcamalarından elde edilen tasarruflar ise ekonomide kapasiteyi artırmanın bir finansmanı olarak kullanılmaktadır. Kapasiteyi artırıcı harcamalar üretimin büyüme oranını artırması neticesinde tüketim harcamalarını ve yatırım harcamalarını artırmaktadır. Gereğinden fazla artan tasarruflar ise tasarruflarda paradoksal süreci ortaya çıkarmakta ve toplam talep azalmakta ve bunun sonucunda ise ekonomik aktivite de yavaşlama sürecine girmektedir (Bocutoğlu ve Ekinci, 2009: 42).

Sonuç olarak tasarruflardaki paradoksal sürecin işleyişi ve ekonomi açısından etkisine bakıldığında ilk olarak bireylerin ihtiyat veya gelecekte tüketimi artırmak gibi güdülerle hareket etmesi durumunda bu durum ekonominin geneline yayılarak tüketimi azaltacaktır. Tüketimde meydana gelen geri çekilme ise toplam talebi ve geliri azaltacaktır. Tasarruflarda gelirin bir fonksiyonu olması sebebiyle nihai olarak toplam tasarruflarda da bir azalma meydana gelecektir (Kıyılar ve Acar, 2012: 6).

Tasarrufun bu paradoksal sürece girmesi durumunda etkileri uzun dönemde ortaya çıkmaya başlayacağından bireylerin tasarruf eğilimlerinin kontrol edilmesi politika yapıcılar açısından önem teşkil etmektedir.

2.2.2. Tüketim ve Tasarruf Saiki Üzerine Kuramsal Yaklaşımlar

İktisat literatüründe kişilerin iktisadi kararlarının analizi yapılırken genellikle fayda maksimizasyonu üzerinde değerlendirilmektedir. Son zamanlarda ise kişilerin iktisadi kararları alırken fayda maksimizasyonunun yanı sıra psikolojik faktörlerin de önemli derecede etkili olduğu tartışması gündemdeki yerini korumaktadır. Bu nedenle kişilerin iktisadi kararlarında etkili olan kuramsal yaklaşımları irdelemek bireylerin tercihlerini analiz etmede kolaylık sağlayacaktır.

2.2.2.1. Davranışsal İktisat

Davranışsal iktisatı öncelikle kavramsal olarak açıklayacak olursak, psikoloji ve iktisatın sentezi olarak iktisatın alt bir dalı olarak tanımlanabilir (Can, 2012: 97-98).

Davranışsal iktisatın ortaya çıkış sebebine baktığımızda 1800'lü yıllarda iktisadi düşünceye hakim olan Neoklasik iktisatın varsayımları ve matematiğin iktisatta yoğun olarak kullanılmasına tepki olarak doğmuştur. Bu durumu daha açık şekilde ifade edecek olursak, iktisat bilimi nicel yönü ağır basan bilimlerden

etkilenecek kesin sonuçlara varma çabasına girmiş ve kişilerin tüketim, tasarruf, yatırım vb. tercihlerini büyük ölçüde etkileyen psikolojiyi arka plana atarak iktisat bilimini formüle etmeye çalışmışlardır. Bu nedenle iktisatta psikoloji faktörünün eksikliği nedeniyle davranışsal iktisat bir alt disiplin olarak doğmuştur (Eser ve Toıgonbaeva, 2011: 313-314).

Bu bağlamda Neoklasik analize tepki olarak 2000'li yıllara Fransa'da post-otistik iktisat hareketi doğmuştur. Post-otistik analizin savunduğu görüş ise matematiğin iktisatta yoğun olarak kullanılması sebebiyle gerçek olaylardan kopmuş ve günümüz iktisadi sorunlara çözüm sunamaz hale gelmiştir. 2008 yılı ortalarında Amerika'da başlayan ve diğer ülkelere yayılan krizin sebebini ise post-otistik iktisatçılar Neoklasik varsayımlara dayandırmakta ve Neoklasik iktisatın günümüz ekonomik konjonktürünü algılayamadığını savunmaktadırlar (Atik, 2009: 3).

Bazerman ve Malhotra'ya göre iktisatla psikolojinin iç içe olduğunu Amerika'da yapılmış bir çalışmayla örnekleyecek olursak, ABD başkanı George W. Bush'un uygulamaya koyduğu vergi indirimini psikolojik açıdan analiz eden psikolog Epley, Idson ve Mak (2006) çalışmalarında vergi indirimi yerine vergi ikramiyesi yani bonus olarak düzenlendiğinde kişiler tarafından daha çok harcama yapılacağını ve ekonominin daha fazla canlanma trendine gireceğini ortaya koymuşlardır (Aktaran: Eser ve Toıgonbaeva, 2011: 311).

2.2.2.2. Hedonik Tüketim

Geleneksel olarak ekonomik kuramlara baktığımızda tüketicilerin kendisine en yüksek faydayı sağlayan tercihleri yaptıklarını savunmaktadır. Buna karşılık olarak literatürde hedonik tüketim olarak adlandırılan bir kavram tartışma konusu olmaya başlamıştır. Hedonik tüketimi kavramsal olarak açıklayacak olursak hazcılık, kişilerin zevklerine uygun şekilde davranış sergilemeleri ve tüketimlerini de buna göre şekillendirdikleri anlamına gelmektedir. Psikolojik kurama baktığımızda hedonik tüketim de bu kategoride yer almaktadır. Hedonik tüketim görüşünü savunanlar kişilerin tüketimlerini maksimum faydayı sağlayacak şekilde değil de zevklerine göre ve kendilerini psikolojik olarak daha iyi hissettirecek şekilde yapmaktadırlar (Babacan, 2001: 97-106).

2.2.2.3. Anlık Hazzın Cazibesi

Bu konuda diğerk bir görüş ise Laibson'un (1997) 'Anlık Hazzın Cazibesi' hipotezidir. Laibson bu hipotezinde kişilerin tüketim tercihlerinde fazla rasyonel davranmadıkları psikolojilerinin etkileri altında kalarak yeterince akılcı davranmadıklarını savunmaktadır. Bu bağlamda davranışsal iktisatın da temelini oluşturan bu hipotez tüketicilerin uzun dönemde kısa döneme nazaran daha sabırlı davrandıkları ileri sürülmektedir. Bu nedenle anlık haz tüketiciler açısından daha cazip gelerek tüketimlerini şekillendirmektedir. Laibson kişilerin kendilerini kontrol etmek amacıyla ileriye dönük bir unsur belirlediklerinde bunun kendilerini kontrol etme anlamında bir faktör olduğunu düşünmektedirler. Genel olarak kişilerin emeklilik dönemindeki harcamalarını finanse etmek amacıyla tasarruf planlaması yaparlar ve buna göre hareket ederler. Bu planlama ise bugünkü tüketim ve tasarruf kararları üzerinde oldukça etkilidir. Buna rağmen beklenmedik olaylarla karşılaşılır ve bu plandan sapmalar olabilir bu nedenle tüketimin istikrarlı değil rassal bir yürüyüş olduğu savunulmaktadır (Kargı, 2014: 4-5).

2.2.2.4. Lüks Tüketim Malları Talebi ve Tüketim Toplumu

Tüketim toplumu ve kişilerin lüks tüketim mallarına olan talebini analiz etmeden önce bu değişkenleri etkileyen temel faktör olan küreselleşmeye değinmek gerekmektedir. Küreselleşme kavramsal olarak kısaca, dünyada ekonomik ve siyasal sınırların kalkması ve bunun sonucunda sosyal ve kültürel etkileşimin artması olarak tanımlanabilir. Tüketim toplumu ise kişilerin tüketimlerini temel fizyolojik ihtiyaçlarını gidermekten ziyade belli bir sınıfa aidiyet duygusunu tatmin etmek, tüketim yaparak iyi hissetmek ve farklılaşma duygusunun tatmini gibi sebeplerle tüketimi araç olmaktan çıkartıp bir amaç haline getirmiş toplumların tüketim biçimi olarak değerlendirilmektedir. Bu bilgilerden yola çıkılarak tüketim toplumu ve lüks tüketim malları talebi analiz edecek olursak, 1980'li yıllara kadar toplumsal sınıflaşma kriteri olarak giyim kuşam, etnik gruplar, belli bir müzik grubu hayranlığı ve bir futbol takımı taraftarlığı gibi faktörler karşımıza çıkmaktadır. 1980'li yıllardan sonra küreselleşmenin etkisiyle post modern toplumlarda sınıflaşma kriteri olarak gösteriş etkisi yaratan lüks tüketim malları ön plana çıkmaktadır. 1998-2008 yılları arasında Erzurum'da tüketicilerin tüketim alışkanlıklarını 500 kişiye anket

uygulanarak analiz edilmiştir. Çalışmada ulaşılan sonuç, kişilerin tüketimlerini gerçekleştirirken gelir grubu fark etmeksizin gösteriş amaçlı tüketim güdüsünde artış gözlemlenmiştir. Veblen The Theory of The Leisure Class (1899) isimli çalışmasında gösteriş tüketiminin alt gruplarında da görüldüğü sonucuna ulaşmıştır. Veblen'in çalışması bu durumu destekleyici niteliktedir. Sonuç olarak lüks tüketim malları bazı gösteriş tüketimi tasarruflarda azalmaya, ithalatta artışa ve enflasyonda yukarı yönlü hareketi artışı tetikleyici etki yapmaktadır (Çınar ve Çubukçu, 2009: 278-298).

Sonuç olarak 1980'lerden bu yana tasarruf açığı sorununun temel sebepleri değerlendirildiğinde gelir yetersizliği ve yüksek marjinal tüketim eğilimi önemli sebepler arasında yer almaktadır. Gelir yetersizliği ve yüksek marjinal tüketim eğilimi tasarruf açığı sorununu etkilemesi açısından dönemsel bazda bakıldığında ayrılmaktadır. 1980'li yıllardan 2000'li yıllara kadar gelir yetersizliği sorunu tasarruf açığı sorununu daha çok etkilemiş fakat 2000'li yıllardan sonra gelirden önemli derecede artış gösterse de lüks tüketim mallarına olan talepte artış gözlenmiştir. Bu nedenle tasarruf açığının sorununun temel sebeplerinden biri de tüketim toplumu haline gelmiş olmamızdır.

2.2.2.5. Keynes Psikolojik Temelleri

Keynes ise kişilerin tüketim ve tasarruf tercihlerini psikolojik boyutta değerlendirmiş ve kişilerin tasarruf güdülerini sekiz maddede değerlendirmiştir (The ISI Report, 1998).

Önlem (Precaution): Gelecek her zaman risk ve belirsizliklerle doludur bu nedenle rasyonel olan bireyler bu durum karşısında kendilerini güvende hissetmek için rezerv oluştururlar başka bir deyişle tasarrufta bulunmaktadırlar.

Öngörü (Foresight): Kişilerin gelecekte olmasını beklediği geliri ve harcamayı etkileyecek muhtemel olaylar için örneğin aileye yeni bir üyenin katılması yani çocuk sahibi olması veya muhtemel sağlık problemleri nedeniyle kişiler tasarrufa yönelmektedirler.

Hesaplama (Calculation): Tasarruflar kullanılabilir gelirin harcanmayan kısmı olması sebebiyle kişiler için bir artık değer olarak görülmektedir. Bu ekonomik değer

ise kişiler açısından değerlendirilmesi gereken bir varlık olarak düşünülmektedir. Bu nedenle kişiler bu değerden elde edecekleri faiz gelirini hesaplayarak fazla tüketimden feragat etmektedirler.

Gelişme (Improvement): Gelecekteki tüketimi artırmak amacıyla bireyler tasarrufta bulunurlar. Tasarruf davranışına devam edildikçe bireylerin varlıkları kademeli olarak artmakta ve bu da gelecekteki harcamaları artırması anlamına gelmektedir.

Bağımsızlık (Independence): Kişilerin varlıkları çok olduğunda hayat standartlarının yüksek olduğunu düşünmekte ve kendilerini güçlü hissederek istedikleri şeyleri yapacaklarını düşünmektedirler.

Girişimcilik (Enterprise): Karşılaşılabilecek yeni bir iş veya başka bir fırsatı değerlendirmek amacıyla kişiler tasarrufta bulunurlar.

Onur (Pride): Kişilerde içgüdüsel olarak gelecek nesillere miras bırakma düşüncesi olduğundan birimlerini artırmak istemektedirler.

Para hırsı (Avarice): Kişilerde nedensiz bir şekilde para tutma hırsı, saf bir cimrilik güdüsü olabilmekte bu ise kişileri tasarruf davranışına itmektir.

2.2.2.6. Deneysel İktisat ve Nöroekonomi

Deneysel iktisat, insanların ekonomik anlamdaki davranışlarını laboratuvar ortamında gözlemleyen bilim dalı olarak tanımlanmaktadır. Bu anlamda davranışsal iktisattaki teorilerin laboratuvar ortamında test edilmesi olarak da yorumlanabilmektedir. Deneysel iktisat geliştirdiği araştırma teknikleriyle gerçek hayatın iktisadi kuramlarda yer bulmasına olanak sağlamıştır. Teknolojinin gelişimiyle medikal araçlar araştırmalara dahil edilerek kişilerin ekonomik tercihleri arkasındaki sosyopsikal nedenleri araştırabilecek noktaya ulaşılmıştır. Diğer bir ifadeyle araştırmalara biyoloji ve nöroloji alanları da dahil edilmiştir. Bu nedenle oluşan bu alt dala nöroekonomi adı verilmiştir (Soydal, 2010: 97).

Camerer'e göre nöroekonominin gelişimi insan davranışlarının arka planı olan beynin çalışma aktivitelerini görüntüleyebilme imkanları sağlamaktadır. W. S. Jevons (1871) kişilerin duygularının ölçümünün hiçbir şekilde mümkün olamayacağı

görüşünü savunmuştur. Bu görüş iktisadi teorilerin zihnin çalışma yasaları bilinmeden oluşturulduğunu destekler niteliktedir. Beyin ve sinir sistemi üzerindeki analizlerle yeni teoriler oluşturulması anlamında kolaylık sağlamış ve eski teorilerin bazı eleştirilere maruz kalmasına neden olmuştur (Aktaran: Demirel ve Artan, 2016: 15).

Foote vd.'ne göre günümüzde iktisatla psikoloji arasındaki ilişkiden yola çıkılarak politika yapıcılar model tahminlerinde psikolojik temelleri daha fazla dikkate almaktadırlar. İktisadi karar birimleri bir politika yapıldığında iktisadi davranışlarını yeni politikaya göre belirlemekte ve buna göre davranmaktadırlar. Yeni klasik analizin temel düşüncesi ise bu duruma örnek olarak gösterilebilir. Bu bağlamda politika yapıcılar bireysel emeklilik, vergi politikaları, teşvik programları gibi politikaları yaparken davranışsal iktisadın önermelerini dikkate almaya başlamışlardır. Bu duruma örnek olarak Boston Merkez Bankası'nın her yıl düzenlediği Cape Code konferansına davranışsal iktisadın iktisat politikalarıyla ilgili düşüncelerini öğrenmek amacıyla davranışsal iktisatçıları 2003 yılından itibaren davet etmeye başlamıştır (Aktaran: Eser ve Toıgonbaeva, 2011: 310).

Sonuç olarak son zamanlarda küreselleşme olgusuyla birlikte sanallaşan ve komplike hale gelen piyasalar kişilerin iktisadi kararlarını verirken faydalarını maksimize edecek tercihlere gitmelerini zorlaştırmaktadır. Bu anlamda ekonomide mevcut durumda kıt olan kaynaklardan yararlanırken fayda maksimizasyonunu sağlamak son derece önemli hale gelmektedir. Bu nedenle bireylerin etkin kararlarını verebilmelerini sağlamak için davranışlarının gözlemlenmesi önem arz etmektedir. Bu anlamda iktisat biliminin yeni bir alt çalışmanı olarak deneysel iktisat ortaya çıkmıştır.

2.2.2.7. Katılım Bankacılığı

20. yüzyılın sonlarına doğru yaygınlaşmaya başlayan katılım bankacılığında söz edecek olursak öncelikle faizsiz bankacılık olduğunu ifade etmek gerekmektedir. Katılım bankacılığının temel çalışma prensibi finansal kaynakların faizsiz bir şekilde kar zarar ortaklığı anlamında kaynakların reel sektöre aktarılması prensibine dayanmaktadır. Türk toplumu İslam kökenli bir toplum olması sebebiyle faizsiz

bankacılık ve faizsiz yatırım yapma ihtiyacı Türkiye’de faizsiz bankacılığı cazip hale getirmektedir (Kalaycı, 2013: 69-70).

2.2.3. Güven Faktörü, Tüketici Beklentileri ve Krizlerin Tüketicilerin Tüketim Tasarruf Alışkanlıklarına Etkisi

İktisadi ve sosyal alanda kriz ve kaotik ortamlar araştırıldığında bu gibi olayların arka planında her zaman bir güven problemi olduğu anlaşılmaktadır. Bu duruma örnek gösterecek olursak çok geçmişe gitmeden Türkiye’nin yaşadığı 2000 ve 2001 krizlerini örnek göstermek mümkündür. Bu krizlerde güven probleminin ekonomide nelere yol açabileceği tartışmaları hala tazeliğini korumaktadır (Özsağır, 2007: 46).

Uslaner’e göre ekonomik anlamda güven birbiriyle ilişki içinde olan iktisadi karar birimlerinin birbirlerinden bir zarar görmemeleri konusunda emin olmaları olarak ifade edilebilir (Aktaran: Özsağır, 2007: 49).

Türkiye’de yaşanan ekonomik krizlere bakıldığında daha önce de bahsedildiği gibi güven faktörü gelmektedir. Güveni etkileyen faktörleri sıralayacak olursak;

1. Siyasi istikrar ve kararlılığın mevcut olup olmadığı
2. Global anlamda bir kriz veya istikrarsızlığın olup olmadığı
3. Uygulamadaki ekonomi politikalarının iç tutarlılığı ve hedeflere ulaşmadaki başarısı
4. Türkkan’a göre ekonomide kalıcı etki yaratacak uzun vadeli önlemlerin bütünsel olarak ele alınıp alınmaması (Aktaran: Özsağır, 2007: 50-51).

Ekonomi için birbiriyle yakından ilişkili çok önemli diğer iki parametre olan tüketici beklentileri ve krize baktığımızda bunların birbirini besleyen değişkenler olduğunu kriz ortamında krizden çıkmak veya krizin derinleşmesi anlamında tüketici beklentilerinin rolünün ne denli önemli olduğu iktisat literatüründe fazlasıyla vurgulanmaktadır (Özsağır, 2007: 60-61).

Ekonomik aktivitenin istikrarlı bir şekilde işleyebilmesi için tüketicilerin belli bir seviyede harcama yapmaları gerekmektedir. Tüketiciler kendilerini güvende

hissettikleri zaman harcamalarını artırırlar diğer yandan kendilerini güvende hissetmedikleri dönemlerde ise gelecek için ihtiyatlı davranma içgüdüleriyle harcamalarını kısırlar ve gelecekteki beklenmeyen durumları finanse etmek için tasarruf yapma eğilimine girerler bu bağlamda ekonominin işleyebilmesi için ve kriz döneminde ise bu konjonktürden çıkmak için tüketicilerin harcamasına yani iç talebe büyük ihtiyaç duyulmaktadır. Harcamalar bu dönemde kısıldığı içinse krizler çoğu zaman daha da derinleşebilmektedir (Marangoz ve Uluyol, 2010: 86-87).

Tüketicilerin güven ortamında ve gelecekle ilgili beklentilerinin iyi olduğu durumda harcama eğilimlerini sayısal bir örnekle analiz edebiliriz.

Tüketici Güven Endeksinin Aylık Bazda Grafiksel Gösterimi

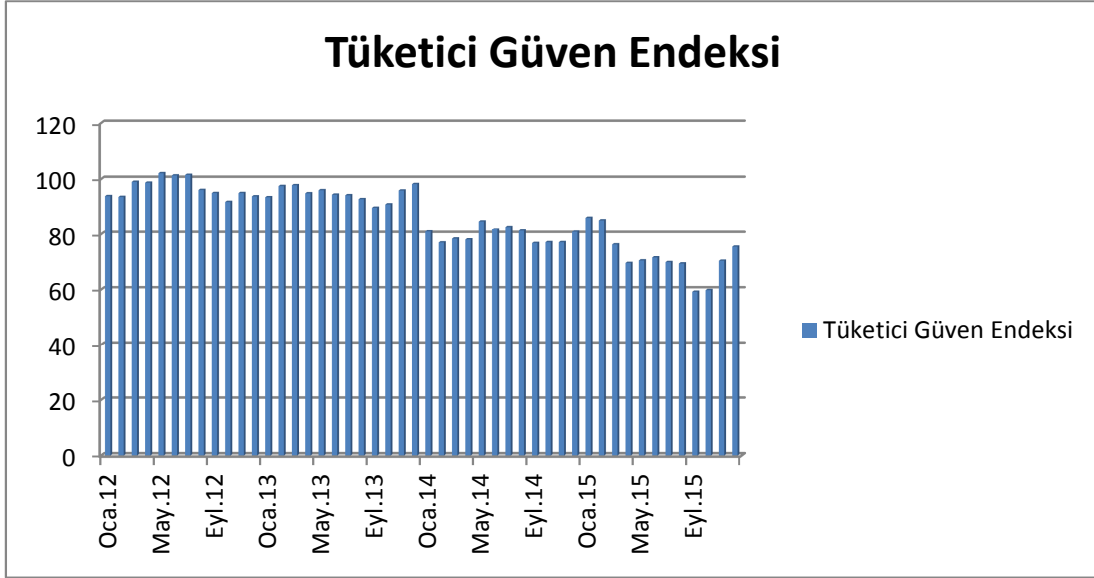
Çizelge 2. 1. Tüketici Güven Endeksine Ait Sayısal Veriler

Dönem	Tüketici Güven Endeksi	Dönem	Tüketici Güven Endeksi
01-2012	79.20	01-2014	72.40
02-2012	79.60	02-2014	69.20
03-2012	79.30	03-2014	72.70
04-2012	75.70	04-2014	78.50
05-2012	78.10	05-2014	76.00
06-2012	76.80	06-2014	73.70
07-2012	77.00	07-2014	73.90
08-2012	74.30	08-2014	73.20
09-2012	72.10	09-2014	74.00
10-2012	69.30	10-2014	70.30
11-2012	72.60	11-2014	68.70
12-2012	73.60	12-2014	67.70
01-2013	75.80	01-2015	67.70
02-2013	76.70	02-2015	68.10
03-2013	74.90	03-2015	64.40
04-2013	75.60	04-2015	65.40
05-2013	77.50	05-2015	64.30
06-2013	76.20	06-2015	66.40
07-2013	78.50	07-2015	64.70
08-2013	77.20	08-2015	62.40
09-2013	72.10	09-2015	58.50
10-2013	75.50	10-2015	62.80
11-2013	77.50	11-2015	77.10
12-2013	75.00	12-2015	73.60

Kaynak: (www.tcmb.gov.tr) Tüketici Güven Endeksi, 2016. ErişimTarihi: 07.05.2016

Çizelge 2.1.'de 2012-2015 yılları arasında tüketici güven endeksine ait veriler verilmiştir. Tüketici güven endeksi tüketicilerin ekonomik açıdan mevcut durumda ve gelecekle ilgili beklentilerini ölçerek kendilerini bu anlamda ne kadar güvende hissettiğini analiz etmeye yarayan endekstir.

Şekil 2. 1. Tüketici Güven Endeksi

Kaynak: (www.tcmb.gov.tr) Tüketici Güven Endeksi, 2016. ErişimTarihi: 07.05.2016

Şekil 2.1.'de tüketici güven endeksine ait verilerin aylara göre dağılımı gösterilmiştir.

**Mevcut Dönemin Dayanıklı Tüketim Malları Almak İçin Uygunluğunun
Grafiksel Gösterimi**

Çizelge 2. 2. Mevcut Dönemin Dayanıklı Tüketim Malı Satın Almak İçin Uygunluğu

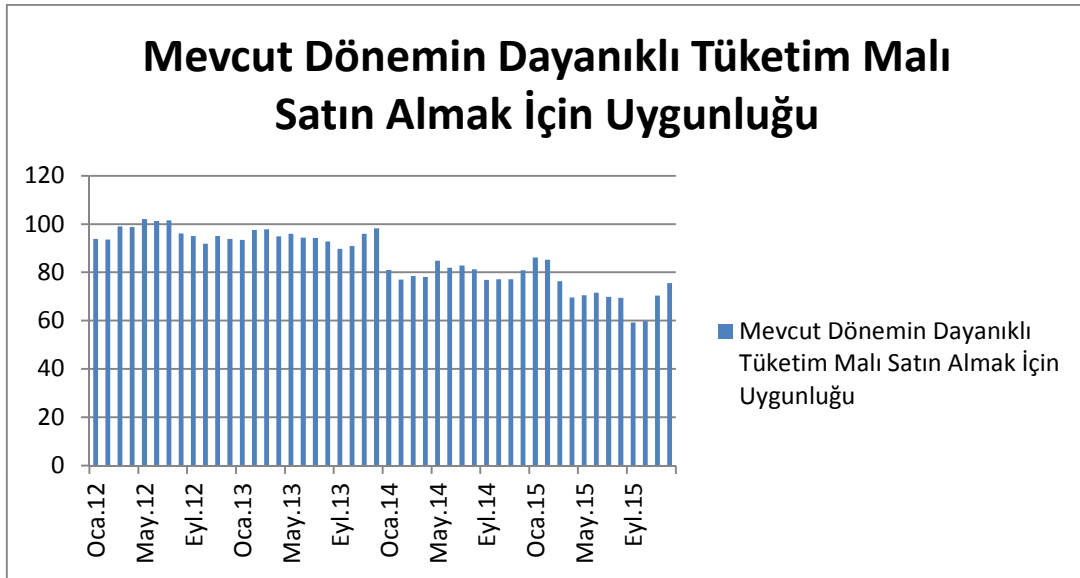
Dönem	Tüketim İçin Uygun Dönem Endeksi	Dönem	Tüketim İçin Uygun Dönem Endeksi
01-2012	93.90	01-2014	81.00
02-2012	93.60	02-2014	77.00
03-2012	99.00	03-2014	78.40
04-2012	98.70	04-2014	78.10
05-2012	102.10	05-2014	84.80
06-2012	101.30	06-2014	81.90
07-2012	101.50	07-2014	82.80
08-2012	96.10	08-2014	81.30
09-2012	95.00	09-2014	76.80
10-2012	91.80	10-2014	77.10
11-2012	95.00	11-2014	77.10
12-2012	93.80	12-2014	80.90
01-2013	93.50	01-2015	86.10
02-2013	97.50	02-2015	85.20
03-2013	97.80	03-2015	76.30
04-2013	94.90	04-2015	69.60
05-2013	96.00	05-2015	70.50
06-2013	94.40	06-2015	71.60
07-2013	94.20	07-2015	69.90
08-2013	92.80	08-2015	69.40
09-2013	89.70	09-2015	59.20
10-2013	90.90	10-2015	59.80
11-2013	95.90	11-2015	70.40
12-2013	98.20	12-2015	75.50

Kaynak: (www.tcmb.gov.tr) Tüketicilerin Harcama Eğilimleri, 2016. Erişim Tarihi: 07.05.2016

Çizelge 2.2.'de tüketicilerin mevcut dönemde dayanıklı tüketim malları satın almak için uygunluğu verileri ile tüketicilerin harcama eğilimleri analiz edilecektir.

Şekil 2. 2. Mevcut Dönemin Dayanıklı Tüketim Malı Satın Almak İçin Uygunluğu

Kaynak: (www.tcmb.gov.tr) Tüketicilerin Harcama Eğilimleri, 2016. Erişim Tarihi: 07.05.2016

Eldeki veriler analiz edildiğinde dönemler bazında tüketicilerin aylık olarak 2012 ve 2015 yılında tüketicilerin davranışları analiz edilmiştir. Tüketicilerin davranışlarını etkileyen olarak ise tüketici güven faktörü seçilmiştir. Tüketici güven faktörünün yüksek olduğu dönemlerde kişilerin dayanıklı tüketim malı satın alma eğilimlerinde artış gözlenmiştir. Diğer yandan tüketici güven endeksinin minimum düzeye indiği 2015 yılının üçüncü çeyreğinde kişilerin dayanıklı tüketim malları satın alma endeksi de minimum seviyede gerçekleşmiştir. Tüketici güven endeksinin tüketicilerin dayanıklı tüketim malları satın alma içi uygunluğunu gösteren endeksi etkilediği ise tüketici güven endeksinde meydana gelen bir düşüşün ardından birkaç aylık bir gecikmeyle tepki verdiği gözlemlenmiştir. Bu durum ise tüketicilerin tüketim ve tasarruf kararlarını alırken mevcut dönemin ekonomik yapısı ve beklentileri göz önünde bulundurduğu anlaşılmaktadır. Buradan hareketle tüketicilerin gelecekte ve iktisadi karar birimlerinin birbirleriyle olan ilişkilerinde güven hissini yüksek olduğu dönemlerde harcama isteklerinin arttığı güven hissini düşüştüğü dönemlerde ise harcama eğilimlerinin tüketici güven endeksiyle eşanlı olarak azaldığı gözlemlenmiştir.

İktisatın bir bilim haline gelmeye başladığı yıllardan bu yana tüketim, tasarruf ve fayda maksimizasyonu gibi değişkenler analiz edilirken genellikle gelir artışı bütçe gibi değişkenlerin psikolojik arka planı çok fazla irdelenmeden birer sayısal veri olarak kabul edilip analizler yapılmıştır. Psikolojik faktörlere az da olsa değinilmiş fakat Neoklasiklerle iktisatta matematiğin yoğun bir şekilde kullanılmasıyla beraber gerekli ilgiyi görememiştir. Bu durum son zamanlarda eleştiriler alarak rasyonel bireylerin tüketim ve tasarruf tercihlerinde bulunurken psikolojik faktörlerinde son derece etkili olduğunu ileri süren iktisat biliminin bir alt alanı olarak deneysel iktisat dalı ön plana çıkmaya başlamıştır. Deneysel iktisatın uğraş alanı bireyleri bir denek olarak görüp iktisadi kararları alırken psikolojik olarak nelerden ve nasıl etkilendiğinin analiz edilmesidir. Yapılan araştırmalarda bireylerin kendilerini ekonomik olarak güvende hissettiklerinde harcamalarının fazla güvensiz ortamda ise harcamalarının düşük seyrettiği sonucuna varılmaktadır. Sonuç olarak bireylerin iktisadi kararlarda psikolojik faktörlerin önemi daha iyi anlaşılmış olup bu alandaki çalışmalar günden güne hız kazanmaktadır.

2.3. TÜRKİYE'DE TASARRUFLARIN BELİRLEYİCİLERİ VE TASARRUFUN SEYRİNİ ETKİLEYEN FAKTÖRLER

Tasarrufları etkileyen mikro ve makro bazlı birçok değişken bulunmaktadır. Bu anlamda tasarruflar analiz edilirken içsel ve dışsal ayrımı da gözetmek daha anlaşılır olmasını sağlayacaktır. İçsel anlamda reel faiz, gelir gibi değişkenler ve tasarrufların yatırımlara aktarılmasını sağlayan para ve maliye politikalarına da önem arz etmektedir. Dışsal değişken olarak ise tasarruflar üzerinde büyük öneme sahip sermaye hareketleri dışı açık ekonomilerde son derece önemli bir değişkendir.

2.3.1. Türkiye'de Tasarrufların Belirleyicileri

Türkiye'de kamu ve hane halkı tasarruflarını belirleyici faktörlere ayrı ayrı değinmek gerekmektedir. Öncelikle kamu tasarruflarına bakacak olursak geleneksel olarak kamu etkinliği ve verimliliği değerlendirileceği zaman kamu açığı baz alınmaktadır. Kamu tasarruflarının kamu sektörünün genel dengesi yani kamu açığıyla birbiriyle bağlantılı olduğu için kamu tasarrufları önemlidir ancak kamu

kesimi tasarruflarıyla kamu açığı arasında yatırım harcamaları ve sermaye transferi toplamı kadar bir fark bulunmaktadır. Kısaca 1975-1989 döneminde tasarrufların hangi değişkenlerden etkilendiğine bakacak olursak bu dönemde büyüklük olarak GSYH baz alınacak olursa % 3 ile % 6 aralığında seyrettiği görülecektir. Bu dönem özellikle 80'li yıllara gelindiğinde liberalizasyon politikasıyla uluslararası sermaye akımlarına maruz kalarak ani şokların yaşandığı bir dönem olmuştur. Gerekli yapısal reformların başarılı bir şekilde ekonomiye uygulanamaması sonucu ulaşılmak istenen hedeflere varma noktasında Türkiye Ekonomisi sınıfta kalmıştır. Bu dönemdeki tasarruf düşüşlerinin sebeplerini kısaca açıklayacak olursak cari harcamaların artması ve faiz maliyetlerinin gelirdeki artışları aşmasıyla tasarruf oranları da düşme eğilimi içine girmiştir. 90'lı yıllara baktığımızda kamu kesimindeki aksaklıkların temel nedenleri olarak; sosyal güvenlik harcamaları, faiz maliyetleri ve tarımsal destekleme gibi nedenlerle konsolide bütçe transferleri yaşanmaya başlamıştır. Faiz ödemeleri bu dönemde aniden yükselmiş 90'lı yılların sonuna doğru GSYH'ye göre % 3'ten % 10 seviyelerine ulaşmıştır. Sonuç olarak kamu harcamaları artmış bu nedenle kamu tasarrufları düşmüştür. 2000'li yıllara gelindiğinde kamu tasarrufları bir miktar yükselme göstermiştir. Bu dönemde tasarruflardaki artışın temel sebebi ise mali ayarlamalardır. Bu durumu öncelikle faiz dışı fazla açısından açıklayacak olursak 2000-2008 yılları arasında faiz dışı fazlada GSYH'ya oranla % 3,8'lik bir artış yaşanmıştır. Bu yıllarda gayrisafi kamu kesimi borçları 2001 yılında GSYH'ya oranla %78,9 iken bu oran 2008 yılı itibariyle % 42,9 seviyesine düşmüştür. Sonuç olarak krizlerle sıçramış olan borç stoku giderek azalmıştır. Bu dönemde yapılan daraltıcı maliye politikalarla spekülasyon hareketlerinden ekonomi arındırılmak istenmiş ve güven ortamının sağlanması anlamında önemli gelişmeler kaydedilmiştir. Bu dönemin başlarında faiz oranları da kriz nedeniyle sıçrama yapmış faiz oranlarının yükselmesi de ekonomiye yük getireceği için kamu kesiminin maliyetleri artmıştır. Kriz ortamından kurtulmak için uygulanan yapısal reformlar faiz oranlarını da aşağı çekmiştir. Kriz döneminde % 99,6 ya ulaşan faiz oranı 2008 sonu itibariyle % 19,2'ye düşmüştür. Buradan hareketle faiz harcamaları vergi gelirleri baz alınarak analiz edilecek olursa 2001'de faiz harcamaları GSYH'nın %17,1'iyken bu vergi gelirlerinin % 93,7'sine tekabül etmektedir faiz harcamaları faiz oranlarının düşmesiyle azalarak % 5,3'e gerilemiştir bu da vergi gelirlerinin % 30,1'ini

oluşturmaktadır. 2005 yılına gelindiğinde kamu tasarrufları 1997'den bu yana ilk defa pozitif değer almış 2006'da ise özelleştirme gelirlerinin katkısıyla da bir kez artış eğilimi göstermiştir. Bu dönemi kısaca özetleyecek olursak tasarrufların bu artış trendine gelir artışı katkı sağlamış gelir artışında ise tüketim vergilerinin katkısı büyüktür. Diğer yandan faiz maliyetlerinin azalmasıyla tasarruflar 2007 döneminden sonra düşüşe geçmeden artış eğilimi göstermiştir. Özel kesim tasarruflarını ele alacak olursak yapılan ekonometrik çalışmalardan yola çıkarak Türkiye'de 1998 yılından bu yana özel kesim tasarrufları etkileyen dört ana değişkenle karşılaşılacaktır. Bunlar; reel faiz oranı, gayrisafi özel kullanılabilir gelir, genç bağımlılık oranı ve enflasyon oranıdır. 1998-2008 döneminde tasarrufların hangi değişkenlerden etkilendiğine bakacak olursak; bu dönemde faizlerdeki geri çekilme tasarruf oranlarını azaltmıştır. Faiz oranlarının 1998'deki oranda kaldığı varsayılırsa 2002'de özel kesim tasarrufların brüt kullanılabilir gelire oranı % 33 seviyesinin üzerinde gerçekleşecekti. 2008'de ise % 23'ün üzerinde bir noktada gerçekleşecekti. Bu nedenle faizlerdeki düşüş tasarruf oranını aşağı çekmiştir. Tasarruflar gelirin bir fonksiyonu olduğu için gelirdeki artışlar özellikle 2005 yılından sonra tasarrufları artırmıştır. Genç bağımlılık oranı bir miktar düşmüştür bu düşüş tasarruf oranlarındaki düşüşü biraz yavaşlatmıştır. Gençlerde bağımlılık oranı düşmemiş olsa 1998 seviyelerinde kalmış olsaydı 2005-2008 döneminde özel kesim tasarrufları % 15 dolaylarında gerçekleşecekti. 2000'li yıllarda enflasyonda yaşanan önemli düşüşün etkisine bakacak olursak 2000'li yıllarda yaşanan büyük düşüş tasarruflar açısından büyük önem taşımaktadır eğer enflasyon 1998 yılındaki seviyelerde kalmış olsaydı 2008 yılında özel kesim tasarrufların brüt harcanabilir gelire oranı % 22,5 oranında gerçekleşmiş olacaktı (Dünya Bankası, 2012).

Tasarrufları etkileyen faktörler analiz edildiğinde iktisadi değişkenlerin yanı sıra sosyal yapının da önemli bir değişken olduğu görülmektedir. Bireylerin tasarruf güdülerini etkileyen bir unsur olarak sosyal yapı ve dolayısıyla sosyal yapıdan etkilenen bireylerin psikolojik durumları ön plana çıkan faktörlerdendir. Bireylerin yaşam döngüsüne göre tüketim ve tasarruf kararlarını belirlediği kabul edilmektedir. Bu görüşün aksine aile yapısı ve aile bağlarının güçlü olması da tüketim ve tasarruf kararlarını etkileyebilmektedir. Özellikle gelişmekte olan ülkelerde aile bağları

gelişmiş ülkelere göre daha kuvvetli olmaktadır. Bu noktada kuşaklararası servet aktarımı söz konusu olmaktadır. Bireylerin gelecek nesillerine miras güdüsüyle servet aktarımı ise örneğin yeni bir vergi konulması durumunda ihtiyatlılık nedeniyle meydana gelmektedir. Sonuç olarak sosyal yapının bu şekilde olması özel tasarrufların iktisadi değişkenlerden daha az etkilendiğini göstermektedir (Tekin, 2017: 372).

Sonuç olarak tasarrufları etkileyen değişkenleri değerlendirecek olursak; enflasyonun geliri ve serveti azaltıcı etki yapmasıyla tasarrufları azalttığı kabul edilse de enflasyonun artması belirsizliği artırdığı için kişiler ihtiyatlı davranarak tasarruf etme eğiliminde de olabilmektedirler. Bu açıdan enflasyonun tasarruflar üzerindeki etkisi belirsizlik içermektedir. Kamu politikaları özel kesimlerin tasarruflarını etkilemektedir. Barro'ya göre kamu gelirlerini artırıcı bir politika uygulamaya koyduğunda kişiler ihtiyatlı davranarak gelecek dönem için tasarruflarını artırmaktadırlar. Bu önerme bazı eleştirilere maruz kalmaktadır. Kamu kesimi tasarruflarının özel kesim tasarruflarıyla tam ikame olmadığı gerekçesiyle toplam tasarrufların değişmediği önermesi geçerli olmayacaktır. Bu önermenin geçerli olabilmesi için ise sermaye piyasalarında ve beklentilerde belirsizlik bulunmaması gerekmektedir. Bağımlılık oranı da tasarrufları etkilemektedir. Bağımlılık oranı ise çalışmayan nüfusun toplam nüfusa oranlanmasıyla bulunmaktadır. bağımlılık oranı arttığında tasarrufların düştüğü gözlemlenmiştir. Faiz oranının etkisi ise gelir ve ikame etkilerinin büyüklüğüne göre değişmektedir. İkame etkisi, yüksek oranda faizin gelecek dönem baz alındığında cari dönem tüketimin fiyatını artırması sebebiyle cari dönem tasarruf eğilimini artıracaktır. Gelir etkisi ise, elinde kaynak fazlası olanların bu kaynağı ödünç vermesi sonrasında yaşam boyu geliri artacağı için tasarruf miktarı da artacaktır. Bu nedenle gelir ve ikame etkilerinin kompozisyonu tasarruf miktarını belirlemektedir. Finansal derinleşme de tasarrufları artırıcı etki yaratmaktadır. Tasarruf araçlarının çeşitlenmesi ve kullanımının kolaylaşması anlamına gelen finansal derinleşme tasarrufları artırmaktadır. Ticaret hadlerindeki olumlu gelişmeler de tasarrufları artırıcı etki yaratmaktadır. Ancak ticaret hadlerindeki geçici değişmelerin tasarruflar üzerindeki etkisi net değildir.

Ekonomik büyüme ise kişi başına düşen harcanabilir geliri artırması sebebiyle tasarrufları artırıcı etki yapmaktadır (Düzgün, 2009: 177-178).

Türkiye ekonomisini belirleyici bir dönem olan 1980'lerden bu yana analiz edildiğinde tasarruflar genellikle yetersiz durumdadır. Bu süreçte tasarrufların yetersiz olması ve neden artırılamadığı soruları irdelendiğinde öncelikle karşımıza gelir yetersizliği çıkmaktadır. Düşük gelir gruplarından yüksek gelir gruplarına doğru gidildikçe tasarrufların gelir esnekliği artmaktadır. Daha açık bir dille ifade edilecek olursa yüksek gelir gruplarında tasarruflar harcanabilir gelirden daha fazla etkilenmektedir. Diğer yandan alt gelir grubunda da tasarruflar gelir miktarından oldukça etkilenmektedir. Bu durumun sebebi ise % 5'lik bir kesimin geçimlik düzeyde yaşıyor olmasından kaynaklanmaktadır. Bir diğer değişken ise emeklilik gelirleridir. Kuramsal yaklaşımlar açısından emeklilik gelirleri ele alındığında emeklilik dönemindeki bireylerin tasarruf eğilimlerinin düşük olduğu gözlemlenmektedir. Türk toplumunda ise bu durum farklı bir işleyiş sergilemektedir. Türkiye ekonomisinde emekli sayısının artması tasarrufları olumlu etkilemektedir. Bu durumun temel sebebi ise düşük gelir gruplarında emeklilik gelirlerinin hane gelirine katkıda bulunmasıdır. Sosyal güvenlik sisteminin gelişmiş olması da tasarruflarda artışa neden olmaktadır. Sosyal güvenlik sisteminin gelişerek ve sosyal güvenlik sistemine kayıtlı kişi sayısının artması düzenli gelir elde eden nüfusun artışı anlamına gelmektedir. Düzenli gelir ise tasarrufun artışına katkıda bulunmaktadır. Türkiye'de tasarrufları etkileyen bir başka değişken ise milli gelir artışlarının istikrarlı olmasıdır. Diğer yandan gelir dağılımının adil olması da tasarrufların oranının artırılmasında önemli bir değişkendir (Çolak ve Öztürkler, 2012: 40-41).

Sonuç olarak 80'li yıllardan beri tasarrufların belirleyicilerine bakılacak olursa ilk olarak 80'li yıllarda ekonominin dışa açılma süreciyle ekonomi uluslararası piyasalara bir anda rekabet gücünün zayıf olması nedeniyle ayak uyduramamış ve konjonktürel dalgalanmalara yol açmış tasarruflar da bu dönemde azalmıştır 90'lı yıllarda ise kamu kesimindeki aksaklıklar tasarrufları belirleyici rol oynamış bu dönemde de tasarruflar düşme eğiliminde olmuştur. 90'ların sonu ve 2000'li yılların başlarında yaşanan ekonomik krizlerle birlikte yaşanan sermaye kaçışlarıyla birlikte tasarruflar yine düşmüştür. Krizlerden sonra ekonomide kalıcı çözümlerin kaçınılmaz

olduğu anlaşılarak mali anlamda uygulanan yapısal reformlarla ve krizden çıkılması ve bunun sonucunda da gelirin artmasıyla tasarruflar artış eğilimi göstermeye başlamıştır. Tasarrufları etkileme açısından ön plana çıkan değişkenlerden kısaca bahsedecek olursak gelir ve bu gelirin mikro ve makro bazda istikrarlı olması tasarruflara olumlu katkıda bulunmaktadır. Bu faktörlerin yanı sıra tasarrufları etkileyen başka bir değişken ise bireylerin psikolojik durumlarıdır. Türkiye’de bireylerin tüketim ve tasarruf kararlarını yönlendiren psikolojik yapıyı sosyal yapının etkilediği görülmektedir. Bu anlamda Türk aile yapısının gelecek nesillere bir hayat hazırlama güdüsü bireylerin servetlerini bugün ile gelecek arasında harcamalarının dağılımını etkilemektedir. Sonuç olarak Türk aile yapısı tasarruf güdüsünü tetikleyen bir faktör olarak ön plana çıkmaktadır. Bu bilgilerden yola çıkılarak Türkiye’de tasarrufları etkileyen temel unsurların Türk toplum yapısı ve bunun psikolojik altyapısı ve Türkiye ekonomisinin dışa açılma sürecinde iç piyasaların dış piyasalara entegre olmasındaki başarısı ve dışa açık ekonomi modelinin avantajlarından ne derecede faydalandığı belirlemiştir. Bu değişkenlerin başında gelenler ise doğrudan yabancı yatırımlar, ihracat gelirleri, teknoloji transferi, iş çevrimlerindeki istikrar olarak ön plana çıkmaktadır.

2.3.2. Tasarrufların Seyrini Etkileyen Faktörler

Ulusal tasarruflar öncelikle bir ekonominin gelişmişlik düzeyini göstermektedir. Ulusal tasarruflar ise özel kesim tasarrufları ve kamu tasarruflarının toplamından oluşmaktadır. Türkiye ekonomisinde tasarruf oranlarına baktığımızda 2000’li yıllarda yaklaşık 10 puanlık bir düşüş sergilemiştir. Bu düşüş kamu tasarruflarında biraz ılımlı seyrederken diğer yandan özel kesim tasarruflarındaki düşüşün daha sert olduğu gözlemlenmiştir. 1980’li yıllardan beri düşme eğiliminde olan tasarruflara baktığımızda 80’li yıllarda düşüşün temel nedenleri liberalizasyon süreciyle ekonominin uluslararası piyasalara entegre olması ve politika belirsizlikleriyle sermaye çıkışı ve yüksek enflasyon olarak gözlemlenmektedir. 80’li yıllardan beri süregelen bu düşüş 2000’li yıllarda artmış 2010 yılında ise zirve yaparak 1980’den bu yana en düşük tasarruf oranına ulaşmıştır. Ulusal tasarruflar ülkelerin gelişmişlik düzeyini gösterdiği için ve büyümeye katkı sağladığı için artırılması genel anlamda arzu edilen durumdur fakat ülkelerin konjonktürel

durumları, demografik yapıları ve sosyoekonomik durumları değişkenlik gösterdiğinden tasarruf artışına bazı durumlarda engel teşkil etmektedir. Sonuç olarak tasarruf artışını etkileyen iki faktör vardır bunlar; gelir ve faiz oranlarıdır (Sancak ve Demirci, 2012: 173).

Bu iki temel faktörün dışında etkileyen birçok faktör daha bulunmaktadır. Cooper'a göre ülkedeki siyasi ve iktisadi anlamdaki belirsizlik ve güvensizlik ortamı, faizde ve gelirden meydana gelen değişimler, tüketici kredilerinde verimli olmayan düzenlemeler, şirket kazançlarının dağıtılması yerine öz sermayeye aktarılması, geçmişte yaşanan kötü tecrübeler ekonomik kriz, siyasi kriz gibi şoklar, demografik değişimler ve yatırımların uluslararası piyasalara kayması olarak gösterilebilir (Aktaran: Sancak ve Demirci, 2012:173).

Abdioğlu ve Berber'in (2007) belirttiği üzere; yurtiçi tasarrufların en önemli belirleyicilerinin; ekonomik büyüme, reel faiz oranı, gelir ve bağımlılık oranı olduğu sonucuna varılmıştır. Diğer yandan reel gelirdeki düşümler, tüketimdeki artma eğilimi, bütçenin açık vermesi, nüfus miktarının düşmesi, politikanın yüksek faiz-düşük kur şeklinde seçilmesi, yatırımların daha verimli piyasalara kayması, işsizlik ve vergi oranlarındaki artışlar da tasarruf oranlarındaki düşmeye etki eden faktörler olarak kabul edilmiştir (Aktaran: Sancak ve Demirci, 2012: 173-174).

Teorik bilgiler ve yapılan araştırmalar değerlendirildiğinde tasarrufları etkileyen en önemli değişkenin gelir olduğu anlaşılmaktadır. Bu nedenle Türkiye ekonomisinde iş çevrimlerindeki dalgalanmaların minimum seviyeye çekilip istikrarlı bir GSMH elde edilmesi ve sürdürülebilir bir büyüme potansiyeliyle gelirler artırılmasıyla tasarruf açığı sorunu çözülebilecektir. Diğer yandan finansal krizlerin bu tasarrufları azaltıcı etkisi göz önünde bulundurularak finansal sistemin güçlendirilmesi kredibilite sorununu ortadan kaldıracaktır.

2.3.3. Tasarrufları Artırıcı ve Yatırımlara Aktarılmasını Sağlayan Politikalar

Ekonomide tasarruflar yetersiz olduğunda ve kendiliğinden artış gösteremediği durumlarda devlet müdahalesiyle tasarruflar artırılmaya çalışılmaktadır. Bu anlamda devletin yönlendirebileceği ortodoks politikalar olarak

adlandırılan iki temel politikası para ve maliye politikası bulunmaktadır. Devlet bu politikaları tasarruf artışı sağlamak için ve tasarrufların yatırımlara aktarılması için kullanmaktadır.

2.3.3.1. Para Politikası

Para politikası bir ülkede para arzını kontrol etmek amacıyla uygulanan politikalarlardır. Para politikasını yürütmekle görevli kurum ise Merkez Bankasıdır. Merkez bankası bu politikayı yürütürken açık piyasa işlemleri, reeskont oranı gibi araçlar kullanmaktadır. Bu araçları kullanarak toplam talebi, fiyatlar genel düzeyini ve nihai hedef olarak milli gelir ve istihdamı artırmaktır (Dinler, 2013: 466).

İktisat politikaları temelde para ve maliye politikalarından oluşmaktadır. Para politikası merkez bankalarının para politikası araçlarıyla fiyat istikrarı ve finansal istikrarı sağlamaya yönelik politikaları olarak değerlendirilmektedir. Finansal istikrar 2008’de dünyayı etkisi altına alan finansal kriz sonrasında merkez bankaları tarafından politika tercihi olarak kullanılmaya başlanmıştır (Merkez Bankası, 2013).

2.3.3.1.1. Zorunlu Mevduatlar

Blanchard’a göre ticari bankalar ellerindeki mevduatların bir kısmını zorunlu olarak kanunen belirlenen oran kadar zorunlu olarak tutmak durumundadırlar. Zorunlu karşılıkların para arzı ve tasarrufları nasıl etkilediğine bakacak olursak, zorunlu karşılıklar yükseltildiğinde ticari bankaların para yaratma işlevi kısıtlanmakta verdiği krediler azalmaktadır. Zorunlu karşılı koranı düşürüldüğünde ise rezervlerde artış meydana gelir yatırımlar artar ve tasarruflarda bir artış meydana gelecektir (Aktaran: İnan, 2007: 23-24).

Parasız’a göre zorunlu karşılıklar tasarrufların yatırımlara aktarılmasında bir politika aracı olarak kullanılmaktadır. Tasarrufların yatırımlara dönüştürülmesi isteniyorsa zorunlu karşılık oranı düşük tutularak rezerv yaratılmakta ve ticari bankalar ise bu rezervleri kreditor olarak piyasaya sürmektedir. Diğer yandan zorunlu karşılık oranı yükseltildiğinde ise piyasaya sürülen likidite azalmaktadır (Aktaran: İnan, 2007: 24).

2.3.3.1.2. Disponibilite Oranı

Mevduat kabul eden ticari bankaların nakde çevrilmek üzere taahhütleri dolayısıyla Merkez Bankasına karşılık olarak elde ettikleri paraya çevrilebilir varlıklardır (Merkez Bankası, 1996).

Bu anlamda disponibilite oranı da zorunlu karşılık oranı gibi işlev görmekte olup disponibilite oranı düşürüldüğünde ellerinde tutmayı taahhüt ettikleri varlık oranı azalmakta bu nedenle daha fazla likiditeyi piyasaya sürebilmektedirler. Diğer yandan disponibilite oranı yükseldiğinde ellerinde tutmak zorunda oldukları varlıklar da yükseldiği için piyasaya sürülen likidite oranı azalmaktadır.

2.3.3.1.3. Reeskont Faiz Oranı

Keyder'e göre Merkez bankası para arzını kontrol etmek amacıyla kullandığı araçlardan biri de reeskont faiz oranıdır. Merkez Bankası diğer ticari bankaların mevduatlarını kabul ederek onlara ödünç para vermektedir. Merkez Bankası ticari bankalara ödünç para verirken kullandığı faiz oranı ise reeskont faiz oranıdır. Merkez Bankası ödünç para verme karşılığında devlet tahvili, hazine bonosu, ticari senetler gibi kıymetli kağıtlar almaktadır (Aktaran: İnan, 2007: 25).

Merkez bankası genişletici para politika seçimi yaptığında reeskont faiz oranını düşürmektedir. Reeskont faiz oranı düşürüldüğünde ticari bankalar daha ucuz kredi imkanı bularak rezervleri artacak dolayısıyla parasal tabanı genişletecek ve emisyon artmış olacaktır. Diğer yandan bankaların atıl rezerv oranındaki düşme ise para çoğaltanını artıracaktır (Aktan vd.; ty).

Sonuç olarak Merkez Bankası reeskont faiz oranını kullanarak tasarruf miktarını etkileyebilmektedir. Tasarrufların yatırıma dönüştürülmesi istenildiğinde reeskont oranı düşürülmekte, rezervlerin atıl olarak kalması amaçlanıyorsa reeskont oranı yüksek tutulmaktadır.

2.3.3.1.4. Açık Piyasa İşlemleri

Blanchard'a göre Açık piyasa işlemleri hazine bonosu ve devlet tahvillerinin Merkez Bankası aracılığıyla alınıp satılmasıdır. Bu değerli kağıtların el değiştirmesi Merkez Bankasının para arzını kontrol etmek amacıyla kullandığı para politikası

aracıdır. Bu piyasada herkes tarafından işlem yapılabilir. Açık piyasa işlemleri denmesinin sebebi de buradan gelmektedir. Merkez Bankası bu değerli kağıtları aldığı anda piyasada genişletici etki yaratmakta diğer yandan bu değerli kağıtlar Merkez Bankası tarafından satıldığında ise piyasadan likidite çekildiğinden daraltıcı etkiye neden olmaktadır (Aktaran: İnan, 2007: 26).

Açık piyasa işlemleri Türkiye’de finansal serbestleşmenin adımlarından biri olarak 1986 yılında Bankalar arası Para Piyasasının kurulmasıyla uygulanmasına ortam hazırlamıştır. Merkez Bankası 1987’de açık piyasa işlemlerine başlayarak para arzını kontrol ederek kredi hacminin etkin bir şekilde kullanılmasını hedeflemiştir (Oktayer, 2009: 79).

2.3.3.1.5. Reel Faizler

Wachtel’e göre tasarruflarla yatırımların eşitlenmesini sağlayan mekanizma ise reel faizlerin uyumlanmasıyla dengeye gelmektedir. Tasarruf miktarı reel faizin artan bir fonksiyonu olması sebebiyle reel faizler artış gösterdiğinde rasyonel olan bireyler ve kurumlar nakit tutmanın fırsat maliyetinin artması sebebiyle tüketim ve harcamalarını kısarak daha fazla faiz geliri elde etmek amacıyla varlıklarını tasarruf etme eğilimindedirler. Diğer yandan reel faizler fiziki sermayenin bir fırsat maliyeti olması sebebiyle reel faiz oranı yükseldikçe yatırım mallarına olan talebi de düşürmektedir. Buradan hareketle reel faiz oranı yatırım talebinin de azalan bir fonksiyonu olarak karşımıza çıkmaktadır (Aktaran: Kılıç, 2009: 11).

Bu para politikası araçlarını kullanarak Merkez Bankası temel ekonomik değişkenleri etkileyerek ekonomik aktivitenin nihai hedefi olarak sürdürülebilir bir büyüme trendinin yakalanmasını sağlamaktır. Merkez Bankası nihai hedefine ulaşmak için para politikası araçlarını kullanarak parasal aktarım mekanizmasıyla ekonomik aktiviteye yön vermeye çalışmaktadır. Parasal aktarım mekanizması ise; döviz kuru, faiz oranı, varlık fiyatları ve kredi kanalı aracılığıyla çalışmaktadır. Parasal aktarım mekanizmasının işleyişindeki başarı şansı ise gelişmiş ve kurumsallaşmış bir finansal sistemle yakından alakalıdır. Bir ekonomide finansal sistem yapısal olarak sağlam ve güvenli bir şekilde yani spekülasyon hareketlere imkan vermeyecek ve piyasalarda risk iştahı oluşturmayacak şekilde çalışıyorsa parasal

aktarım mekanizmasının dengeli ve verimli bir şekilde çalışmasına neden olacaktır. Bu anlamda finansal sitemin iyi bir şekilde işlemesi güvenli fon akışını da sağlamaktadır. Ekonomideki güvenli fon akışı ise tasarrufların yatırımlara dönüşmesi anlamında kolaylık sağlamaktadır. Buradan hareketle gelişmekte olan ülkelerin temel problemlerinden birisi olan tasarruf yetersizliğinden kaynaklanan yatırım eksikliği sorununu da bu fon akışlarıyla çözüme kavuşmaktadır (Ceylan ve Durkaya, 2010: 21-22).

Sonuç olarak tasarrufların artırılması ve verimli yatırımlara aktarılmasında para politikası bir araç olarak kullanılmaktadır. Politika yapıcılar bu anlamda bir politika geliştirirken iki noktayı dikkate aldıkları anlaşılmaktadır. Politika yapıcıların dikkate aldığı ilk husus Merkez Bankası'nın para politikasında kullandığı temel değişken olan para arzındaki değişikliklerle paranın reel satın alma gücünü etkilemek olduğu görülmektedir. Buradan hareketle Merkez Bankası ara hedef olarak kullandığı faiz oranlarını etkileyerek tasarrufa ayrılan miktarı etkileyebilmektedir. Politika yapıcıların politika yapımında kullandığı bir diğer değişken ise beklentilerdir. Merkez Bankası beklentileri yöneterek tüketim ve tasarruf kararlarını etkilemeyi hedeflemektedir. Merkez Bankası'nın bu noktada kullandığı değişkenlerden bir tanesine örnek olarak getiri eğrisi gösterilebilir. Merkez Bankası getiri eğrisi tahminiyle uzun vadeli faiz tahmini yaparak enflasyon beklentilerini yönetmek istemektedir. Bu şekilde bireylerin harcama eğilimlerini dolaylı olarak ise tasarruf kararlarını etkileyebilmektedir.

2.3.3.2. Maliye Politikası

Devletin makroekonomik dengeyi sağlamak için kullandığı bir diğer araç maliye politikasıdır. Maliye politikası bu anlamda devlete cebri olarak politika yapma yetkisi vermesi sebebiyle bu anlamda tasarrufları artırmak için devlet maliye politikası araçlarıyla tasarrufların oluşumuna katkıda bulunabilmektedir.

2.3.3.2.1. Kamu Harcama Politikası

Özellikle gelişmekte olan ülkelerde tasarruf açığı önde gelen ekonomik problemlerden olup bu tasarruf açığını özel kesim tasarrufları karşılayamıyorsa devlet ya kamu kesimi tasarruflarından karşılayacak ya da tasarrufları artırıcı

politikalara başvuracaktır. Devlet bu noktada Merkez Bankası tarafından kontrol edilen para politikasına müdahale edemeyeceği için devlete tek politika seçeneği yani maliye politikası kalmaktadır (Ataç, 2007: 30-31).

Buradan hareketle maliye politikası araçlarıyla gelir artırıcı politikalar geliştirilerek tasarruflar artırılır ve yatırımlara aktarılması için bu araçlarla müdahale edilmektedir.

2.3.3.2.2. Gelir Artırıcı Politikalar

Türk'e göre kamu harcamaları genelde gelir dağılımı adaletini sağlamada bir politika aracı olarak kullanılırken diğer yandan tasarrufların yatırımlara dönüşmesi için de bir politika aracı olarak kullanabilmektedir. Kamu harcamalarından transfer harcamalar ve reel harcamalar bu anlamda politika aracı olarak kullanılmaktadır. Genel olarak reel harcamalara baktığımızda devletin fonksiyonlarını idame ettirebilmesi için yapılan harcamalar olarak karşımıza çıkmaktadır. Bunlar; askeri, idari, eğitim harcamalarını ifade etmektedir. Transfer harcamaları ise; devletin borç ve faiz ödemeleri, sosyal harcamalar, özel yatırımları teşvik amaçlı yapılan avanslar bu kategoride yer almaktadır (Aktaran: İnan, 2007: 32).

Uluatam'a göre reel harcama kategorisinde yer alan cari harcamalar da devletin tüketim mallarına yönelik yaptığı ve her yıl tekrarlanan harcamaları ifade etmektedir. Devletin yaptığı bu harcamalar ise ekonomideki üretilen mal ve hizmetlere karşı özel kesim harcamaları gibi etki yapmaktadır. Bu etki ise kısa dönemde enflasyonu tetikleyici bir etki yaratsa da uzun dönemde bakıldığında üretimi artırıcı bir etkisinin olduğu anlaşılmaktadır (Aktaran: İnan, 2007:31).

Yentürk'e göre devlet reel harcamaları sayesinde üretim faktörü elde etmektedir. Bu şekilde elde edilen üretim faktörleriyle mal ve hizmet üretildiği zaman bu ekonomik değerler GSMH'ye dahil edilmektedir. Bu nedenle reel harcamalar ekonomik aktiviteye katkıda bulunması sebebiyle harcama akımı oluşturacak ve bunun sonucunda gelir artışı sağlanacaktır. Tasarrufların ise harcanabilir gelirin artan fonksiyonu olması sebebiyle tasarrufları artırıcı bir etkisi bulunmaktadır. Diğer yandan transfer harcamaları ise ekonomide sadece satın alma

gücünün el değiştirmesi olması sebebiyle milli gelirdede bir değişikliğe sebep olmamaktadır (Aktaran: İnan, 2007: 31).

Sonuç olarak kamu kesiminin gelir artırıcı politikaları değerlendirildiğinde, Türkiye’de genel itibariyle gelir artırıcı politikalar kamu kesiminin gelir gider dengesizliğini gidermek için kullanılmaktadır. Bu politika kamu harcamalarındaki artışla bozulan bütçe dengesini yeniden denge noktasına ulaştırmak için gelir artırıcı politikaların devreye sokulması şeklinde uygulanmaktadır (Çavuşoğlu, 2008: 157).

2.3.3.2.3. Vergi Politikası

Gelişmekte olan ülkelere baktığımızda öne çıkan yapısal ekonomik sorunların başında kalkınma için gereksinim duyulan sermayedeki yetersizliktir. Bu ülkelerde kalkınma için öncelikli hedef bu sermaye yapısının oluşturulmasıdır. Bu sermaye yapısının oluşması için de doğal olarak bir finansman ihtiyacı oluşmaktadır. Gelişmekte olan ülkelerde teknolojik yapının gelişmemiş olması ve sermayenin verimliliğini ifade eden sermaye/hasıla katsayısının düşük olması sebebiyle mevcut tasarrufların verimsiz bir şekilde kullanılması ve mevcut tasarruflarında yetersiz olmasından dolayı güçlü bir finansman kaynağına ihtiyaç duyulmaktadır. Gelişmekte olan ülkeler bu finansman kaynağını yurtiçi özel tasarruflar, yurtiçi kamu tasarrufları ve yurtdışı tasarruflardan sağlamaktadır. Daha önce değindiğimiz gibi yurtiçi tasarrufların yetersiz olmasından dolayı bu ülkeler yurtdışı tasarruflara ihtiyaç duymaktadırlar. Yurtiçi tasarrufların düşük olmasının sebeplerine de kısaca değinecek olursak genellikle gelişmekte olan ülkelerde gelir dağılımı adaleti düşüktür bu nedenle düşük gelirli sınıfın neredeyse sadece hayatlarını idame ettirecek kadar harcama yapabilmesi yani literatürde otonom harcama olarak tabir edilen harcamalarını karşılayacak kadar gelirlilerinin olması bu sınıfa tasarruf yapma imkanı sunmamaktadır. Diğer yandan geliri yüksek olan azınlık sınıfının ise lüks tüketimleri fazla olması sebebiyle tasarruf miktarları düşük olmaktadır. Bu durumda devlet yurtdışı tasarruflar yetersiz kaldığında yurtiçi ve yurtdışı tasarrufları artırmak için politika geliştirecektir. Bu anlamda devletin özel kesim tasarruflarına müdahale gücünün kamu tasarruflarına nazaran daha düşük olması sebebiyle zorunlu bir uygulama olan vergileme ile tasarruflarını artırma yoluna gidecektir (Pınar, 2013: 120).

Vergi politikası genel olarak tasarruflar açısından değerlendirildiğinde, maliye politikası araçlarının kamu kesiminin gelir gider dengesini sağlamak için kullanılmasının yanında özellikle Türkiye gibi gelişmekte olan ülkeler açısından kalkınma ve büyüme amaçlarıyla da politika tercihi olarak kullanılmaktadır. Bu anlamda tasarrufları artırmak için uygulanan vergi ise dolaylı harcamalar üzerinde alınan vergiler olarak ön plana çıkmaktadır. Dolaylı vergilerin lüks tüketimi azaltarak tasarrufları teşvik edici etkisi olması sebebiyle büyüme ve kalkınma açısından önemli bir vergi haline gelmektedir (Demircan, 2003: 113-114).

2.3.3.2.4. Sübvansiyon Politikası

Sosyal devletler sosyal devlet olmanın gerekliliği olarak bütçe ve harcama politikalarıyla iktisadi karar birimleri arasında transfer harcamaları, sosyal harcamalar ve sübvansiyon gibi araçlarla tasarruf fazlasını tasarruf açığı olan yerlere transfer etmek durumundadır. Devlet bu politikayla atıl fonları harcama akımına dahil ederek yatırımların artmasını ve bireysel gelirin artmasını sağlayarak tasarruf eğilimlerini etkileyebilmektedir. Bu politika sonucunda kalkınmış ülkelerde tasarruf artırıcı bir etkiye neden olurken az gelişmiş ülkelerde tüketimi artırıcı etkiye neden olabilmektedir (Bakırcı, 2001: 57-58).

Bireylerin tasarruf eğilimlerini etkileyen diğer bir faktör ise finansal okuryazarlıktır. Yapılan araştırmalarda eğitim seviyesinin finansal okuryazarlığı etkileyen bir değişken olduğu eğitilmiş kişilerin finansal okuryazarlık seviyesinin daha yüksek olduğunu ortaya çıkarmıştır (Alkaya, 2015: 589).

Buradan hareketle Türkiye'den spesifik bir örnekle durumu analiz edecek olursak 2014 yılında akademisyen maaşlarındaki artışı (www.hürriyet.com.tr. 2014, Erişim Tarihi: 12.05.2017) ele aldığımızda, asgari ücretle çalışan gruplarla karşılaştırıldığında görece yüksek gelirli olarak kabul edilebilecek akademisyenlere yapılan maaş artışı asgari ücretle çalışan gruplara göre marjinal tüketim eğiliminin düşük olması sebebiyle gelir artışı tasarruf miktarını artıracaktır. Sonuç olarak düşük gelir gelir gruplarına yapılan yardım ve transferler tüketimi artırıcı etki yaratırken finansal okuryazarlığı yüksek olan akademisyenlerin asgari ücretle çalışanlara göre

nispi yüksek gelir grubunda olması sebebiyle tasarruf miktarını artırıcı etki yaratabilmektedir.

2.3.3.3. Dış Ticaret Politikası Kapsamında Denkleştirme Politikaları

Dış dengesizlikleri gidermek amacıyla hükümetlerin aldığı kararlar ve uygulamaya koyduğu politikalara denkleştirme politikaları adı verilmektedir. Denkleştirme politikaları otomatik denkleşme politikalarının kısıtlandığı veya etkin çalışmadığı durumlarda hükümet tarafından bu politika tercihi zorunlu hale gelmektedir (Seyidoğlu, 2003: 469).

2.3.3.3.1. Harcama Değiştirici Politikalar

Harcama değiştirici politikalar ekonomide toplam harcama miktarını aşağı ve yukarı yönlü etkileyerek dış dengesizlikleri gidermek amacıyla uygulanan politikalardır. Bu anlamda hükümetler para ve maliye politikalarını kullanmaktadırlar (Seyidoğlu, 2003: 470).

2.3.3.3.1.1. Para Politikası

Merkez Bankası para politikası araçlarını kullanarak toplam harcamaları değiştirici etki yaratmaktadır. Örneğin bir dış açık olması durumunda Merkez Bankası para politikası araçlarını ekonomide daraltıcı etki yaratacak şekilde kullanmaktadır. Bu uygulamayı kısaca açıklayacak olursak; bankaların kredi verirken bulundurması gereken mevduat zorunlu karşılıklar yükseltilir ve bunun sonucunda kredi hacmi daralır, ticari bankaların ellerindeki senetlerin iskontosu için kullanılan reeskont faiz oranı yükseltilir ve daha yüksek faizden iskonto ettirilen senetler parasal tabanda daha az artışa sebep olması sebebiyle daraltıcı etki yaratır ve Merkez Bankası açık piyasa işlemleri aracılığıyla sermaye piyasasına girerek devlet tahvili ve hazine bonosu gibi kıymetli kağıtları satarak fon hacminin azalmasını sağlamaktadır. Bu bilgiler ışığında para arzı daraltılmış olacaktır. Para arzının daralması faizleri yükselterek borçlanmayı daha maliyetli bir duruma getirecektir. Bu süreç sonucunda yatırımlar ve diğer harcama akımları daralmış olacaktır. Toplam harcama ve yatırımlardaki düşme çoğaltan mekanizmasının işleyişiyle ekonominin tamamına yayılarak milli geliri azaltacak ve dolayısıyla ithalat düşüş trendine girecek diğer

yandan iç talepte daralmış olacaktır. Sonuç olarak bu süreç dış dengesizliğin giderilmesi anlamında katkı sağlamış olacaktır (Seyidoğlu, 2003: 470-471).

Merkez Bankası'nın harcama değiştirici politika kapsamında uyguladığı politika ise spesifik olarak ekonomik ve finansal programlarla önceden belirlenmiş göstergelere ekonomiyi uyumlaştırmak şeklinde ortaya çıkmaktadır. Bu çerçevede 2005 yılından itibaren Para Kurulu uzun dönem ve kısa dönem faiz oranlarını belirleyerek ekonominin performansını artırmayı amaçlamaktadır (Yiğidim, 2012: 6).

2.3.3.3.1.2. Maliye Politikası

Ekonomide bir dış dengesizlik olması durumunda hükümet maliye politikası araçlarını kullanarak bu dengesizliği gidermeye çalışmaktadır. Dış açık olması durumunda vergi oranları artırılır ve kamu harcamaları kısılır bunun sonucunda bütçe fazlası oluşur veya mevcut bütçe açığı azalma eğilimi gösterir. Bu şekilde ekonominin toplam harcama potansiyeli düşürülmüş olacak ve milli gelir azalma eğilimi gösterecektir. Sonuç olarak ithalat azalma eğilimi gösterecek ve ihracata ayrılan pay artış gösterecektir. Dış dengesizlik bu politika tercihiyle giderilmiş olacaktır. Ekonomide dış fazla olması durumunda ise maliye politikası araçları genişletici etki yaratacak şekilde tesis edilerek dış fazla azaltılacaktır (Seyidoğlu, 2003: 471).

Dış dengesizlik durumları kısa dönemde sürdürülebilir olarak kabul edilse de uzun dönemde ekonominin performansı açısından çözülmesi gereken bir sorundur. Bu nedenle hükümetler maliye politikası araçlarıyla dış dengesizliklere müdahale etmektedir. Hükümetin bu noktada politika aracı ise maliye politikasıdır. Maliye politikası kapsamında harcama değiştirici politikaların uygulanması ise siyasal açıdan hükümete siyasa maliyet olarak ortaya çıkmaktadır. Hükümetlerin uyguladığı harcama değiştirici politikalar ekonomide ve dış alemde üretici ve tüketici açısından gelirin yeniden dağılımına sebep olması nedeniyle uygulaması açısından zorluklar içerebilmektedir. Harcama değiştirici politikaların geliri yeniden dağıtma sürecine örnek olarak kurlarda değişiklik olmadan değerlenmiş bir kur ortamında dış dengesizliği gidermek için harcamalar azaltılarak ülke vatandaşlarının ve

ihracatçıların geliri azaltılmış ve diğer yandan yabancıların ve ithalatçıların geliri artırılmış olacaktır (Baydur, 2008: 8-9).

Harcama değiştirici politikalardan maliye politikasında ise politikanın uygulanmasından hükümetler sorumludur. Kamu kesiminin tasarruf eğilimi açısından önemli olan faiz dışı fazla politika tercihi olarak ön plana çıkmaktadır. Kamu kesimi faiz dışı fazlayı kullanarak kamu tasarruf eğilimi ve ekonomideki beklentileri yönlendirebilmektedir (Yiğidim, 2012: 6).

Sonuç olarak ekonominin temel ekonomik değişkenlerinde bir dengesizlik söz konusu olduğunda devlet elindeki müdahale araçlarını kullanmaktadır. Türkiye ekonomisinde bu müdahale araçlarının neden ve nasıl kullanıldığına bakacak olursak; öncelikle Türkiye'deki mevcut duruma baktığımızda yeterince kalkınmamış ve kalkınmasını tamamlayabilmek için yatırımlara bunun için ise gerekli olan finansman ihtiyacı yani tasarruflara ihtiyaç duyan bir ülke konumundadır. Türkiye'deki mevcut duruma baktığımızda geliri düşük nüfusun fazla olduğu ve bu nedenle de tasarruf oranının düşük olduğu demografik bir yapıya sahiptir. Diğer yandan kamu harcamalarının en büyük finansman aracı olan vergiler de düşük gelirli gruplardan verimli ve istikrarlı bir şekilde sağlanamadığından kamu kesiminde de bazen dengesizlikler yaşanabilmektedir. Buradan hareketle yurtiçi tasarruflarla yatırımların finansmanı karşılanamadığı için dış tasarruflara ihtiyaç duyulmakta ve dış tasarruflar kullanıldığında ise ekonomide bir dış dengesizlik sorunu meydana gelmektedir. Bu nedenle yönetimin elinde bu aksaklıları gidermek için önemli iki politika aracı olan para ve maliye politikası bulunmaktadır. Para politikası Merkez Bankası tarafından yürütülmektedir. Para politikası araçlarına baktığımızda genel itibariyle çabuk karar alma ve uygulama avantajı sağladığından avantajlı hale gelmektedir. Merkez Bankası temel değişken olarak para arzını kontrol ederek fiyat istikrarını ve dolayısıyla da istikrarlı bir büyüme trendini yakalamak için politika araçlarını kullanmaktadır. Maliye politikasına baktığımızda ise maliye politikası araçları hükümetin tasarrufundadır. Maliye politikası araçlarının kullanımında ise bazı zorluklar bulunmaktadır. Kısaca bu durumu açıklık getirecek olursak gelir düzeyi düşük ve gelir dağılımının yeterince adil olmamasından dolayı kamu gelirlerini yani büyük çoğunlukla vergileri toplamada bazı güçlükler

bulunmaktadır. Bu nedenle maliye politikası para politikasına göre hareket alanı daha dar ve zor bir politika tercihi olarak karşımıza çıkmaktadır. Para politikasının ve maliye politikasının durumu genel olarak değerlendirildiğinde iç ve dış dengesizliği gidermek adına birbirini tamamlayıcı nitelikte ve eşanlı olarak kullanıldığında daha etkin bir politika karması olacak ve tasarruf açığını gidermede olumlu sonuçlar elde edilebilecektir. Buradan hareketle bu uygulamalar dikkate alındığında politikaların genellikle talep yanlı politikalar olduğu görülecektir. Tasarruf açığı sorununa gerçek anlamda çözüm getirecek politikalardan birisi ise uygulaması zaman alıcı ve zor olsa da arz yanlı politikaların uygulamaya konulmasıdır. Arz yanlı politikalar üretim tekniğinde inovasyona gidilerek kaynakların verimli kullanılması, ar-ge harcamalarıyla teknolojik verimliliğin artırılması gibi uygulamaları içermektedir. Bu uygulamalar sonrasında ise uzun dönemde sermaye/hasıla katsayısı artırılmış olacaktır.

2.3.3.4. Tasarruf Artışına Yönelik Sosyal Politikalar

Türkiye’de tasarruf açığı sorununun çözümüne yönelik politikalar olarak ortadoks politikalar yani geleneksel para ve maliye politikaları kullanılmıştır. Son yıllarda ise bu politikaların etkinlik anlamında yetersiz olduğu tartışılmaya başlanmıştır. Bu nedenle bu politikalara ek olarak sosyal politikalarda geliştirilmeye başlanmıştır.

2.3.3.4.1. Tasarruf Bilinci

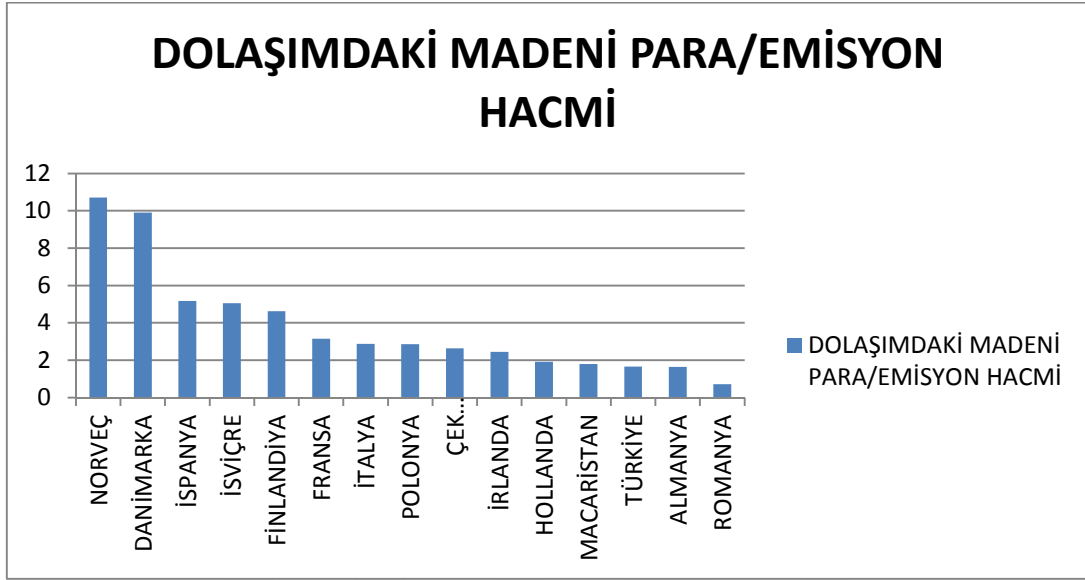
Türkiye Cumhuriyet Merkez Bankası son yıllarda iktisat politikalarının tasarruf açığı sorunu çözümündeki yetersizliği anlamındaki tartışmaların gündeme gelmesiyle birlikte sosyal anlamda politika seçeneklerini değerlendirmeye başlamıştır. Bu anlamda Merkez Bankası’nın geliştirdiği politikaların hareket noktası tasarruf bilincini artırmak olmuştur. Bu anlamda değişik platformlarda bu yönde çalışmalar yürütmeye başlamıştır. Tasarruf bilincine sahip bir neslin yetiştirilmesi tasarruf açığı sorununa kalıcı çözüm getireceği düşüncesiyle çocuklara yönelik çalışmalar yapmaya başlamıştır. Bu anlamdaki ilk çalışması İzmir’de 23 Nisan 2013 Çocuk Şenliği kapsamında bir stant kurmuş ve çocuklara eğitici materyaller dağıtarak ilk çalışmasını yapmıştır. Diğer çalışmaları ise; II. Child and Youth

Finance International (CYIF) zirvesi, I. Finansal Okuryazarlık ve Erişim Zirvesi, Beşinci İzmir İktisat Kongresi'nde stantlar kurarak kuruş kullanımına yönelik çalışmalar yaparak tasarruf bilinci artırılmaya çalışılmaktadır. Bunların yanı sıra birçok okulda ziyaret edilerek tasarruf bilincine yönelik eğitici sunumlar yapılmıştır (www.tcmb.gov.tr, 2013).

Diğer yandan Merkez Bankası tarafından çizgi filmler yapılarak çocukların tasarruf bilinci geliştirilmek istenmiştir (www.youtube.com, Tasarruf Bilinci, 2014).

Merkez Bankası'nın bu kapsamda yürüttüğü bir başka çalışma ise kuruş kullanımını arttırmaktır. Merkez Bankası kuruş kullanımının yaygınlaşmasıyla doğrudan gözlenirse de olumlu sonuçlar doğuracağı görüşündedir. Mal ve hizmetlerin fiyatlandırılırken fiyatların küsuratlı hazırlanması kişilerin para üstü alırken ve bu mal ve hizmetlere ödeme yapılması noktasında kuruşu kuruşuna ödeme yapılması bazı kayıpların önüne geçeceği görüşündedir. Türkiye'de kuruş kullanımının düşük olmasının temelinde iki sebebi bulunmaktadır. Bunlardan birincisi, 1 kuruşun piyasada bulunmadığı düşüncesi ve bunun sonucunda tedavülden kalktığı düşüncesi bile yaygınlaşmaya başlamıştır. Diğeri ise halkın tutumlarıdır. Türkiye'de kişi başına düşen gelir diğer gelişmiş ülkelere nazaran düşük olsa da halk tarafından 1 kuruş değersiz görülmekte ve alışverişlerde para üstü olarak istenmemesine yol açmakta ve dolayısıyla satıcılar tarafından da verilmemesine yol açmaktadır.

Şekil 2. 3. 2011 Yılına Ait Avrupa Ülkelerinin Dolaşımdaki Madeni Para/Emisyon Hacmi

Kaynak: (www.tcmb.gov.tr) Yurtiçi Tasarruflar Neden Önemli, 2013. Erişim Tarihi:24.05.2016

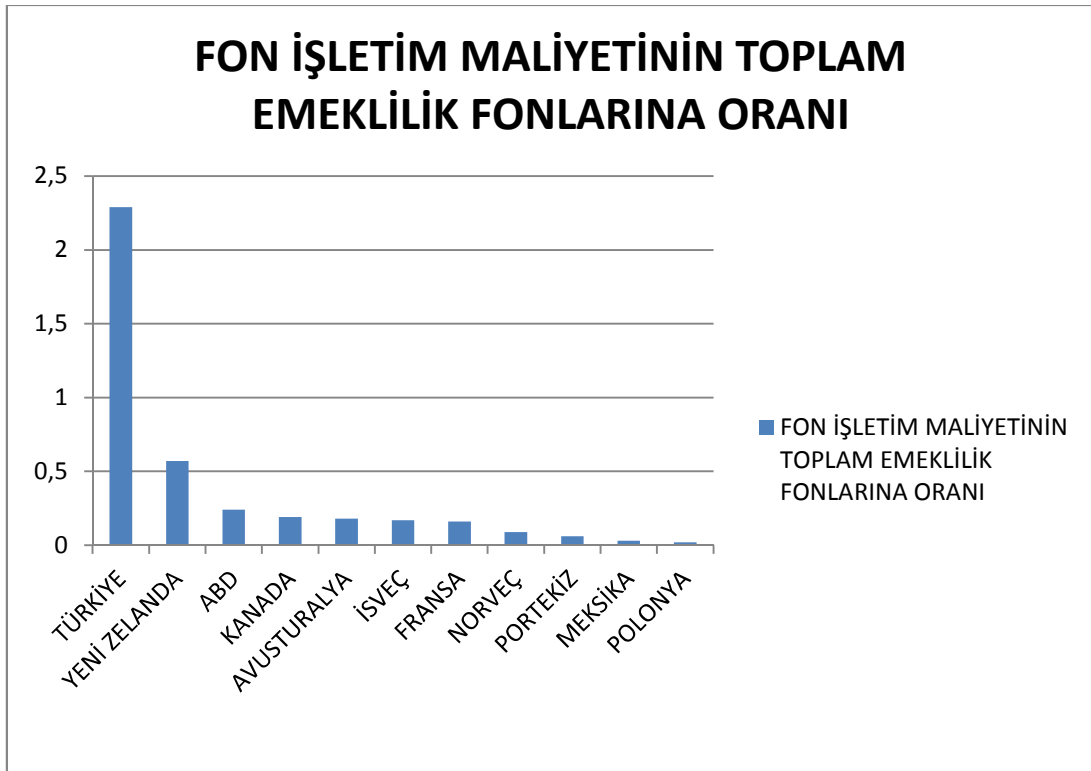
Grafikte görüldüğü üzere Avrupa ülkelerinde kuruş kullanımında son sıralarda yer almaktayız. Gelişmiş ülkelerin kişi başına geliri daha yüksek olmasına rağmen kuruş kullanımı yüksek yani küçük miktarlar bile önemsenerek tasarruf bilincinde hareket edilmektedir. Tabloda Almanya'nın son sıralarda yer almasının sebebi ise kriz ortamında iktisadi karar birimleri tarafından güvenli liman olarak görülmektedir. Bunun sonucunda ülkeye yüksek miktarda para girişi sebebiyle emisyon artmaktadır. Sonuç olarak bu para girişi toplam emisyon miktarında madeni paranın nispi miktarını azaltmaktadır. Türkiye'de madeni paranın nispeten az kullanılmasının muhtemel sonuçlarına bakacak olursak alışverişlerde fiyatların yukarı yönlü yuvarlanması sebebiyle yapay ve gizli bir biçimde enflasyona yol açmaktadır. Bu soruna çözüm olarak ise kredi kartının kullanımının yaygınlaşması küsuratlı ödemelere imkân tanınması sebebiyle faydalı olacaktır. Tarihsel olarak bakıldığında enflasyonla mücadele eden bir ülke olarak kuruş kullanımının artması bu sorunun çözümünde faydalı olacaktır (Merkez Bankası, 2013: 5).

2.3.3.4.2. Bireysel Emeklilik Sistemi

Bireysel emeklilik sistemine kavramsal olarak bakılacak olursa; kamu kesimi sosyal güvenlik sisteminin (SGK) tamamlayıcısı niteliğinde kişilerin emekliliğe yönelik tasarruflarının yatırımlara aktarılmasını sağlayan ve kişilerin emeklilik dönemlerinde harcamaları için bir finansman kaynağı sunan bir sistemdir. Bu sistemin ekonomiye katkısı bireysel anlamda refah artışına sebep olmakla birlikte ekonomiye uzun dönemde yatırımlar ve dolayısıyla istihdam ve kalkınmaya katkıda bulunmasıdır. Bireysel emeklilik sistemi ilk olarak Türkiye’de Sosyal Güvenlik Reformunun bir uygulaması olarak 7 Ekim 2001 tarihinde yürürlüğe girmiştir. Bireysel emeklilik sisteminin amacı ise; özellikle gelişmekte olan ülkelerin temel sorunlarından birisi olan altyapı yatırımları finansman ihtiyacının karşılanması, kamu kesiminin uzun vadeli borç stokuna olumlu etkisi, tasarruf eğilimlerine katkısı, emeklilik dönemindeki tasarrufların mali sisteme dahil olması, sermaye piyasalarına derinlik kazandırmaktır (Demir ve Yavuz, 2004: 284-289).

Gelişmekte olan ülkeler olarak yirmi bir ülkede emeklilik reformu öncesi ve sonrası tasarruf oranlarına baktığımızda; tasarruf miktarının seçilen ülkelerde ortalama olarak reform öncesi 22,3 düzeyinde gerçekleştiği, reform sonrasında ise 23,2 seviyesine yükseldiği görülmüştür. Bu anlamda emeklilik reformunun ortalama olarak tasarruflara olumlu katkıda bulunduğu anlaşılmıştır. Bu duruma Türkiye açısından baktığımızda tasarruflarda beklenilenin aksine düşüş yaşanmıştır. Bireysel emeklilik sisteminin Türkiye’deki başarısız olmasının birçok nedeni olmakla birlikte emeklilik reformunun yapısı ve uygulanış biçimi olarak diğer ülkelere göre iki önemli eksik yanı bulunmaktadır. Bunlardan birincisi sistemin tamamen gönüllülük esasına dayanmasıdır. Bu açıdan diğer ülkelere baktığımızda emeklilik reformu genelde PAYGO (Pay As You Go) olarak adlandırılan emeklilikte kişilere gelir garantisi veren zorunlu özel emeklilik uygulamaları hayata geçirilmiştir. Bir diğer faktör ise fon işletim maliyetleridir. Fon işletim maliyetlerinin toplam emeklilik fonlarına oranını ise;

Şekil 2. 4. Fon İşletim Maliyetinin Toplam Emeklilik Fonlarına Oranı

Kaynak: Dalla, Aktaran: Özel ve Yalçın, 2013: 24. Türkiye’de Bireysel Emeklilik Fonlarına Para Akışında Performans ve Maliyetin Etkisi. (Doğuş Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul, 2016).

Sayısal verilerden de anlaşılacağı üzere Türkiye’de Bireysel Emeklilik Sisteminde fon işletim maliyetlerinin yüksek olması emeklilik reformunun başarısını olumsuz etkilemektedir (Özel ve Yalçın, 2013: 22-24).

İktisadi yapının dönüşüme uğradığı ve iktisadi değişkenlerin çeşitlendiği bu dönemde Ortodoks politikalar denilen geleneksel para ve maliye politikalarının etkinliğinin yetersiz olduğu tartışmaları gündeme gelmektedir. Türkiye ekonomisinde de bazı sorunların çözümü için bu politikalar bazı eleştiriler almaktadır. Bu nedenle Merkez Bankası ve hükümet öncülüğünde bazı çalışmalar yapılmaktadır. Bunlardan kısaca bahsedecek olursak; Merkez Bankası tasarruf bilincini geliştirmek anlamında sorunun temelden çözümü için tasarruf bilincine sahip bir nesil yetiştirilmesini amaçlamaktadır. Bu anlamda okul ziyaretleri, iktisat kongrelerinde çocuklar için stantlar açmak, sosyal medyada çocukların tasarruf

bilincini geliştirici animasyon ve çizgi filmler gibi çeşitli araçları kullanmaktadır. Hükümet kanadında ise dünyada da birçok örneği olan ve olumlu sonuçlar elde edilmiş olan zorunlu bireysel emeklilik sistemi konusunda önemli adımlar atılmış ve çalışmalar devam etmektedir. Sonuç olarak bu politikalarla tasarruf bilinci geliştirilerek tasarruf açığına kalıcı çözüm getirilmek istenmektedir.

2.3.4. Sermaye Hareketlerinin Tasarruflar Üzerindeki Etkileri

Sermaye hareketleri ekonominin dış dengesi noktasında son derece önemli olan bir değişkendir. Bu anlamda tasarruf açığı açısından da son derece önemlidir. Bu açıdan bakıldığında sermaye hareketleri ülkenin toplam tasarruflarını etkileyen bir değişken olması sebebiyle analiz edilmesi gereken bir değişkendir.

2.3.4.1. Sermaye Hareketlerine Tasarruflar Açısından Genel Bir Bakış

Sermaye hareketleri ekonomi açısından dış dengenin sağlanması anlamında önemli bir değişkendir. Ekonomide yeterli düzeyde tasarruf bulunmuyorsa ve geliştirilen politikalar bu soruna cevap vermiyorsa devlet bu noktada yeni bir politika geliştirmek durumunda olacaktır. Devlet tasarrufları artırmak için sermaye hareketleriyle dış tasarruflardan yararlanmak için yurtiçi piyasaları cazip kılmak için politika geliştirmektedirler.

2.3.4.2. Doğrudan Yabancı Yatırımlar Açısından Sermaye Hareketleri

Kavramsal olarak doğrudan yabancı yatırımlar; yeni bir firmanın kurulması, kurulmuş olan yabancı bir firmaya ilave yapılması ya da bir firmanın satın alma biçimiyle el değiştirmesi olarak tanımlanmaktadır. Doğrudan yabancı yatırımları ekonomi üzerindeki kontrol mekanizması açısından değerlendirecek olursak doğrudan yabancı yatırımlar sadece fon transferi değil aynı zamanda yatırım yapılan sektörde ürettiği mal ve hizmet açısından da piyasayı kontrol etme işlevi bulunmaktadır. Bu anlamda portföy yatırımlarından ayrışmaktadırlar. Yabancı yatırımların özellikle tasarruf yetersizliği sorunu olan gelişmekte olan ülkelere teknoloji transferi ve entelektüel sermaye anlamında bir üretim bilgisi sağlamaktadır. Diğer yandan gelişmiş ülkeler açısından bakacak olursak atıl sermayenin

kullanılması ve ek getiri sağlama anlamında ekonomi açısından önemli bir enstrüman olarak karşımıza çıkmaktadır (Çinko, 2009: 118).

2.3.4.3. Sermaye Hareketlerinin Dünya ve Türkiye'deki Gelişimi

1970'li yıllarda Bretton Woods sisteminin çökmesiyle birlikte ülkeler arasında mobilitesi yüksek olan sermayeler temelde faiz-kur arbitrajına dayanarak reel getiri elde etmek amacıyla ilk sermaye akımlarını başlatmışlardır. İkinci dünya savaşı sonrası dünyada hızlı bir büyüme trendi başlamış ve Bretton Woods sisteminin çökmüş ve kapitalist sistem tekrar bir kriz yaşamıştır. 1920'lerde başlayıp 1930'larda derinleşen kriz sürecinden devletler Keynesçi politikalarla çıkmayı başarmıştı. Bretton Woods sisteminin çökmesiyle başlayan krizde ise kamunun ekonomik aktiviteye aşırı müdahalesi sorgulanmış ve krizin tetikleyicisi olarak bu müdahaleler üzerinde durulmuştu. Buradan hareketle bu ekonomik krizin sebebinin kamu otoritesinin ağır müdahaleleri olduğu sonucuna varılmış ve bunun sonucunda liberalizasyon, deregülasyon (düzenlemeden vazgeçme), piyasaları ön plana çıkarma, özelleştirme ve rekabeti ön plana çıkarma bu dönemde politikalara yön veren kavramlar olmuştur (Berksoy, 1995: 618).

Berksoy vd.'ne göre Ekonominin gidişatına etki etmek amacıyla geliştirilmek istenen politikalar bu dönemde ülkeler açısından iç politika anlamında üretim ve mali piyasaların liberalleştirilmesi küresel anlamda ise dış ticaretin ve sermaye akımlarının serbestleştirilmesi çerçevesinde yapılmıştır. Özellikle 1980'li yıllarda hem gelişmiş ülkelerde hem de Türkiye gibi gelişmekte olan ülkelere IMF ve Dünya Bankasının ülkelere uyguladığı yapısal uyum politikaları nedeniyle dış borç bulabilmek amacıyla kamu ekonomiden uzaklaştırılarak özelleştirme politikaları ön plana çıkmıştır. Bu iktisat politikası üretim anlamında uygulamaya konulan bir politika olmuştur. Faizlerin serbest bırakılması mali piyasaları liberalleştirmiştir. Dış ticaret politikası anlamında uygulanan politikalar ise; ithalat üzerindeki kontroller kaldırılmış ve piyasalar uluslararası rekabete açık hale gelmiş, en önemlisi de sermaye hareketleri serbestleştirilmiştir. Sermaye anlamında serbestleşme, sermayenin karlı yatırım olanakları bulunduğu hiçbir kontrole maruz kalmadan ülkeler arası dolaşımını ifade etmektedir. Bu uygulamalar sonrasında özellikle iletişim teknolojisinde yaşanan gelişmeler sonrasında üretim ve ticaret anlamında

büyük gelişmeler yaşanmış ve finansal piyasaların hızlı şekilde entegrasyonu sağlanmıştır (Helleiner, 1997: 11). 1990'ların ilk yarısına gelindiğinde sermaye hareketleri global anlamda ekonomik aktivitenin üretim ve ticaret hacmini aşacak şekilde katlanarak artmıştır. Burada asıl değinilmesi gereken nokta bu yaşanan sermaye hareketlerinin 'Yükselen Piyasalar' (Emerging Markets) diye tabir edilen 20 ülkede önemli boyutlara ulaştığı görülmektedir.

Çizelge 2. 3. Gelişmekte Olan Ülkelerin Ödemeler Dengesi: 1992-1999 (Milyar \$)

Yıllar	Cari İşlemler Dengesi	Toplam Sermaye (Net)	Net Sermaye Akımı	Net Özel Sermaye Akımı
1992	-85	124	22	102
1993	-121	157	49	108
1994	-87	150	25	125
1995	-98	174	31	143
1996	-74	188	8	180
1997	-58	155	23	132
1998	-94	99	43	56
1999	-24	84	31	53

Kaynak: (www.imf.org) IMF World Economis Outlook, 2000.

Bu dönemde gerçekleşen sermaye hareketlerinin geçmiş dönemlerde gerçekleşen sermaye hareketlerinden farklı olarak nitelik anlamında ayrılmaktadır. Sermaye hareketleri bu döneme kadar ülkelerin temel makroekonomik dengesizliklerinden doğan fon ihtiyaçlarının karşılamak amacıyla transfer edilen fonlar olarak değerlendirilmektedir. Bu dönemde gerçekleşen sermaye hareketleri ise ekonomik dengesizlikleri gidermek amacıyla transfer edilen sermayelerden çok spekülative amaçlarla hareket eden, daha açık bir deyişle arbitraj kazancı elde etmek amacıyla hareket eden bir enstrüman haline gelmiştir (Berksoy ve Saltoğlu, 1998). Bu değişimin yanında bu dönemde gerçekleşen sermaye hareketlerinin vadesi kısalmış daha volatil bir hale gelmiştir. Bu dönemde gerçekleşen sermaye akımlarının bir diğer özelliği ise resmi kaynaklardan özel piyasalara kaymış olmasıdır. Bunun sonucunda ülkeler resmi kanallardan borçlanmak yerine uluslararası piyasalardan borçlanmaya başlamıştır. Bu niteliksel değişimlerin yanında sermaye hareketlerinin kompozisyonu da farklı bir boyuta taşınmıştır. Bu anlamda sermaye hareketleri özelliklere gelişmekte olan ülkelere doğru kayarak kısa vadeli ve portföy

yatırımları olarak yoğunlaşarak hacimsel anlamda da genişlemiştir (UNCTAD, 1999). Bu değişimi tablo üzerinde gösterecek olursak (Aktaran: İnel ve Sungur, 2003: 4).

Çizelge 2. 4. Gelişmekte Olan Ülkelere Net Sermaye Girişinin Türüne Göre Dağılımı (%)

Sermaye Kalemleri	1983-1989	1990-1998
Resmi Sermaye Girişi	54	20
Resmi Kalkınma Yardımı	21	11
Diğer	33	9
Özel Sermaye Girişi	46	80
Doğrudan Sermaye Yatırımları	18	34
Portföy Yatırımları	3	21
Banka Borçları	16	24
Diğer Özel Kredi	9	1

Kaynak: (unctad.org) UNCTAD, 1999. Gelişmekte Olan Ülkelerde Net Sermaye Girişleri.

2.3.4.4. Finansal Liberalizasyon ve Sermaye Hareketlerinin Ekonomi ve Tasarruflar Açısından Önemi

Obstfeld vd.'ne göre Neoklasik çerçevede finansal serbestleşmeyi savunanlar uluslararası sermaye hareketlerinin ülkelerin kaynak kullanımını artıracığını ve bunun sonucunda tasarruflarla arz yanlı yatırımların artacağını ileri sürmektedirler. Bu süreç sonrasında ise tasarruf yetersizliği yaşayan gelişmekte olan ülkeler yeterli kaynakların elde edilmiş olmasıyla bu kaynakların verimli yatırımlara aktarılması sonucunu büyüme trendine gireceklerdir. Gelişmekte olan ülkeler bu süreci yaşarken faiz oranı yükselince diğer ülkelerdeki tasarruf fazlasını çekerek uluslararası piyasalarda faiz oranlarının da eşitlenmesi işlevini yerine getirecektir. Uluslararası piyasaların entegre olmasıyla rekabet ortamının oluşacağı ve bu sayede piyasalarda verimlilik ve etkinliğin artacağı bunun sonucunda politika yapıcıların politika seçiminde daha doğru kararlar almasıyla ekonomik aktiviteye istenilen ivme kazandırılacaktır (Aktaran: İnel ve Sungur, 2003: 4-6).

Calvo vd'ne göre Finansal serbestleşmeyi eleştirenlere göre, liberalizasyonu savunanlar iki temel noktada birleşmektedirler. Bunlardan birincisi; piyasada rekabetin artmasıyla pareto optimalitesinin oluşması, ikincisi ise bilgi kullanımıyla piyasaların daha etkin çalıştığıdır. Diğer yandan pareto optimalitesinin koşulları

olarak; dışsallıkların olmaması, ekonominin dengede olması ve tam rekabet varsayımı şartlarının olmaması durumunda pareto optimalitesi anlamını yitirecektir. Bu anlamda günümüz konjonktürüne bakıldığında finansal piyasaların tam anlamıyla etkin çalışmadığı ve finansal piyasaların tasarruf ve yatırımlardan etkilenmediği sonucuna varılmaktadır (Eatwell, 1996; Yentürk, 1997). Finansal piyasaların serbestleştirilmesiyle bu piyasalar tasarruf ve yatırımları dengeleme işlevini yitirmiş ve kısa vadeli sermaye hareketleri çok daha fazla volatil hale gelmiştir (Akyüz, 1995). Diğer yandan ampirik gözlemler sonucunda finansal liberalizasyonu savunanlara göre gelişmekte olan ülkelere sermaye akımı arttıkça yatırımların gelişmiş ekonomiler kadar verimli olmadığı getiri eğilimi anlamında gelişmiş ekonomilerden uzak kaldığı görülmektedir (Akyüz, 1993). Gelişmekte olan ülkelerin liberalizasyon sürecine girmesiyle en olumsuz etkisi dış ticaret anlamında ön plana çıkmaktadır. Ekonomiye yüksek miktarda sermaye girmesi sonucunda yerli para yabancı paralar karşısında görece olarak değerli hale gelecektir. Bunun sonucunda ihracat yabancılar açısından pahalı hale gelecek ve ekonomi rekabet gücünü kaybedecektir. Diğer yandan ithalatın ekonomi açısından ucuz hale gelmesiyle ithalat bağımlılığı artacaktır (Aktaran: İnsel ve Sungur, 2003).

2.3.4.5. Sermaye Hareketlerini Belirleyen Faktörler

Uluslararası piyasalarda sermaye hareketlerine sebep olan birçok faktör vardır. Bunlardan birincisi bir ülkenin ekonomik yapısı diğeri ise dışsal bir faktör olan uluslararası konjonktür olarak ifade edilmektedir. Burada uluslararası konjonktürün sermaye hareketlerinde belirleyici olduğunu ileri süren iktisatçılar bunu itici faktörler olarak adlandırmaktadırlar. İktisatçılar tarafından ekonominin içsel yapısının ve kendi ekonomik gelişmelerinin sermaye hareketlerinde belirleyici olması ise çekici faktörler olarak tanımlanmaktadır. Dış alemdeki ekonomik gelişmeler genellikle konjonktürel şekilde karşımıza çıkmaktadır. Küreselleşme olgusuyla ekonomilerin birbirine entegrasyonu sağlanmış ve bunun sonucunda politika yapıcıların yeni bir politika geliştirirken uluslararası konjonktürü de göz önünde bulundurmaları zorunda olduklarından bu anlamda hareket alanları sınırlanmıştır. Ekonomilerin birbirine entegre olmasının bir diğer sonucu ise bağımsız olarak politika geliştirilememesinden dolayı sıcak para bulunduğu

ekonomide yeterince getiri elde edemezse getirisi yüksek olan piyasalara hareket edecektir. Bu sermaye hareketleri sıcak para giriş çıkışı şeklinde ani olarak yaşandığında ekonomide makroekonomik anlamda dengesizliklere neden olabilmektedir. Bu tür sermaye hareketleri faiz-kur arbitrajından yararlanmak amacıyla genellikle kısa vadeli olarak ön plana çıkmaktadır (Kont, 1998: 688).

Doğrudan yabancı yatırımlar son 20 yıllık süreçte gelişmekte olan ülkeler açısından değerlendirildiğinde kalkınmanın bir kriteri olarak ön plana çıkmaktadır. Doğrudan yabancı yatırımlardan yeterli düzeyde faydalanmış ekonomiler kalkınma trendine girmiştir. Türkiye ise doğrudan yabancı yatırımlar açısından yeterli seviyede faydalanamamış bir ülkedir. Türkiye'nin yabancı yatırım çekme konusundaki başarı kriteri olarak yapılan çalışmalarda dışa açıklığın olduğu sonucuna varılmıştır. Diğer yandan Türkiye'deki yabancı yatırımların ekonomiye daha önceden dahil olmuş yabancı yatırımlardan ve bu doğrudan yabancı yatırımların dış piyasalarla olan ilişkilerinden etkilendiği sonucuna varılmıştır. Geçmiş dönemlerdeki doğrudan yabancı yatırımların başarısı yabancı yatırımları teşvik edebilmektedir. Dış ticaret hacminin artması da yabancı yatırımları tetikleyen bir unsur olarak ön plana çıkmaktadır (Karagöz, 2007: 945-946).

Sermaye hareketlerinin etkileri ve gelişimine tarihsel olarak değerlendirilecek olursa Bretton Woods sisteminin çökmesi ve ikinci dünya savaşından çıkmış olması sebebiyle küresel anlamda sermayenin liberalleştirilmesi düşüncesi ortaya çıkmıştır. Sermaye hareketlerinin serbestleştirilmesi düşüncesinin temelinde ise ülkelerin ekonomik olarak kalkınma ve bunun sonucunda ise refah artışı sağlamak olmuştur. Sermaye hareketlerinin serbestleştirilmesiyle piyasalar birbirine entegre olacaktır. Ülkelerin bu politikayı seçmesindeki sebep ise üretimi artırmak ve dolayısıyla dış ticareti geliştirmektir. Dış ticaretin artmasının iki temel sebebi ise kaynak dağılımında etkinliği artırması ve gelir artışı sonunda refahı yükseltmesidir. 1970'li yıllara gelindiğinde sermaye hareketlerinin serbestleştirilmesi düşüncesi güçlenmiş ve 1980'li yıllara gelindiğinde ise bu anlamda önemli adımlar atılmıştır. Ülkeler sermaye hareketlerini serbestleştirmiştir. Bu süreç ise gelişmekte olan ülkelerin açısından ülke yapısına göre farklı durumlar ortaya çıkarmıştır. Gelişmekte olan ülkeler kendi içerisinde ekonomik yapının gücü açısından kategorize edildiğinde

sermaye hareketleri farklı sonuçlara sebebiyet vermiştir. Ekonomik yapı olarak güçlü ve rekabet gücü diğerlerine göre daha güçlü olan ekonomiler sermaye hareketleri neticesinde yatırımlarını artırmış ve gelir artışı sağlamıştır. Diğer yandan ekonomik yapı olarak zayıf ve rekabetçi güce sahip olmayan ekonomiler ise ani sermaye kaçışlarına maruz kalarak ekonomileri olumsuz etkilenmiştir. Sermaye hareketlerinin serbestleştirilmesi ekonomik yapı olarak zayıf ve rekabet gücü olmayan ülkeler açısından ise bazı olumlu etkileri olmuştur. Sermaye hareketlerinin serbestleştirilmesiyle sermaye kaçışlarına maruz kalmış ekonomiler bu durumla mücadele edebilmek için rekabet gücünü artırmak zorunda kalmışlardır. Bu süreçte bu ekonomiler etkinlik ve verimlilik kriterlerine göre ekonomik hedeflerini belirleyerek bir vizyon kazanmışlardır.

Kar ve Tatlısöz (2008: 9-13) sermaye hareketlerini etkileyen itici ve çekici faktörleri şu şekilde anlatmıştır;

2.3.4.5.1. İtici (Push) Faktörler

Küresel konjunktürde sermaye hareketlerine sebep olan faktörler itici faktörler olarak adlandırılmaktadır. İtici faktörler iki başlık altında toplanmıştır;

2.3.4.5.1.1. Bölgesel Ticaret Anlaşmaları

Motta vd.'ne göre uluslararası piyasalardan yatırım çekmek için bölgesel bütünleşmeler iki yolla başarıya ulaşabilmektedirler. Bunlardan birincisi üretim çarpıklıklarının giderilmesi ve piyasa genişlemesiyle yatırımların daha karlı bir boyuta ulaştırılmasıdır. Bu durum özellikle büyük ölçekli yatırımlarda ön plana çıkmaktadır. Bir koruma olarak ortaya çıkan bu anlaşmalar sebebiyle yabancı yatırımcılar birlik içinde yatırım seçeneğini tercih ederek birlik içinde yatırım artışına sebep olmaktadır(Aktan, 2000: 32). Bu durum başka bir dille ifade edilecek olursa pazar potansiyelinin arttırılması, yatırım ve ticaret üzerindeki kısıtlamaların kaldırılması ve bu anlamda sermayenin karlılığını artıran bir faktör olarak bölgesel ekonomik entegrasyonlar ön plana çıkmaktadır. Bu konuda yapılan araştırmalar sonucunda bölgesel ekonomik entegrasyonların bir teşvik politikası olarak doğrudan yabancı yatırımları artırdığı gözlemlenmiştir (Aktaran: Kar ve Tatlısöz, 2008: 9).

2.3.4.5.1.2. Gelişmiş Ülkelerde Piyasaların Karlılığının Azalması ve Düşük Faiz Oranları

Ülkeler arasında sermaye akımlarını sağlayan bir diğer faktör olarak ülkeler arasındaki faiz oranı farklılıklarıdır. Bu durumu örnekleyecek olursak 1990'lı yıllarda küresel bir faiz düşüklüğü yaşanmıştır. Bu konjunktürde gelişmiş ülkelerde durgunluk yaşanırken gelişmekte olan Latin Amerika ve Asya ülkelerinde birtakım gelişmeler yaşanmıştır. Bunun sonucunda getirinin yüksek olması sebebiyle yatırımların bu ülkeye akımı hızlanmıştır (Calvovd, 1996: 2).

Yentürk'e göre gelişmekte olan ülkelerde meydana gelen ve sürekli olarak yaşanan yüksek faiz oranları spekülatif sermaye hareketleri olarak sıcak paraya arbitraj imkanı sağlamaktadır (Aktaran: Kar ve Tatlısöz, 2008: 9).

2.3.4.5.2. Çekici (Pull) Faktörler

Çekici faktörler olarak adlandırılan sermayeyi yurtiçine çeken faktörler ülkenin iç dinamiklerinden oluşmaktadır.

2.3.4.5.2.1. Sermaye Hareketleri Üzerindeki Kontrollerin Kalkması ve Finansal Liberalizasyon

1970'lerin başına kadar küresel anlamda kur sistemi sabit kur sistemine dayanıyordu. Bu dönemde sabit kur sisteminin yıkılışıyla gelişmekte olan ülkeler kur rejimi olarak esnek kur sistemini seçmiş ve sermaye hareketlerini liberalleştirmişlerdir. Gelişmekte olan ülkeler diğer yandan McKinnon ve Shaw'ın (1973) öne sürdüğü finansal liberalizasyon tezi IMF nezdinde bir politika olarak kabul edilmesiyle birlikte ülkeler sermaye hareketleri üzerindeki kısıtlamaları kaldırmaya başlamıştır. Bunun sonucunda gelişmiş ülkelerde yoğunlaşmış olan sermaye rasyonel bir şekilde yüksek getiri sağlayan gelişmekte olan ülkelere doğru hareket etmeye başlamıştır (Kar ve Tatlısöz, 2008: 10).

2.3.4.5.2.2. Ulaşım ve Haberleşme Teknolojisi Alanındaki Gelişmeler

Ulaşım ve haberleşme teknolojisindeki ilerlemenin iki etkisi olmuştur. Bunlardan birincisi gelişmekte olan ülkelerin mali piyasalarında işlemleri kolaylaştırmış bir diğer etkisi de haberleşme maliyetlerini düşürerek sermayenin

dolaşımını kolaylaştırmıştır. Haberleşme maliyetlerindeki düşüşü örnekleyecek olursak; New York ve Londra arasında üç dakikalık telefon konuşmasının maliyeti 1950’de 54,86 dolar, 1970’te 31,58 dolar, 1990 yılında ise 3,32 dolar olmuştur (Ghai, 1995: 53).

2.3.4.5.2.3. Keşfedilmemiş Bir Pazar Olarak Gelişmekte Olan Ülkelerdeki Hammadde ve İşgücü Maliyeti Düşüklüğü

İki ülke arasındaki ticaret hacmini belirleyen bir diğer faktör ise taşıma maliyetleridir. Taşıma maliyetlerinin düşmesi ise yabancı yatırımı cezbedici bir unsur olarak karşımıza çıkmaktadır. Ekonometrik analizlerde Avrupa Birliğiyle geçiş ekonomilerinin (geçiş ekonomisi; örneğin Sovyet Rusya’nın planlı ekonomiden piyasa ekonomisine geçiş süreci) arasındaki mesafe ticaret hacmi açısından belirleyici bir faktör olmuştur (Merlevede ve Schoors, 2004). İşgücü maliyeti olarak ücretlerin düşük olması da yatırımları teşvik eden başka bir unsurdur. Özellikle ihracat amaçlı yatırımları özendirilmektedir (Özağ, 1994: 65).

2.3.4.5.2.4. Vergi Oranları

Kurumlar vergisi de sermayenin yatırım yapılacağı ülke seçiminde belirleyici olmaktadır. Doğrudan yabancı yatırımlar genellikle vergi oranlarının düşük olduğu ülkelerde yapılmakla beraber bazen de kazançların şubeye yani başka bir ülkeye aktarılarak vergi avantajından yararlanılabilmektedir. Ana şirketin yabancı ülkedeki şubesinde ihraç malların fiyatlarını yüksek, ithal edilen malların fiyatlarını da düşük göstererek (transfer fiyatlaması) kazancın vergi oranlarının düşük olduğu ülkede beyan edilmesini sağlamaktadırlar. Her ne kadar bu durum cezalandırılrsa da bu sürecin gizlenebilmektedir. Sonuç olarak ülkeler doğrudan yabancı yatırımı çekmek amacıyla vergi oranlarını düşürmektedirler (Yazar, 2001: 14).

2.3.4.5.2.5. Döviz Kuru Politikaları

Yabancı yatırımcılar açısından ülkenin döviz kuru politikaları da önem arz etmektedir. Çünkü bu şirketler genelde büyük ölçekli çok uluslu şirketler olarak küresel anlamda faaliyet göstermektedirler. Bu nedenle birçok ülke para birimiyle

işlem yapılmaktadır. Sonuç olarak döviz kurundan kaynaklanan risk ve belirsizlikler yatırımcılar açısından önemli etken haline gelmektedir (Gövdere, 2003: 5; Kar ve Kara: 2004: 71).

Döviz kurunun etkisinden bahsedecek olursak bir ülke parası diğer ülke parası karşısında değer kazanıyorsa bu durum parası değer kazanan ülke açısından bir maliyet ve fiyat artışı getirecektir. Bu süreçte sermaye akımı parası değer kaybeden ülkeye doğru gerçekleşecektir. Diğer bir husu ise döviz kurunun yatırımlar üzerindeki etkisi analiz edilmek istendiğinde şirketin ticaret hacminin kompozisyonu da önem arz etmektedir. Şirket iç piyasaya yönelik mal ve hizmet üretiyorsa döviz kuru yatırım ve kar transferi noktasında önemli hale gelmektedir. Diğer yandan dış piyasalara yani ihraç malları üretiyorsa satış noktasında döviz kurlarını dikkate almaktadırlar (Özağ, 1994: 66).

2.3.4.5.2.6. Mali Teşvikler

Küresel piyasalarda ülkeler doğrudan yabancı yatırım çekmek amacıyla birtakım teşvikler uygulamaktadırlar. Bu durum yabancı şirketlerin piyasada yerli şirketlere göre rekabet gücünü artırmaktadır. Dolayısıyla diğer değişkenler veri iken mali teşviklerin yabancı yatırımları artıracığı beklentisi oluşmaktadır (Lim, 2001). Kamu kesimi de teşvikleri yabancı yatırım çekmek amacıyla bir politika olarak seçtiğinde yabancı yatırımcıları artırıcı etkisinin yanında teşvik politikalarının güvenilirliği ve sürekliliği anlamında iç piyasaların cazibesini artıracaktır (Dutz, Melek ve Yılmaz, 2003: 22). Yapılan ampirik çalışmalarda yatırım teşviklerinin yabancı yatırımlar arasındaki ilişkisi analiz edilmiş ve sonuç olarak teşviklerle sermaye akımları arasında pozitif bir ilişki olduğu elde edilmiştir.

2.3.4.5.2.7. Özelleştirme Uygulamaları

Özellikle 1980'li yıllardan sonra kendini küresel anlamda gündemde olan ve uygulanmaya başlayan özelleştirme politikaları ülkeye yabancı yatırımların işini kolaylaştırarak yatırımları teşvik etmiştir (Masca, 1999: 115). Bu süreç yabancı yatırımcıların bir şirketi tamamen satın alma şeklinde olduğu gibi o şirkete ait menkul kıymetlere yatırım yaparak plasman şeklindeki yatırımlar olarak da karşımıza çıkmaktadır. Böylece kurumların kazancından pay elde etmektedirler.

2.3.4.5.2.8. Makroekonomik İstikrar

Makroekonomik istikrarın ekonomi açısından önemi ilk olarak yurtiçinde tasarrufların yatırımlara dönüşmesini sağlarken bir diğer etkisi ise dış tasarrufların ülkeye yatırım amaçlı olarak gelmesini sağlamaktadır. Makroekonomik istikrar ise enflasyonun düşük olması, yüksek ve sürdürülebilir ekonomik büyüme, işsizliğin düşük olması, düşük reel faizler, kontrol edilebilir seviyede makul bir bütçe açığı gibi değişkenlerin varlığıyla ifade edilebilmektedir. Makroekonomik istikrar ülkenin risk belirsizliğinin bir ölçüsü olarak kabul edilmektedir. Ekonomide enflasyonun düşük olması ve ihtiyatlı bir şekilde yürütülen maliye politikası ülkenin kredibilitelerini artırmakta ve yabancı yatırımcılar açısından ülkeye yatırım yapılabilir imajı kazandırmaktadır. Diğer yandan sabit kur rejiminin farklı bir uygulaması olarak karşımıza çıkan bir sepete bağlı şekilde yürütülen döviz kuru sistemi de riskleri azaltarak yabancı yatırımın cazibesini artırmaktadır (Kar ve Tatlısöz, 2008: 9-13).

Genel olarak ülkelerin kalkınmasını engelleyen faktörlerin başında sermaye yetersizliği gelmektedir. Küreselleşmeyle birlikte ekonomiler dışa açılmış ve bunun sonucunda doğrudan yabancı yatırımları çekici politikalar geliştirerek teknoloji transferiyle kalkınma hızlarını artırmayı amaçlamışlardır. Türkiye ise yabancı yatırım çekme konusunda genel olarak başarısız bir görünüm sergilemiştir. Türkiye'nin bu noktada başarısız olmasının genel nedeni ise siyasi istikrarsızlık olmuştur. Türkiye'de siyasi istikrarın sağlanmasıyla ve bunun sonucunda ise makroekonomik istikrar sağlanarak doğrudan yabancı yatırımlar konusunda başarılı olacağı beklenmektedir (Koyuncu, 2010: 61).

2.3.4.5.2.9. Siyasi İstikrar ve Bürokrasi Kalitesi

Ülkeye yatırım olarak gelen sermaye girişini etkileyen bir diğer faktör olarak siyasi istikrar ve bürokrasi kalitesi ön plana çıkmaktadır. Ülkede artan bürokrasi kesiminin ülkeye yabancı sermaye akımını engelleyici bir etkisi bulunmaktadır. Diğer yandan yatırım anlamında beklentilerin iyi olması ise iş anlamında ek maliyetleri düşürerek doğrudan yabancı sermayeyi çekici bir faktör olarak karşımıza çıkmaktadır (Lim, 2001: 27).

Sonuç olarak itici ve çekici faktörleri ele aldığımızda doğrudan yabancı yatırımları etkileyen unsur olarak çekici faktörler ön plana çıkmaktadır. Ülkenin makro bazlı yapısal reformlar ve ekonomik göstergelerindeki iyileşmeler yabancı yatırım seviyesini yükseltmiştir. İtici faktörler ise kısa vadeli portföy hareketlerini etkilemektedir. Bir diğer unsur ise gelişmiş ekonomilerde yaşanan durgunluk ve faiz oranındaki düşüşle beraber gelişmekte olan ülke piyasalarında getiri oranının yüksek olması portföy yatırımlarını çekici faktör olarak ülkeye girişini sağlamaktadır (Kaya, 1998: 122; Kar ve Kara, 2004: 72).

Genel itibariyle sermaye hareketlerinin itici ve çekici faktörleri değerlendirilecek olursa, itici faktörler Türkiye ekonomisinin dışa açık bir ekonomi modeli olması sebebiyle önem arz etmektedir. Çekici faktörler ise Türkiye ekonomisine tarihsel olarak bakıldığında yapısal olarak zayıf ve rekabet gücüne sahip olmaması sebebiyle önemli bir değişken haline gelmektedir. İtici faktörlerden bölgesel ticaret anlaşmaları küresel anlamda ekonomileri birbirine entegre ederek ölçek ekonomisi etkisi yaratarak kaynakların daha etkin ve verimli bir şekilde kullanılmasını sağlamaktadır. Bir diğer itici faktör ise faiz oranıdır. Faiz oranlarının yüksek olması her ne kadar sermayeyi çekici bir faktör olsa da Türkiye ekonomisi açısından farklı bir durum söz konusudur. Türkiye ekonomisinde faiz oranlarını yüksek seyretmesi yurtiçinde para ve mal piyasasında dengede olsa bile dünya faiz oranından yüksek olması durumunda sermaye girişi olacak ve yerli para değerlendirilecektir. Buradan hareketle yüksek faizler neticesinde ekonomiye dahil olmuş olan sermaye bir faiz düşüklüğü olması durumunda ülkeden çıkacak ve finansal krizlere yol açabilecektir. Sermaye hareketlerinin kompozisyonuna bakıldığında genellikle yüksek faiz oranları nedeniyle ülke ekonomisine dahil olan sermayelerin arbitraj amaçlı sermayeler olduğu görülmektedir. Bu nedenle faiz oranlarındaki volatilitenin azaltılması ve uzun dönemde yurtiçi faiz oranlarının dünya faiz oranlarına intibak etmesi gerekmektedir. Ayrıca yüksek faiz oranları bir ekonomi için her zaman bir maliyettir. Bu bilgilerden hareketle Türkiye ekonomisinin tasarruflarının yetersiz olması sebebiyle içsel faktörler olan çekici faktörler önemli bir hale gelmektedir. Türkiye iç talebi canlı bir ekonomi olması sebebiyle çekici faktörlerin koordineli bir şekilde kullanılması durumunda ekonomi kısa zamanda

dinamizm kazanarak büyüme potansiyelini artırabilecektir. Tarihsel olarak bakıldığında Türkiye ekonomisinin istikrar kazanmasının önündeki engellerden en büyüğü siyasi istikrarsızlık olmuştur. 2000’li yıllardan bu yana bakıldığında Türkiye’nin siyasi istikrara kavuşmuş olması sebebiyle ekonomi önemli bir dönüşüm yaşamaktadır. Sonuç olarak ülke ekonomisi açısından çekici faktörlerden olan siyasi istikrar katalizör görevi görerek sürdürülebilir bir büyüme potansiyelini yakalama anlamında önemli bir değişken halini almıştır.

2.3.4.6. Sermaye Hareketlerinin Kompozisyonunun Tasarruflar ve Büyüme Üzerindeki Etkisi

Türkiye 1980’li yıllardaki finansal serbestleşme politikalarının içinde yer alarak 24 Ocak kararları ile finansal liberalizasyon sürecini başlatmıştır. Sermaye hareketlerinin serbest bırakılmasıyla 1991’den sonra net sermaye girişleri artmıştır. Sermaye girişinin ise 2005 yılında 45,6 milyar dolar ile yüksek seviyelere ulaştığı görülmektedir (Örnek, 2008: 204).

Örnek (2008) sermaye hareketlerini şu şekilde göstermiştir;

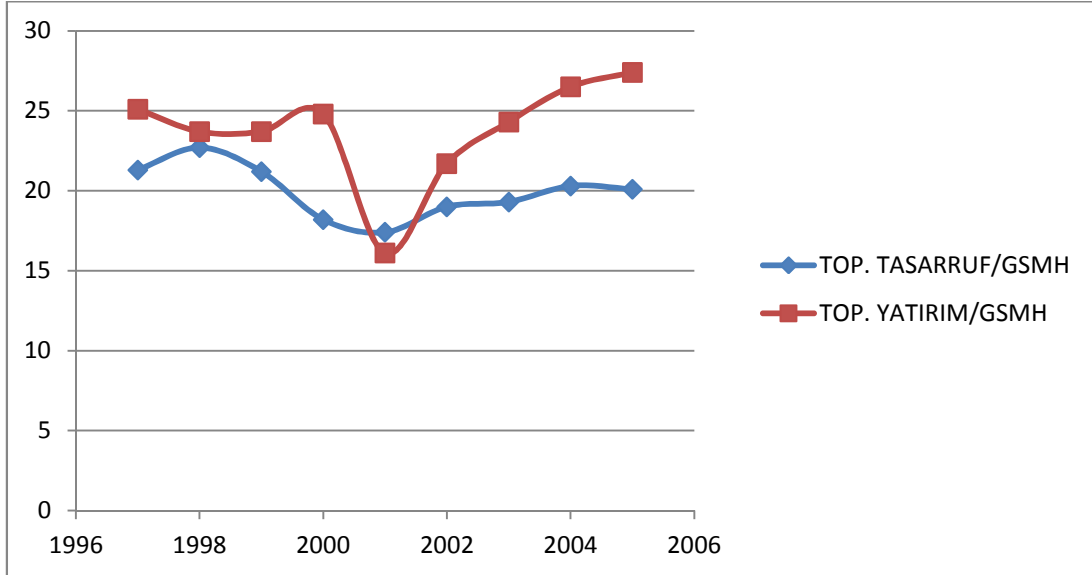
Çizelge 2. 5. 1999-2005 Yılları Arası Sermaye Hareketlerinin Kompozisyonu

Yıllar/Sermaye Hareketleri	1999	2000	2001	2002	2003	2004	2005
a)Doğrudan Yatırımlar	783	982	3352	1137	1752	2847	9650
Doğrudan Yatırım/GDP	0	0	2	1	1	1	2,6
b)Portföy Yatırımları	4188	1615	-3727	1503	3851	9411	14670
-Hisse Senedi	428	489	-79	-16	905	1427	5669
-Borç Senetleri	3760	1126	-3648	1519	2946	7984	9001
-c)Diğer Yatırımlar	3566	10389	-12296	1602	4460	14623	21267
-Merkez Bankası	-231	619	735	1336	497	-209	-787
-Genel Hükümet	-1932	117	-1977	-669	-2194	-1163	-265
-Bankalar	2655	3736	-9644	-2016	2846	6564	10392
-Diğer Sektörler	3074	5917	-1410	2951	3311	9431	13827
d)Cari İşlemler Bilançosu	-1340	-9821	3392	-1524	-8036	-15604	-22852
-Cari İşlemler Bilançosu/GNP	-0,7	-4,9	2,3	-0,8	-3,3	-5,1	-6,3

Kaynak: (www.tcmb.gov.tr) Türkiye’de Sermaye Hareketleri, 2006. Erişim Tarihi:21.09.2016

DPT verilerine göre toplam sermaye hareketleri içinde doğrudan yabancı yatırımların payının düşük olduğu ve büyük bir kısmının ise portföy yatırımlarıyla yabancı krediler yoluyla gelen fon transferleri yoluyla geldiği anlaşılmaktadır. Bu nedenle Türkiye ekonomisi daha çok volatilitesi yüksek kısa vadeli sermaye hareketlerine maruz kalmış ve bunun sonucunda kırılganlık artmıştır. Türkiye'nin sermaye çekme anlamındaki başarısı 2005 yılına kadar yetersiz kalmıştır. 2005 yılı yabancı yatırım çekme açısından bir dönüm noktası olmuştur. Diğer ekonomiler baz alınarak karşılaştırıldığında; gelişmekte olan ülkelerde % 3, Avrupa Birliğinde % 3,6 Türkiye'de ise % 0,8 seviyesinde kalmıştır. 2005 yılında yaşanan özelleştirme politikasıyla yüksek miktarda yabancı yatırım çekilmiş 2004 yılında 2,8 milyar dolar olan yabancı yatırım seviyesi özelleştirmelerle beraber 2005 yılında 9,6 milyar dolara yükselmiştir. Türkiye'nin büyüme sürecine tarihsel anlamda bakıldığında genellikle makul ve sürdürülebilir bir büyüme performansı yakalayamadığı anlaşılmaktadır. Bunun nedeni olarak ise; sanayileşme stratejisi olarak enerji ağırlıklı ve verimi düşük sanayiler alanında yoğunlaşması, fiziksel sermaye ve beşeri sermayenin verimsiz alanlarda istihdam edilmesi, gelişime yönelik AR-GE ve eğitim harcamalarındaki yetersizlik, üretken yatırımların azlığı gibi faktörler sayılabilir. Bunların dışında bir dışsal faktör olarak doğrudan yabancı yatırımların azlığı ise Türkiye'nin sürdürülebilir bir büyüme trendine girmesine engel olmuştur. Doğrudan yabancı yatırımlarının Türkiye gibi gelişmekte olan ülkeler için önemi ise teknoloji, bilgi ve verimli işgücünü beraberinde getirerek o ülkenin hızlı ve sürdürülebilir bir biçimde büyüme trendine girmesini sağlamaktadır. Türkiye'nin tasarruf-yatırım dengesine bakacak olursak toplam yatırımlarda artış gözlenirken bunun tersine tasarruflarda azalış olmaktadır. Bu durumun temel sebebi ise yatırımlarda dış kaynakların payı artmış yurtiçi tasarruflarının payı azalmıştır. Bu durum ise ekonominin dış denge anlamında açık vermesine sebebiyet vermiştir. Toplam tasarruflardaki düşüşün nedenleri ise; tüketim harcamalarının artışı ve kamunun mevcut tasarruflardan kullanması şeklindeki menfi tasarrufudur. Kamu sektörünün tasarruf performansı bu dönemde genelde düşük olmuş ve tasarrufların büyük bir kısmı özel kesim tarafından oluşturulmuştur. Bu tasarruf-yatırım dengesini milli gelir bazında gösterecek olursak (Aktaran: Örnek, 2008: 205-206).

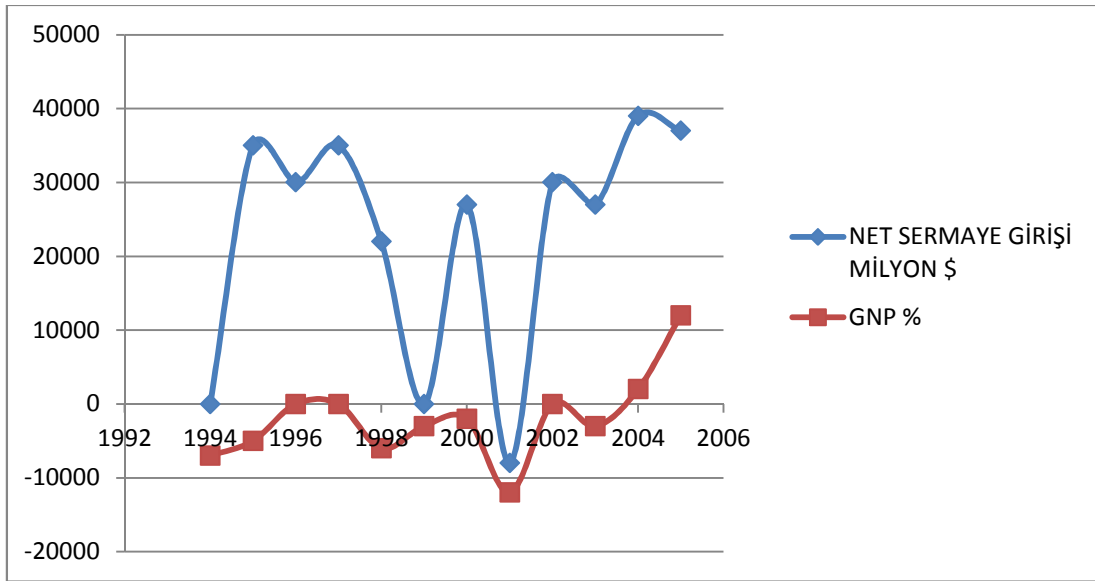
Şekil 2. 5. Türkiye’de Yurtiçi Tasarruflar ve Yatırımların GSMH’ye Oranı

Kaynak: (www.dpt.gov.tr Aktaran: Örnek, 2008: 206-207). Yabancı Sermaye Akımlarının Yurtiçi Tasarruf ve Ekonomik Büyüme Üzerine Etkisi: Türkiye Örneği. (Ankara Üniversitesi SBF Dergisi, 2008).

DPT verilerinden Türkiye’nin büyümesini net sermaye girişleri açısından analiz edildiğinde bu iki değişken arasında güçlü bir doğrusal ilişki olduğu görülmektedir. Türkiye’ye net sermaye girişinin olduğu dönemlerde büyüme performansının arttığı sermaye girişlerinin azaldığı dönemlerde ise büyümenin sektöre uğradığı anlaşılmaktadır. Buradan hareketle Türkiye’nin büyümesini yurtiçi tasarruflardan ziyade yabancı tasarruflardan sağladığı sonucuna varılmaktadır. Buradan sonuç olarak sermaye hareketlerinin ekonomi açısından son derece önemli olduğu anlaşılmaktadır. Büyüme oranıyla sermaye girişi arasındaki ilişki grafikte edilecek olursa (Aktaran: Örnek, 2008: 206-207).

Şekil 2. 6. Türkiye'nin Büyüme Oranı ve Net Sermaye Girişleri

Kaynak: (www.dpt.gov.tr Aktaran: Örnek, 2008: 206-207). Yabancı Sermaye Akımlarının Yurtiçi Tasarruf Ve Ekonomik Büyüme Üzerine Etkisi: Türkiye Örneği. (Ankara Üniversitesi SBF Dergisi, 2008).

Büyümeyle net sermaye girişi arasında pozitif yönlü bir ilişki olduğu anlaşılmaktadır (Örnek, 2008).

2.3.4.7. Sermaye Hareketlerinin Ödemeler Dengesi Üzerindeki Etkisi

Genellikle gelişmekte olan ülkeler tasarruf yetersizliği sorunuyla karşı karşıya kalmaktadırlar. Türkiye de bu kategoride yer aldığından dolayı yurtiçi tasarrufların yetersizliği nedeniyle tasarruf açığı sorunu yaşamaktadır. Tasarruf açığını kapatmak için ise en iyi politikalardan birisi ülkeye doğrudan yabancı yatırım girişinin sağlanmasıdır. Bu noktada doğrudan yabancı yatırımların makroekonomik açıdan etkisine bakacak olursak; ithal ikamesi sağlaması sebebiyle ekonominin döviz yükü azalacaktır, diğer etkisi ise yatırımlarla artan üretimin bir bölümü dış piyasalardan ihraç olarak talep edileceğinden döviz girişi sağlanarak ödemeler dengesi açığını azaltmada etkisi olumlu olacaktır. Son zamanlarda Türkiye ekonomisinin tartışma konusu olan en önemli sorunlarından bir tanesi de cari işlemler açığı ve cari işlemler açığı içerisinde yer alan dış ticaret açığıdır. Son yıllarda ekonomi açısından tehdidi gündemde yer almakta ve bu açıkların kapatılabilmesi için politikalar geliştirilmeye çalışılmaktadır. Doğrudan yabancı yatırımların bahsedilen ithalatı azaltıcı buna

karşılık ihracatı artırıcı etkisiyle cari işlemler açığı içerisinde yer alan dış ticaret açığı kapanacak dolayısıyla cari açık kapanarak ödemeler dengesinde olumlu etki yaratacaktır (Soydal, 2006: 587-589).

Kindleberger yabancı yatırımların ekonomi açısından etkisini iki açıdan ele almıştır. Bunlardan birincisi; yabancı yatırımlar sayesinde ülkenin döviz rezervlerinin arttığı, ikincisi ise yatırım amacıyla ülkeye gelen sermayenin fiziksel anlamda fabrika, makine, teçhizat gibi birçok sermayeye ihtiyaç duyacaktır. Bu girdiler de yerli pazardan tedarik edileceğinden dolayı bu alımlar ekonomiye döviz kazandıracaktır (Çinko, 2009: 117-131).

Sonuç olarak Türkiye açısından sermaye hareketlerinin ödemeler bilançosu üzerindeki etkisine bakacak olursak, gelişmekte olan ülkeler kategorisinde olan Türkiye diğer gelişmekte olan ülkeler gibi tasarruf yetersizliğiyle karşı karşıyadır. Gelişmekte olan ülkeler ihtiyacı olan sürdürülebilir bir potansiyeline karşılık düşük tasarruflara sahip olması sebebiyle dış tasarrufların önemli bir değişken haline gelmektedir. Bu açıdan bakıldığında mevcut durumda tasarrufların yetersiz olması sermaye hareketleriyle ödemeler bilançosu dengesizliği dolayısıyla da tasarruf açığı giderilebilmektedir. 1980’li yıllardan önce resmi devlet kanalıyla sermaye hareketleri sağlanırken 1980’lerden sonra finansal liberalizasyon ile özel girişimle sağlanan sermaye hareketlerinin ekonomiye etkisi ise, kaynak tahsisinde etkinliği ve üretimde etkinliği artırmaktadır. Sermaye hareketlerinin ekonomi açısından tehdidi ise gelişmekte olan ülke ekonomilerini kırılgan hale getirerek krizlere neden olup dış denge problemlerine yol açabilmektedir (Kula, 2003: 149-150).

Sermaye hareketlerinin tasarruf açığı ve ödemeler dengesi üzerindeki etkisi değerlendirildiğinde, Türkiye ekonomisi dışa açık bir ekonomi olması sebebiyle sermaye hareketleri tasarruf açığı ve ödemeler dengesini belirleyici faktörlerin başında gelmektedir. Sermaye girişinin bir ekonomiye olumlu katkısı dış açığı bulunan bir ekonomide dış dengesizliği anında giderici etkiye sahip olmasıdır. Bir diğer olumlu katkısı ise özellikle gelişmekte olan ülkeler açısından son derece önemli olan ülkeye sermaye girişiyle teknoloji transferinin olmasıdır. Türkiye gibi henüz teknolojik ilerlemesini sağlayamamış ülkeler açısından sürdürülebilir bir büyüme potansiyelini yakalayabilmesi ve kalkınmışlık seviyesini artırması için son derece

önemli bir fırsattır. Türkiye açısından sermaye girişi olması durumunda iç talebi canlı olan bir ekonomide arz yönünde döviz girişi olması durumunda ekonomi kısa bir sürede dinamizm kazanacaktır. Türkiye ekonomisinde firmaların finansman sorunu giderilmiş olacak ve yatırımlar artırılabilir. Bu sürecin yaşanabilmesi için ise mevcut durumda tasarruf açığı sorunu yaşayan Türkiye ekonomisinin dış tasarruflara ihtiyacı vardır.

2.3.4.8. Feldstein-Horioka Paradoksu

Caporela vd.'ne göre Feldstein-Horioka paradoksu makro iktisat literatüründe en bilindik paradokslardan bir tanesidir. Bu paradoks Feldstein ve Horioka'nın (1980) ulusal tasarruflarla yatırımlar arasındaki korelasyonun uluslararası çerçevede hesaplanmasına dayanmaktadır. Feldstein ve Horioka'nın yaptıkları cross-section analizi sonuçları sanayileşmiş OECD ülkeleri için sermaye hareketlerine bir delil unsuru oluşturmaktadır (Aktaran: Susam, 2004: 186-190).

Feldstein ve Horioka'ya göre yurtiçi tasarruflar ile sermaye akımları iki açıdan analiz edilerek irdelenmiştir. Çalışmanın ilk önermesi ekonomide tam anlamıyla sermaye hareketliliği serbest olduğunda yurtiçi tasarruflarla yatırımlar arasında bir ilişki olmadığı öne sürülmektedir. İkincisi ise ekonomide portföy tercihleri ve kurumsal kısıtlamalar mevcutsa bunun sonucunda sermaye akımları engellenmiş tasarruflardaki artış ilave yatırımlara kayacaktır (Aktaran: Susam, 2004: 190-191).

Rye ve Robertson'a göre Feldstein ve Horioka'nın bu çalışmayla öne sürdükleri temel görüş, sermaye hareketliliğinin olmadığı örneğin kapalı bir ekonomi olması durumunda ekonomide oluşturulan toplam tasarrufların tamamı ulusal yatırımları finanse edecektir. Bu bağlamda ekonominin yatırım anlamındaki başarısı yurtiçinde elde edilen tasarruflara bağımlı olacaktır. Diğer yandan ekonomide sermaye akımları serbest bırakılmışsa tasarruflarda bir azalma meydana geldiğinde bu açık ülkeye giren sermaye hareketiyle dengelenmiş olacaktır. Diğer yandan ülkedeki tasarruflarda uluslararası mobilitelere sahip olacaktır. Bunun sonucunda ise yurtiçi tasarruflar da dış piyasalarda yatırım için kullanılabilir. Bu bağlamda ekonomideki yurtiçi tasarruflarla yatırımlar arasındaki korelasyon zayıflamış olacaktır (Aktaran: Susam, 2004: 191).

Rocha ve Zerbini'nin ulaştığı sonuç bir ekonominin tasarruflarının yatırımlara aktarılma noktasındaki başarısını sermaye hareketliliğinin serbestlik derecesi belirleyecektir (Aktaran: Susam, 2004: 192).

Feldstein ve Horioka'nın bu çalışmayla ortaya koymak istedikleri temel düşünce yurtiçi tasarruflarla dış tasarrufların entegrasyonu sağlanmış ve aynı zamanda yurtiçi yatırımlar dünya tasarruflarıyla rekabet ortamına kavuşmuşsa ülkedeki tasarruflarla yatırımlar arasında bir ilişki kalmayacaktır. Sonuç olarak 1980'lerde finansal liberalizasyon politikasının küresel anlamda uygulanmaya başlanmasıyla sermaye akımları ekonomileri etkisi altına almış ve finansal kurumların temel işlevi olan tasarruf yatırım kararlarını uyumlaştırması işlevinden uzaklaşmıştır. Bu anlamda bu işlevi artık sermaye akımları yerine getirmektedir. Sermaye hareketleri bu süreçte kısa vadeli ve daha spekülâtif hale gelerek ülkelere giriş çıkışıyla makroekonomik dengesizliklere sebep olmuştur. Gelişmekte olan ülkeler açısından ele aldığımızda sermaye akımları genellikle başlangıçta büyüme potansiyelini artırdığı gözlemlenmiştir. Ekonomiler açısından bu sürecin etkinlik ve verimlilik çerçevesinde devam edeceği beklenirken başlangıçta böyle olsa da daha sonrasında bu sermaye akımları finansal krizlere öncülük eden bir enstrüman halini almıştır (Susam, 2004: 194).

Sonuç olarak özellikle gelişmekte olan ülkelere bakıldığında dış dengesizlik sorunu olan ve bunun için politikalar geliştiren ülkeler olarak ön plana çıkmaktadır. Gelişmekte olan ülkelere ise bu sorun 1980'li yılların başlarında liberalizasyon politikasıyla sermaye hareketlerinin serbest bırakılmasından sonra kronik bir sorun haline almaya başlamıştır. Sermaye hareketlerinin serbest bırakılmasındaki amaç kaynak dağılımında etkinliğin sağlanmasıyla ve bunun sonucunda gelir artışıyla ülkeler kalkınma sürecini hızlandırarak refah artışı sağlamayı hedeflemektedir. Bu süreçte sermaye hareketleri serbest bırakılmış fakat bazı ülkeler bu sermaye hareketlerinin avantajlarından faydalansa da yapısal olarak sermaye hareketlerine henüz hazır olmayan ülkeler ise sıcak para giriş ve çıkışları olarak tabir edilen olumsuz hareketlere maruz kalmışlardır. Sermaye hareketlerinden teknoloji transferi gibi ekonomiyi dönüştürecek değişkenlerin avantajları beklense de bazı ülkeler için tersi durum söz konusu olmuştur. Bu durum ise literatürde Feldstein-Horioka

Paradoksu olarak adlandırılmaktadır. Feldstein ve Horioka yaptığı çalışmalarda sermaye hareketlerinin tasarruflarla yatırımlar arasındaki korelasyonu azalttığı, daha açık ifade edilecek olursa tasarrufların artması durumunda yatırımların artması beklenmektedir. Gelişmekte olan ülkeler açısından bu durum ise sermaye hareketlerinin özellikle sıcak para giriş çıkışlarının tetiklediği finansal krizlerle tasarruf-yatırım dengesinin bozulduğu sonucuna varmışlardır.

2.4. 1980'DEN GÜNÜMÜZE KONJONKTÜREL DURUM VE TASARRUFLARIN SEYRİ

1980'lerde başlayan finansal liberalizasyon politikasıyla sermaye hareketleri üzerindeki kontroller kaldırılmaya başlanmış ve sermaye uluslararası anlamda mobilite kazanmıştır. Bu durumun muhtemel sonuçları olarak gelişmiş ülkeler açısından sermayenin daha verimli bölgelere gitmesi durumu ortaya çıkmıştır. Gelişmekte olan ülkeler açısından ise kalkınmanın bir finansmanı olarak bir fırsata dönüşmüştür. Bu anlamda konjonktürel durum sermaye hareketleri üzerinden tasarrufları etkileyen önemli bir değişken haline gelmiştir.

2.4.1. 1980-2002 Döneminde Türkiye'nin Konjonktürel Durumu

1980 öncesinde ise dünya ekonomik buhranı ve 2. Dünya savaşının da etkisiyle Türkiye içinde bulunduğu konjonktürel durum sebebiyle diğer ülkeler gibi korumacı politika izlemiş ve yabancı sermayeye sınırlamalar getirmiştir (Kılınç Savrul vd, 2013: 63).

Galindo vd'ne göre 1980-2002 dönemini ele aldığımızda 1980 sonrasında Türkiye'nin finansal serbestleşme sürecine girdiği görülmektedir. Finansal serbestleşme kısaca sermaye hesabının serbestleştirilmesi, mali anlamda baskı politikalarının azaltılması ve yabancı yatırımcılar üzerindeki sınırlamaların kaldırılması olarak tanımlanabilir (Aktaran: Kılınç Savrul vd, 2013: 67).

Yeldan'ın belirttiği üzere Türkiye'de finansal serbestleşmenin yasal zeminini ise 1989 da çıkarılan 32 sayılı kararname oluşturmaktadır. Bu kararnameyle Türkiye daha dışa açık bir durum sergilemiştir (Aktaran: Kılınç Savrul vd, 2013: 69).

1980 sonrası ekonominin liberalleştirilmesi için yapılan düzenlemelere kısaca bakacak olursak;

1. TL büyük ölçüde devalüe edilmiştir. Bir yıl içinde doların fiyatı yaklaşık ikiye katlanmış 24 Ocak 1980 kararlarıyla tekrar devalüe edilerek 47 TL'den 70 TL'ye çıkarılmış ve daha sonraki yıllarda sık sık ayarlanarak 1000 TL'ye kadar çıkarılmıştır. Yaklaşık on yıllık bir süreçte tartılı döviz kuru hesaplamalarına bakılarak yapılan hesaplamayla doların reel değerinin 100 TL'den 200 TL'ye çıktığı anlaşılmaktadır.
2. 1980'e kadarki fiyatlar üzerindeki her türlü kontrol kaldırılmış ve fiyatlar serbest bırakılarak piyasa mekanizmasında arz ve talebe göre şekillenmesine izin verilmiştir.
3. Kamu İktisadi Teşebbüslerinin ürettiği malların fiyatlarında da bir serbestleşmeye gidilerek kontroller önemli miktarda azaltılmış ve bu malların fiyatlarında artışa gidilmiştir.
4. Bankalarla birlikte diğer finans kuruluşları da desteklenmiş olup 1980'lere kadar ki uygulamalar terk edilerek o döneme kadar negatif reel faizle el değiştiren fonlar enflasyon oranının üstünde faizle alınıp satılmasına izin verilmiştir.
5. 1970'lerden sonra güç kazanan işçi sınıfı ve kuruluşlarının gücü dizginlenmeye çalışılmış ve toplu pazarlık yöntemleri gözden geçirilerek ücretlerin yukarı yönlü baskısı kırılmaya çalışılmıştır.
6. 1980'lerden önce tam anlamıyla uygulanamayan kalkınma stratejileri desteklenmiş ve yabancı yatırımlar teşvik edilmeye çalışılmıştır.
7. Para politikası sıkılaştırılmış ve para arzının kontrolü anlamında yeterince ilerleme kaydedilemese de mücadele edilmiştir.
8. İhracatın artırılması için vergi iadesi, sübvansiyon, düşük faizli uygulamaları ve kolay kredi kullandırma gibi bazı düzenlemeler yapılmış ve bu düzenlemelerin toplam ihracat payının %18-25 civarında gerçekleştiği saptanmıştır (Öztürk ve Özyakışır, 2005: 6-7).

Dünya ekonomisinin durumu ve Türkiye ekonomisinin küreselleşme olgusu ve dolayısıyla dışa açık bir ekonomi modelinin gerekliliği olarak finansal

liberalizasyon sürecini değerlendirecek olursak 1980’li yıllara kadar dünyada ve Türkiye’de savaş ve krizler nedeniyle korumacı politikalar uygulanmıştır. 1980’li yıllara gelindiğinde ise refah artışı ve kaynak kullanımında fayda maksimizasyonunun önemi anlaşılmış olup finansal serbestleşme politikası dünyada yaygın bir şekilde uygulanmaya başlanmış ve Türkiye de kaynak sıkıntısı çekmesi sebebiyle dış tasarruflara ihtiyaç duyan bir ülke konumundaydı. Türkiye bu nedenle gerekli resmi girişimlerde bulunmuş ve sermaye hareketlerini serbest bırakmıştır. Türkiye ekonomisinin o yıllardaki yapısal durumu ise tam anlamıyla sermaye akımlarına ve ani şoklara dayanıklı durumda değildi. Bu anlamda Türkiye ekonomisinin yapısal reformlarla güçlendirilmesi gerektiği anlaşılmıştı. Türkiye ekonomisinin o dönemde yaşadığı krizler ise bu politikayı sekteye uğratmıştı.

2.4.2. 1980-2002 Döneminde Tasarrufların Seyri ve Makroekonomik Büyüklükler

İktisat literatürüne bakıldığında genel anlamda dışa kapalı ülkelerin eğer sermaye yapıları gelişmemişse büyüme potansiyelleri zayıf olmaktadır. Ülkelerin dışa açılma süreciyle dış alemin finansman kaynaklarını kullanmasıyla büyüme trendine girmekle beraber sermaye ve finans yapıları gelişmediği için bu hızlı büyüme trendine uygun olmayarak dalgalanmalar yaşayabilmektedir. 1980 sonrası ise bu konjonktür genel anlamda yaşanmıştır (Akkaya ve Gürkaynak, 2012: 93).

1970’lerin sonuna doğru ekonomik aktivitenin hantallaşmasıyla yeni bir politika izlenmesi kaçınılmaz olmuştur. 1980 yılına gelindiğinde ithal ikameci büyüme modeli terk edilmiş ihracata dayalı dışa açık bir büyüme modeli benimsenerek dış finansman kaynakları da büyümemiz açısından verimli hale getirilmek istenmiştir. Seçilen bu politika ilk yıllarda enflasyonun dizginlenmesi, ihracatın artırılması ve büyümenin gelişmesi gibi olumlu gelişmeler gösterse de iç piyasanın rekabetçi yapısının olmaması, gerekli yapısal düzenlemelerin yapılmaması ve 80’lerin sonuna doğru kontrolsüz bir şekilde sermaye hareketlerinin serbest bırakılmasıyla ekonomik altyapı olarak yetersiz olan ekonomi işlemez bir hale gelmiştir. 90’lı yılların başına gelindiğinde ise kısa vadeli sermaye hareketlerine bağlı kırılgan bir ekonomi haline gelmiştir (Türel, 2008: 1).

Bu dönemde tasarruf açığının seyrine bakacak olursak;

Çizelge 2. 6. 1980-2001 Arası Tasarruf Açığının Seyri

Yıllar/ Tasarruf ve Yatırımlar	Kamu Tasarrufu	Özel Tasarruf	Yurtiçi Tasarruflar	Kamu Yatırımları	Özel Yatırımlar	Sabit Sermaye Yatırımları	Tasarruf Açığı
1980	3,4	9,4	12,8	6,6	13,7	20,3	-7,5
1981	5,6	11,8	17,4	6,8	12,3	19,2	-1,8
1982	5,2	8,9	14,1	6,2	12,1	18,2	-4,1
1983	4,8	9,2	14	6,5	12,5	19	-5
1984	4,5	9,3	13,8	6	12,2	18,2	-4,4
1985	5,8	14,7	20,5	6,9	12,4	19,3	1,2
1986	6,1	19	25,1	7,6	14,1	21,7	3,4
1987	4,9	21,2	26,2	7,4	15,5	22,9	3,3
1988	5,1	24	29,1	6,6	17,6	24,2	4,9
1989	3,6	20,8	24,4	5,7	15,5	21,1	3,3
1990	2,6	22,1	24,7	5,2	16	21,2	3,5
1991	0,7	23,9	24,6	5,6	16,5	22,1	2,5
1992	-0,6	24,6	24	5,5	16,4	21,9	2,1
1993	-0,7	25,8	25,1	5,4	19,2	24,6	0,5
1994	-0,1	25	24,9	3,7	19,1	22,8	2,1
1995	-0,1	24,6	24,6	3,1	19,6	22,8	1,8
1996	-1,1	23,4	22,3	3,8	20	23,8	1,5
1997	0,8	22,6	23,4	4,6	20,5	25,1	-1,7
1998	-1,4	25,7	24,3	4,8	18,3	23,1	1,2
1999	-5	25,1	20,1	4,9	14,4	19,3	0,7
2000	-3,4	21,8	18,4	5,2	15,7	20,8	-2,5

Kaynak: (www.kalkinma.gov.tr) Temel Ekonomik Göstergeler, 2016. Erişim Tarihi:12.01.2016

Tasarruf açığının seyrine baktığımızda ekonominin dışa açılmasıyla birlikte sistemin başarılı ve başarısız işlediği dönemlerde bir eşanlılık gözlemlenmektedir. 1980 yılında alınan önlemlerle dış kaynakların ülkeye girişiyle tasarruf açığı bir miktar düşmüş kısa süreli de olsa ekonomi bu finansmanın kaldıraç etkisiyle büyüme trendine girmiştir. Yerli piyasanın altyapı sorunları ve rekabetçi yapısının olmayışı nedeniyle spekülasyon sermaye akımlarına maruz kalmış ve 1980'lerin sonlarına doğru kambiyo rejiminin de tamamen serbest bırakılmasıyla kırılgan bir yapıya bürünmüştür. 1994 yılında yaşanan ekonomik krizle tekrar tasarruflar azalmış, 1999 ve 2000 krizlerinde de sermaye kaçışlarıyla aynı sorun tekrar yaşanmaktadır (Öztürk ve Özyakışır, 2005: 16-20).

Bu dönemde tasarrufların seyrini ve oranlarını analiz edecek olursak, öncelikle ortalama olarak 1980-2010 yılları arasındaki ortalama tasarruf oranına

baktığımızda GSYH'nin % 12,8'i ile % 29,1 arasında dalgalı bir seyir izlemiştir. Bu dönemde spesifik olarak bir döneme bakacak olursak 1985-1999 yılları arasında kamu kesimi tasarruflarının düşük olması hatta bazı dönemlerde negatif olmasına rağmen özel kesim tasarruflarındaki artış kamu kesimi tasarruflarındaki düşüşü elimine ederek bu dönemde tasarrufların % 20'lerin üzerinde gerçekleşmesine neden olmuştur. 2000'li yıllardan itibaren büyüme rakamlarında artış ve nüfus artış hızının düşmesi sebebiyle tasarruf oranlarının artması gerekiyordu. Bu süreçte ise tasarruflar artmak yerine azalış göstermiştir. Bu durumun ortaya çıkmasına neden olan sebepler ise spesifik olarak kamu tasarruf oranlarını artırmaya yönelik politikalar ve düşük faiz oranları olmuştur (Turcomoney, 2012).

Bu dönemde iktisat politikasının değişmesine etki eden faktörlere bakacak olursak 1970'li yıllarda yaşanan petrol krizleri ile hayata geçirilen para ve maliye politikalarının etkin bir şekilde uygulanamaması sebebiyle ödemeler dengesi açık vermiş dış borçlar artış göstermiş ve döviz darboğazı yaşanmıştır.. 1980'li yıllara gelindiğinde ise enflasyon ve stagflasyon nedeniyle Keynesyen politikalar sorgulanmaya başlanmış ve Neo-Liberal politikalar uygulanmaya başlanarak ekonomide devletin ağırlığı azaltılmıştır. Bu bilgiler ışığında Türkiye'de bu dönemde izlenen politika fiyat mekanizmasına işlerlik kazandırarak ekonomiyi serbestleştirmek ve özel teşebbüsü canlandırmak ve dış alem açısından ise sermaye hareketlerini serbestleştirerek dış finansman kaynaklarından faydalanarak yurtiçi yatırımların canlandırılması hedeflenmiştir. 1980 yılından başlayarak uygulanan serbestleşme politikaları özel kesim tasarruflarını bir miktar artırmıştır. 1980'li yıllarda kamu tasarrufunun % 3,4 ile 6,1 arasında görece yüksek seyrettiği yıllar olmuştur. 1988 yılından itibaren ise tasarruf oranları azalmaya başlamıştır. Bu azalışın temel sebebi ise, kamu harcamaları artmış diğer yandan kamu finansman kaynağı olan vergi gelirlerinde düşüş yaşanmasıyla kamu kesiminde oluşan bu açık borçlanma yoluyla finanse edilmeye başlanmıştır. Bu durum bütçe açıklarının hızlı bir şekilde yükselmesine yol açmış ve bunun sonucunda enflasyon artmış ve enflasyonun artması faizlerin yükselmesini tetiklemiştir. Bu durum borçlanma gereğinin sürekli artmasına yol açarak kısır döngü haline gelmiştir. Bu gelişmeler sonrasında ise tasarruflar azalmıştır. Bu dönemde bu açıkların finansmanı için

Merkez Bankası kaynaklarına başvurulmamış ve iç kesimden borçlanma yoluyla bu açıklar finanse edilmiştir. Bu uygulama sonrasında ise kamu kesiminden özel kesime kaynak aktarımı yapılmış bunun sonucunda ise özel kesim tasarrufları artış gösterirken kamu tasarruflarında azalma yaşanmıştır. 1990'lı yıllara gelindiğinde ise 1980'lerde başlayan serbestleşme süreci uygulamaları devam ederek 1989'da kambiyo kontrollerinin kaldırılmıştır. Bu dönemde finansal serbestleşme ve kamu harcamalarında yaşanan artış sebebiyle faizler yükselmiştir. Bu iki faktör sebebiyle ülkeye sıcak para girişi yaşanmış ve dolayısıyla yerli para değer kazanmıştır. Yerli paranın değer kazanması ve faizlerin yükselmesi yatırımların düşmesine yol açmış ve tasarruflarında faiz getirisine yönelik verimsiz alanlara kaymasına sebep olmuştur. 1990'lı yıllarda tasarruf oranlarına baktığımızda genel olarak 1980'li yılların ilk yarısından ve 2000'li yıllardan daha yüksek oranda olduğu görülmektedir. Bu dönemde tasarruflar ortalama olarak % 23 civarında seyretmiştir. Bu dönemde tasarruf oranının yüksek olmasında bazı dönemlerde kamu tasarruflarının negatif olmasına rağmen % 25 seviyelerinde seyreden özel kesim tasarrufları bu dönemin tasarruflarını yükseltmiştir. Bu durum 1999 yılına kadar devam etmiştir. 1999 yılından sonra ise tasarruf açığı sorunu Türkiye ekonomisinde kronik bir hal almıştır (Kaya ve Efe, 2015: 260-264).

Sonuç olarak 1980-2002 dönemine bakacak olursak, 1980'de yapısal uyum politikalarının uygulamaya konulmasına sebep olan faktörler 1970'lerin ikinci yarısından sonra ön plana çıkmaya başlamıştır. İlk olarak 1970'lerin ikinci yarısında belirginleşen ekonomik bunalım enflasyonda yukarı yönlü baskı yaparak tasarrufları negatif yönlü etkilemiş tasarrufların yatırımlara aktarılmasını engellemiştir. 1970'lerin sonlarına doğru meydana gelen borç krizi ise tasarruflarda düşüş sürecini hızlandırmıştır. Sayısal verilerle tasarrufların seyrine baktığımızda, 1977'de GSYİH içindeki payı % 21,3 iken 1980 yılına gelindiğinde bu oran % 12,8'e gerilemiştir. Bu dönemde uygulamaya konulan yapısal uyum politikalarının başlangıcı olarak dış ticaretin serbestleştirilmesi olmuştur. 24 Ocak kararlarıyla bu politika hayata geçirilmiş ve politikanın temel dinamiği olarak fiyatların piyasa mekanizmasıyla oluşturulması amaçlanmıştır. Diğer yandan makro bazlı politikalar ve kur ayarlamalarıyla dış dengesizlikler giderilmeye çalışılmış, yatırımlar artırılmak

istenmiş ve tasarruf sahiplerinin ellerindeki fonlarını değerlendirebilecekleri alternatifler artırılmıştır. 1986 yılına gelindiğinde ise atıl tasarrufları mali sisteme dahil etmek, fon sahiplerine farklı yatırım olanakları sunmak ve finansal piyasalarla bankaların etkin bir şekilde çalışması amacıyla TCMB bünyesinde para piyasası kapsamında alt piyasalar oluşturulmuştur. Bunlar; 1986'da bankalar arası para piyasası, 1987'de açık piyasa işlemleri, 1988'de döviz piyasası, 1989'da altın piyasası oluşturulmuştur. 1989 yılında diğer bir gelişme ise sermaye hareketleri de tamamen serbest bırakılmış ve kambiyo rejimi de liberalize edilmiştir. Bu liberalizasyon politikasıyla yurt içi yerleşiklerin kambiyo işlemlerindeki kısıtlamalar kaldırılmış yurtdışında faaliyet göstermelerine izin verilmiştir. Diğer yandan yurt dışı yerleşiklerinin de yurt içinde menkul kıymet, devlet tahvili ve hazine bonosu gibi finansal varlıkları alıp satabilmeleri ve bunlardan elde edilen karları Sermaye Piyasası Kurulu kanunu kapsamındaki finansal kurumlar aracılığıyla yurt dışına transfer olanağı sağlanmıştır. Bu dönemde liberalizasyon politikasının bir sonucu olarak faizler oranları da serbestleştirilmiştir. Faizlerin serbestleştirilmesiyle yüksek seyreden kamu borcundan dolayı kamu tasarruflarında düşüşe sebep olmuş diğer yandan özel kesim tasarruflarında artış gözlemlenmiştir. Bu dönemde kamu kesimindeki açık özel tasarruflarla giderilmiş ve sermaye akımlarının tetiklediği 1994 krizi sebebiyle tasarruflar büyük ölçüde azalış göstermiştir. Kamu kesimi açıklarının Merkez Bankası parasıyla kapatılmaya çalışılması enflasyonu tetiklemiş ve yüksek seyreden faiz oranları sebebiyle özel tasarruflar yatırımlara aktarılması yerine kamu açıklarını fonlamak amacıyla kullanılmıştır. 2000 yılında kronikleşmiş enflasyona önlem olarak ekonomiyi istikrara kavuşturmak amacıyla yapısal reformlar uygulamaya konulmuş bunun sonucunda faiz oranlarında düşüş gözlenmiştir. Faiz oranlarının düşmesi yatırımlarda artış sağlayamamış diğer yandan bireylerin tüketimleri artarak tasarrufları azalmıştır. İthalatın artması ve ihracattaki artışın sınırlı kalması sebebiyle dış denge açık vermiş ve bu aksaklıklar sonucu istikrar programındaki hedeflere ulaşılamayarak ekonominin kredibilitesi olumsuz etkilenmiştir. Bu dönemde uluslararası konjonktürde yaşanan ekonomik sorunlar sebebiyle de Türkiye'den sermaye çıkışı yaşanmış ve likidite sorununu tetiklemiştir. Diğer yandan yaşanan spekülasyon hareketleri kur rejimini baskı altına almış ve döviz kuru dalgalanmaya bırakılmıştır (Merkez Bankası, 2015).

2.4.3. 2002-2015 Döneminde Konjonktürel Durum

Türkiye ekonomisi 90'lı yıllarda yaşadığı ekonomik krizlerin etkilerini henüz silememişken 2000'li yılların başında tekrar ağır krizlere maruz kalmıştır. Türkiye bu kriz sürecini iyi yönetmeyi bilerek gerek para ve maliye politikasındaki sıkı duruşu gerek güçlü ekonomiye geçiş programı gibi kalıcı ve köklü çözümler üreten yapısal reformlarla bu konjonktürden hızlı bir şekilde kurtulmayı bilmiştir. Türkiye'nin bu süreçte elde etmiş olduğu başarıların önemi büyük olsa da uluslararası piyasalarda yaşanan gelişmelerin etkisi yadsınamaz. Bu dönemde Türkiye'de hala yüksek seyreden reel faiz oranlarının etkisiyle Türkiye uluslararası piyasalarda bollaşan likidite için cazibe merkezi haline gelmiştir (Susam ve Bakkal, 2008: 73).

Bu dönemde uygulanmış olan güçlü ekonomiye geçiş programındaki politikaları kısaca özetleyecek olursak;

Programın birincil amacı sabit kur rejiminin terk edilmesinden sonra oluşan güvensizlik ortamı ve istikrarsızlığın giderilmesidir. Bunun için kamu kesimi ve iktisadi altyapıyı yeniden inşa etmek için politikalar üretilmiştir. Bu doğrultuda;

1. Program her şeyden önce ekonomik hedeflere kesin ve kararlı bir biçimde ulaşmak için siyasi bir taahhüt şeklinde yasal altyapıya dayandırılarak oluşturulmuştur.
2. Kamu kesiminde kaynak dağılımının şeffaf ve hesap verilebilir bir biçimde sağlanmasıyla birlikte rasyonel olmayan işlemlerin önlenmesi ve yolsuzlukla mücadele etmek.
3. Bu politikalarla birlikte iktisadi karar birimlerinin katlanmış oldukları fedakârlıkların boşa gitmemesi için güven ortamının tekrar sağlanması ve spekülasyon hareketlerinin önlenmesi.

Bu politikalardan hareketle uygulamaya konulan yapısal düzenlemeler ise dört ana başlıkta toplanmıştır

- Mali sektörün yeniden inşa edilmesi
- Şeffaflığın artırılarak kamu kaynaklarının güçlendirilmesi
- Ekonomide rekabet ortamının sağlanması ve iktisadi etkinliğin artırılması
- Sosyal dayanışmanın sağlanması (Merkez Bankası, t.y.).

Sonuç olarak baktığımızda bu dönemde ekonomi daha öncesinde yaşanan krizlerin ve ekonomik altyapının aldığı yaraların izleri silinmeden tekrar krizlere maruz kalmıştır. Bu nedenle artık geçici değil kalıcı çözümler gerektiği anlaşılmış ve yapısal anlamda reformların gerekliliği öngörülmüştür. Bu dönemde uygulamaya konulan yapısal reformlar bir yönden başarı şansı konjonktürün elverişliliği açısından yüksek olmuştur. Bu dönemde Türkiye’de yüksek seyreden reel faizler likidite çekmiş ve sıcak para piyasaları rahatlatarak spekülasyon ve risk iştahı gibi krizi tetikleyici faktörlerin oluşmasını engellemiştir.

Bu dönemde uygulamaya konulan yapısal reformların özelliklerine kısaca bakacak olursak; devletin mali anlamdaki yapısı yeniden yapılandırılmış, kaynakların kullanılması açısından hesap verilebilirlik artırılmış, iktisat politikalarının hedeflere ulaşması anlamında denetimi artırılmış ve ekonomide rekabet ortamı sağlanmaya çalışılmıştır.

Çizelge 2. 7. 2001-2014 Yılları Arasında Tasarruf Açığının Seyri

Yıllar/ Tasarruf ve Yatırımlar	Kamu Tasarrufu	Özel Tasarruflar	Yurtiçi tasarruflar	Kamu Yatırımlar	Özel Yatırımlar	Sabit Sermaye Yatırımları	Tasarruf Açığı
2001	-4,8	23,4	18,6	4,9	12,2	17,1	1,5
2002	-4,1	19,6	15,5	3,8	13,6	17,4	-1,9
2004	-1,0	16,9	16,0	3,2	17,5	20,7	-4,7
2005	2,8	13,2	16,0	3,8	17,6	21,4	-5,4
2006	4,2	12,4	16,6	3,8	18,9	22,6	-6,1
2007	2,4	13,1	15,5	3,9	17,9	21,8	-6,3
2008	1,7	15,1	16,8	4,1	16,1	20,2	-3,4
2009	-0,8	14,1	13,2	4,1	13,1	17,2	-4,0
2010	1,5	12,0	13,5	4,3	15,0	19,2	-5,7
2011	3,7	10,7	14,4	4,1	18,0	22,1	-7,7
2012	2,9	11,6	14,5	4,2	16,3	20,6	-6,0
2013	3,4	9,9	13,4	5,0	15,6	20,6	-7,3
2014	3,2	11,7	14,9	4,8	15,7	20,5	-5,6

Kaynak: (www.kalkinma.gov.tr) Temel Ekonomik Göstergeler, 2016. Erişim Tarihi:12.01.2016

Kalkınma Bakanlığının son verilerine göre ise 2015 yılı tasarruf açığı GSYH bazında -4,3 olarak gerçekleşmiştir (www.kalkinma.gov.tr Temel Ekonomik Göstergeler, 2017).

2.4.4. 2002-2015 Döneminde Tasarrufların Seyri ve Makroekonomik Büyüklükler

Türkiye’de tasarruf açığı 2000’li yıllara kadar artış göstermekle birlikte 2000’li yıllarda yaşanan krizlerden sonra azalma eğilimi göstermiştir. Bunun nedeni ise dış borçlanma ve yabancı sermaye girişidir. Türkiye’de artan cari açık bu yolla finanse edilmiştir (Susam ve Bakkal, 2008: 81).

2000’li yıllara gelindiğinde tasarruf açığını analiz edecek olursak küresel kriz dönemini hariç tuttuğumuzda özel kesim tasarruflarının sürekli bir düşüş eğiliminde olduğu görülecektir. Sayısal verilerle açıklayacak olursak 2002 yılında % 23 seviyesinde olan özel kesim tasarrufları % 10’lara kadar gerilemiştir. Diğer yandan özel yatırımların GSYH’ye oranında az da olsa bir artış gözlenmiştir. Hane halkının bu tasarruf düşüşünü farklı bir parametreden gözlemleyecek olursak hane halkı borcunun GSYH’ye oranından da anlaşılacaktır. 2003 yılında hane halkı borcu GSYH’ye oranlandığında % 3 olarak gözlemlenirken bu oran 2010 yılına gelindiğinde % 17.3’e yükselmiştir. Bu borçluluk oranındaki artış hane halkının tasarruf eğiliminin azaldığını doğrulamaktadır. Diğer yandan kamu kesimine bakıldığında durumun biraz daha farklı olduğu görülecektir. Verilere bakıldığında 2001-2011 yılları arasındaki verilere bakıldığında kamu tasarruf açığındaki azalış gözlemlenebilmektedir. Bu tasarruf açığının azalışının nedeni ise kamu tasarruflarındaki artıştan kaynaklandığı anlaşılmaktadır. Kamu yatırımlarına bakacak olursak son on yılda kamu yatırımlarının GSYH’ye oranının % 4 seviyelerinde olduğu kamu tasarruf oranlarının bu dönemin ilk yarısında daha olumlu seyrettiği gözlemlenmektedir. Diğer yandan kamu tasarruflarının özel kesim tasarruflarıyla tam ikame olmadığı göz önünde bulundurulduğunda kamu tasarruflarında meydana gelecek artışın tasarruf açığına dolayısıyla cari açığa olumlu etki yaratacağı bilinmektedir. Bu durumu sayısal verilerle destekleyecek olursak 2011’de % 21 seviyelerinde olan faiz dışı harcama/GSYH oranının global krizden önceki % 18 ortalama seviyesinde kalması halinde kamu tasarruflarında 38 milyar TL artış sağlanacağı ve bunda tasarruf açığını % 1-1.5 civarında azaltacağı bilinmektedir (Özlale ve Karakurt, 2012: 3-4).

Kamu kesiminde 90'lı yıllarda yaşanan aksaklıklar nedeniyle özel kesim tasarruflarında bir miktar iyileşme gözlense de toplam tasarruflar 2001 yılına gelindiğinde kriz nedeniyle GSMH bazında % -7,1 seviyesine gerilemiştir. Bu yıllarda ekonomiyi iyileştirmek amacıyla uygulamaya konulan Güçlü Ekonomiye Geçiş Programının etkisiyle kamu disiplini sağlanarak kamu borç stokunun sürdürülebilir seviyelere çekilmesi ve enflasyonun tek haneli rakamlara inmesinin de etkisiyle ekonomi yeniden büyüme potansiyelini yakalayabilmiştir. Büyümeyle birlikte gelir artışının etkisiyle kriz döneminde ertelenen ihtiyaçlar tekrar gündeme gelerek iç talepte olumlu gelişmeler yaşanmıştır. Kolay kredi imkanlarının etkisiyle bu dönem tasarruf etmek yerine tüketimin tercih edildiği bir dönem olmuştur. Bu bilgilerden hareketle bu dönem özel tasarrufların düşüş eğiliminde olduğu bir dönem haline gelmiştir (Barış ve Şahin, 2017: 6-7).

Sonuç olarak 2000'li yıllardan bu yana tasarrufların seyri ve etkileyen temel değişkenleri değerlendirecek olursak, 2000'li yıllardan başlayarak özel kesim tasarrufları düşüş gözlemlenmiştir. bu dönemde milli gelir seyrine baktığımızda ise milli gelir artış trendinde olmuştur. Buradan hareketle özel kesimin borçluluk oranında artış olması bireylerin tüketim harcamalarını artırdığı sonucuna ulaşılmaktadır. Bu dönemde kamu kesimi tasarruflarında belirgin bir artış yaşansa da transfer harcamaları gibi kaynak aktarımlarının sınırlı kalması sebebiyle özel kesimdeki tasarruf açıkları giderilememiştir. Bu anlamda tüketimi dizginleyici ve israfı önleyici politikalar önemli hale gelmektedir.

Türkiye'de finansal liberalizasyon politikasıyla sermaye hareketleri serbest bırakılmış ve dış kaynakların ekonomiye dahil olarak tasarrufları artırması beklenmiş fakat bu hedef beklenen şekilde gerçekleştirilememiştir. Bu dönemde yabancı tasarruflarda artış olsa da yurtiçi tasarrufların azalması tasarruf oranının artmasını engellemiştir. 1988'den 1997 yılına kadar kullanılan dış kaynak GSMH bazında % 1,5 seviyesindedir. Bu oran 1998-2006 yılları arasında % 4 düzeyinde gerçekleşse de tasarruflar ortalama olarak % 22,3 seviyesinden % 19,2'ye gerilemiş yatırımlar ise daha az bir düşüş göstererek %23,8'den % 23,3'e gerilemiştir. Bu durum kullanılan dış kaynakların yatırımları ve tasarrufları yeterli ölçüde artırmadığını göstermektedir. 1990'lı yılların sonlarından başlayan kamu tasarrufu açıkları 2000'li yıllarda

bankacılık sektöründeki sorunlarla birlikte ekonomik krizi tetikleyen faktörler olmuştur. Bu dönemde 2001 yılında yaşanan ekonomik krizle en düşük seviyesi olan % -7,1'e ulaşmıştır. Tasarruf oranları her ne kadar kriz nedeniyle bu seviyelere gerilese de 2000'li yıllardan sonra tasarruf oranlarındaki azalışın temel sebebi özel kesim tasarruflarının azalması olmuştur. 2000'li yılların başından itibaren özel kesim tasarruflarının azalmasına neden faktörlere değinilecek olursa; kriz döneminde ötelenen dayanıklı tüketim mallarına olan talebin artması, reel faiz oranındaki düşme nedeniyle tasarrufların getirisinin azalması, düşük reel faiz ortamında tüketimin tetiklenmesi, bireysel kredilerde kolaylıkların sağlanması, petrol ve enerji fiyatlarındaki yükselişin dış ticaret hadlerini Türkiye'nin aleyhine çevirmiş olması ve kamu tasarruflarındaki artış olarak sıralanabilmektedir. 2008 küresel kriz döneminde özel kesim tasarrufları bir miktar yükselse de kriz sonrasında tekrar daha aşağı seviyelere gerilemiştir. Bu durumun sebebi ise kriz sonrasında beklentilerde meydana gelen iyileşmeler, emtia fiyatlarının artması ve uygulanan genişletici para politikasıyla kredi olanaklarının artması olarak gösterilmektedir (Kaya ve Efe, 2015: 264-266).

1980'li yıllarda dünyada yaygın bir şekilde uygulanmaya başlayan finansal liberalizasyon politikaları Türkiye'de de uygulanmaya başlanmıştır. Finansal liberalizasyonla sermaye hareketleri serbest bırakılmış ve dış tasarrufların ekonomiye dahil olmasıyla tasarruflar artmış ancak yurtiçi tasarruflarda ve yatırımlarda artış gözlemlenmemiştir. Bu durumun temel sebebi olarak ekonomide finansal derinleşme ve finansal istikrarın olmayışından kaynaklanmıştır. Bu nedenle ekonomide gelir artışı ve tasarruf artışı yaşansa da kaynakların fayda maksimizasyonunu sağlamak için finansal sistemin etkin bir şekilde çalışması gerektiği anlaşılmaktadır. Bu bilgiler ışığında 2002-2014 dönemini değerlendirecek olursak, 2001 krizinin yaşanmasıyla yapısal reformların gerekliliği anlaşılmış ve enflasyonu kontrol altına almak, sürdürülebilir bir büyüme performansına kavuşturarak ekonomik istikrar temel hedeflerden biri olmuştur. Bu süreçte Güçlü Ekonomiye Geçiş Programı'nın uygulamaya konulmasıyla yapısal reformların uygulanmasındaki engeller kaldırılmış, mali disiplin sağlanmış ve enflasyon tek haneli rakamlara inerek ekonomi dengeli bir büyüme potansiyeline kavuşmuştur. Bu dönemde cari açık

sorunu belirginleşmiş ve yurt içi tasarrufların yetersiz olması cari açığın sorun haline gelmesinde önemli rol oynamıştır. 2000’li yıllara kadar kamu kesimindeki tasarruf açıkları özel kesim tasarruflarıyla karşılanmaktaydı. Bu yıllarda ise yapısal reformlarla mali disiplin sağlanmış ve kamu tasarruf açığı azalma trendine girmiştir. Faizlerin düşmesi ve verimlilikteki artış bu dönemde özellikle şirketleri yatırıma teşvik ederek şirketlerin tasarruflarında düşüşe sebep olmuştur. Diğer yandan hane halkı tüketim harcamalarındaki artış bu özel kesim tasarruflarındaki düşüşe hız kazandırmıştır. Bu dönemde özel kesim tasarruflarındaki düşüş kamu kesimi tasarruflarından fazla olması sebebiyle toplam tasarruflarda azalış gözlemlenmiştir. 2007-2009 dönemine gelindiğinde ise küresel anlamda ekonomik sorunların yaşandığı ve Türkiye’de maliye politikaların uygulanması sebebiyle kamu tasarruflarında azalış yaşandığı bir dönem yaşanmıştır. Bu dönemde özel kesim tasarruflarında bir miktar artış olsa da yurt içi tasarrufların GSYİH içindeki payı % 13,3’e gerileyerek en düşük seviyelere ulaşmıştır. Tasarrufların artış trendine girmesine karşın yatırımların bu dönemde daha fazla genişlemesi sonucu cari açık 2009’da % 2 olarak gerçekleşirken 2013 yılında % 7,9’a yükselmiş ve 2014’te ise % 5,8 düzeyinde gerçekleşmiştir (Merkez Bankası, 2015).

2000’li yılların başlarından günümüze Türkiye ekonomisinin yapısal dönüşümünü belirleyen güçlü ekonomiye geçiş programı olmuştur. Güçlü ekonomiye geçiş programıyla mevcut ekonomik sorunların yanı sıra geleceğe dair önleyici makro politikaların da hayata geçirilmesi Türkiye ekonomisine bir vizyon kazandırıldığının göstergesi olmuştur. Bu dönemde tasarrufları etkileyen belirleyici değişkenler ise düşen faizlerle birlikte yatırımlarda yaşanan artış tasarruf açığını belirginleştirmiş, kamu disiplininin sağlanmasıyla kamu kesiminde tasarruflar artış gösterse de özel kesimde kriz sonrası yaşanan gelir düşüklüğü ve sermaye kaçışlarının da etkisiyle özel kesim tasarrufları daha fazla bir düşüş yaşamayı sebebiyle toplam tasarruflar azalma trendinde olmuştur.

1980’den günümüze Türkiye ekonomisini değerlendirdiğimizde, 1980 öncesi savaş ve ekonomik buhranın etkisiyle genel olarak dünyada korumacı politikaların izlendiği bir dönem olmuştur. Türkiye’de bu trende ayak uydurarak 1980’e kadar korumacı bir politika izlemiştir. Korumacı politikalar üzerindeki eleştiriler artarak

küresel piyasalarda kaynakların mobilite kazanması ve dolayısıyla kaynakların etkin ve verimli bir biçimde dağılması gerektiği görüşü ön plana çıkmaya başlamıştır. Dünyada bu amaçla sermaye kontrolleri üzerindeki kısıtlamaları kaldırarak kaynakların uluslararası piyasalarda dolaşmasına izin verilmiştir. Türkiye 1980'lerin sonuna gelindiğinde yasal ve ekonomik zemini hazırlayarak ekonomiyi daha dışa açık bir biçime dönüştürmüştür. İlk zamanlarda ekonomiye kaynak girişi olsa da Türkiye ekonomisi yapısal anlamda dış piyasalarla rekabet gücü yetersiz olduğundan ekonomide güven ortamı zayıflamış ve kırılmalıklar artmıştır. 1990'lı yıllara gelindiğinde kamu açıkları yükselmiş ve kamu açıklarının Merkez Bankası kaynaklarıyla kapatılmaya çalışması sorunu derinleştirerek kriz ortamına girilmiştir. Genel olarak bu süreçte 1970'lerden sonra belirginleşen enflasyon tasarrufların azalmasına sebep olan önemli değişkenlerden biri olmuştur. 2000'li yıllara gelindiğinde ise ekonomik krizler yine baş göstermiş o döneme kadar uygulanan politikaların kalıcı çözüm getirmedeki başarısı sorgulanarak güçlü ekonomiye geçiş programıyla ekonomi yapısal olarak dönüştürülmüştür. Program genel itibariyle ekonomiyi disiplinli bir yapıya dönüştürmüştür. Bu süreçte tasarruflar ise kamu kesiminde güçlü ekonomiye geçiş programında getirilen yeniliklerle artmış fakat özel kesimde özellikle de şirketlerin yatırımlarında artışın daha belirgin olması sebebiyle özel kesim tasarruflarındaki azalma kamu tasarruf artışından yüksek olması sebebiyle toplam tasarruflarda azalma meydana gelmiştir.

2.5. TASARRUF AÇIĞI SORUNU İÇİN UYGULANAN MEVCUT POLİTİKALAR VE ÇÖZÜM ÖNERİLERİ

Tasarruf açığı sorunu son yıllarda ekonomi açısından bir tehdit unsuru olmuş ve politika yapıcılar tarafından bu sorunun çözümü için birçok politika geliştirilmiş fakat kalıcı bir çözüm getirilememiştir. Bu nedenle sorunun çözümü için yeni politikalar geliştirilmeye devam edilmektedir.

2.5.1. Tasarruf Açığı Sorunu İçin Uygulanan Mevcut Politikalar

Türkiye ekonomisi kronik olarak tasarruf açığı sorunu yaşaması sebebiyle kronik olarak cari açık sorunu da yaşayan bir ekonomi konumundadır. Bu nedenle kronikleşmiş tasarruf açığı sorununa çözüm getirebilmek için etkin politikaların gerekliliği anlaşılmıştır. Bu anlamda tasarruf açığı sorununa yönelik çalışmalar 2014-

2018 yılları arasında uygulanacak olan 10. Kalkınma Planı içerisinde yerini almış ve plan sonunda yurt içi tasarruf seviyesi % 19'a çıkarılarak tasarrufların verimli yatırımlara yönlendirilmesiyle ekonomide sürdürülebilir bir büyüme potansiyeli yakalamak hedeflenmiştir (Merkez Bankası, 2015).

Bu çerçevede uygulanan politikalara bakılacak olursa;

- İlk olarak bireysel emeklilik sistemi yeniden yapılandırılmış sisteme katılımın artırılması amacıyla sistem basitleştirilmiş ve ödenen primlere % 25 devlet katkısı sağlanmıştır. Diğer yandan işverenlere de emeklilik katkıları açısından kolaylıklar sağlanmış ve tasarruf bilinci için çalışmalar yapılmıştır (Özel ve Yalçın, 2013: 18).
- Makro ihtiyati tedbirler çerçevesinde yapılan önemli bir değişiklik ise Banka Kartları ve Kredi Kartları Hakkında Yönetmelik'te yapılan değişikliklerle tasarrufları artırmak amaçlanmıştır. Bunlar; kredi kartı limitinin kişinin gelirinin 4 katını aşmaması, bir takvim yılında 3 kez asgari ödemenin yapılmaması durumunda kartın kapatılması, taksit sınırlaması gibi değişiklikler yapılmıştır (BDDK, 2013).

Finansal eğitimin tasarruf miktarını artırmasının yanı sıra verimli yatırımlara aktarılmasını da sağlamaktadır. 2014 yılında finansal araçlardan her kesimden insanın yararlanması sağlanarak finansal sektöre derinlik kazandırmak amacıyla Finansal İstikrar Komitesi tarafından Finansal Tüketicinin Korunması Eylem Planı uygulamaya konulmuştur. Bu uygulamalarla finansal sisteme etkinlik kazandırılmak istenmekte ve finansal tüketicilerin de korunması için yeni uygulamalar hedeflenmektedir (Merkez Bankası, 2015).

2.5.2. Tasarruf Açığı Sorunu İçin Uygulanması Hedeflenen Politikalar

Bir ekonomide tasarrufların artırılarak tasarruf-yatırım açığının kapatılması için uygulanması gereken etkili politikalardan birisi tasarruf eğilimlerini artıracak yapısal reformlardır. Bu çerçevede hane halkı tasarruf artışını özendirici politikalar oldukça önemlidir. Tasarruf artışı sağlandığında bu tasarrufların verimli yatırımlara aktarılmasını sağlayacak etkin bir biçimde çalışan mali piyasaların varlığı da son derece önemlidir (Merkez Bankası, 2013).

Bu çerçevede Kalkınma Bakanlığı Onuncu Kalkınma Planında Yurtiçi Tasarrufların Artırılması ve İsrafın Önlenmesi Programı başlığı altında uygulanması amaçlanan politikalara yer vermiştir. Bu politikalar;

- Finansal eğitim verilmesi, küçük tasarrufların teşvik edilerek yastık altı tasarruflara ekonomiye dahil edilmesi, finansal ürün çeşitliliğinin artırılarak mali piyasalar aracılığıyla tasarrufların teşvik edilmesi.
- Çocuklara ve ailelere tasarruf alışkanlığı kazandırılarak bilinçli tüketimin yaygınlaştırılması ve tüketici haklarının korunması gibi önlemlerle israfın azaltılması.
- Toplam kredi kullanımının kompozisyonunu değiştirici önlemler olarak ticari kredilerin payının artırılması ve verimli yatırımlara yönlendirilmesi.
- Tamamlayıcı sağlık sigortası ve uzun dönemli hayat sigortalarının yaygınlaştırılması, bireysel emeklilik sistemi işletim giderlerinin küresel seviyelere yaklaştırılması.
- Dolaylı vergilerin tasarrufları teşvik edici şekilde gözden geçirilmesi ve vergisel araçların verimli yatırımları teşvik edici şekilde kullanılması.

Bu politikalarla tasarruf açığına kalıcı bir çözüm getirmek hedeflenmiştir (Kalkınma Bakanlığı, 2013).

Türkiye ekonomisinde tasarrufların yetersizliği 1980'lerden bu yana sorun olagelmıştır. Tasarrufları yeterli seviyeye ulaştırarak kalıcı olarak bu seviyede tutmak için her ne kadar politikalar üretilse de tam anlamıyla başarı elde edilememiştir. Bu nedenle sorunun çözümü için ekonomik değişkenlerin yerine tasarrufları gerçekleştiren bireylerin psikolojik arka planlarını etkileyerek tasarruf güdüsünü bireylere yerleştirmenin faydalı olacağı sonucuna varılmıştır. Bu anlamda bireysel emeklilik sistemi, kredi kartlarına taksit sınırlandırması getirilmesi, çocuklara tasarruf bilincini yerleştirmek için eğitimler verilmesi özellikle de finansal analiz yapmayı teorik bilgisi olmayan bireylere indirgemek amacıyla finansal okuryazarlığı yaygınlaştırmak önem arz etmektedir. Bu nedenle onuncu kalkınma planında tasarrufla ilgili gerekli hassasiyet gösterilerek tasarrufları artırıcı politikalar hayata geçirilmektedir. Bu politikaların yanı sıra makro ve mikro ihtiyati politikaların etkin ve eşanlı bir şekilde hayata geçirilmesi uygulanan politikaların

etkinlik kriteri olarak kabul edildiği gör÷lmektedir. Sonuç olarak uygulanan politikalara baktığımızda kamu kesiminde ve özel kesimde uygulanan politikalarda politika yapıcılar tarafından geleneksel politikalarla birlikte kişilerin beklentilerini yönlendirecek politikaların öneminin anlaşıldığı gözlemlenmektedir. Bu anlamda tasarruf açığı sorunun çözümü için tasarruf bilinci ön plana çıkan politika olmuştur.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

TASARRUF ARTIŞI SAĞLAYAN ÜLKELER VE ÇİN ÖRNEĞİ

Tasarruf açığının gelişmekte olan ülkelerde genellikle bir sorun teşkil etmesi sebebiyle Çin gibi tasarruf artışında büyük bir gelişme yaşamış olan Çin'in tasarruf dinamikleri üzerinde durmak ve Çin'de uygulanan politikaların Türkiye ekonomisinde uygulanacak olan politikalara bir örnek teşkil etmesi açısından ön plana çıkmaktadır.

3.1. TASARRUF ARTIŞI SAĞLAYAN ÜLKELER VE POLİTİKALARI

Burada tasarruf artışının gelişmekte olan ülkelerde nasıl bir seyir izlediği ve tasarruf artışının büyümeye katkısı üzerinde durulacaktır. Ayrıca tasarruf artışı sağlamak anlamında son derece önemli bir başarı elde etmiş Çin'in politikalarını analiz etmek Türkiye'de uygulanacak politikalara katkıda bulunabilmesi açısından önem arz etmektedir.

3.1.1. Tasarruf Artışının Gelişmekte Olan Ülkelerde Büyümeye Katkısı

Büyümenin temel dinamiklerinden olan tasarrufun büyümeye olan katkısını Türkiye de bu kategoride yer alması sebebiyle gelişmekte olan ülkeler açısından analiz etmek açıklayıcı nitelik taşımaktadır.

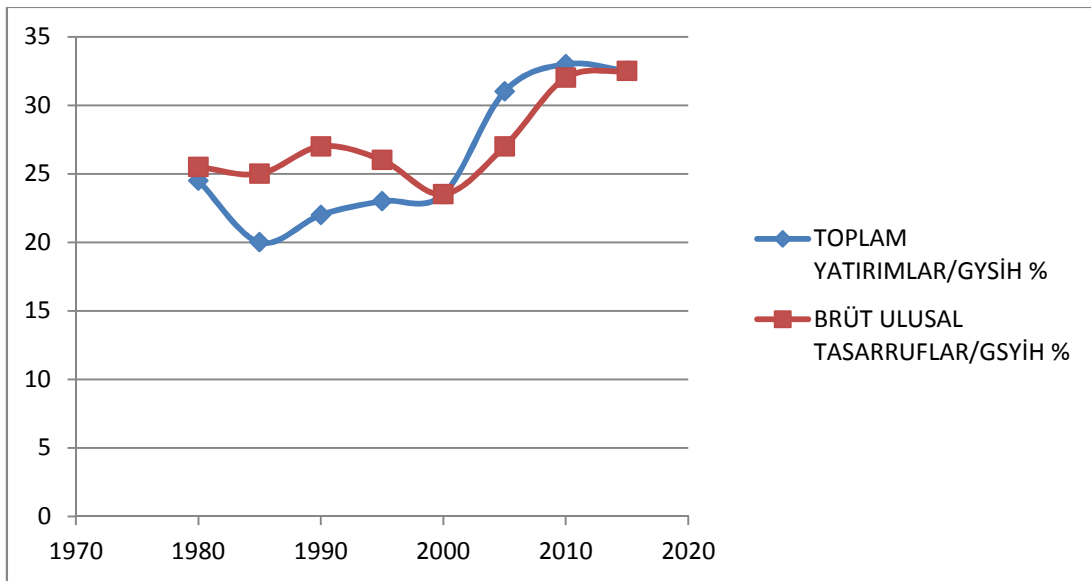
3.1.1.1. Gelişmekte Olan Ülkelerin Yapısı

Öncelikle bu ülkelerde finansal sistemin yapısına bakacak olursak; gelişmekte olan ülkeler finansal sistemleri etkin çalışmaması dolayısıyla büyüme için gerekli olan sermaye birikimini sağlayamamaktadır. Bu nedenle bu ekonomiler finansal açıdan baskılanmış ekonomiler olarak kategorize edilmiştir. Mc Kinnon ve Shaw bu ülkelerde faizler ve krediler devlet müdahalelerine maruz kalmakta ve piyasalar etkin bir şekilde çalışmaz hale gelmektedir. Finansal piyasaların etkin bir şekilde işleyebilmesi için ise finansal piyasalar hükümet müdahalelerinden arındırılmalı ve finansal piyasalar liberalleştirilmelidir (Bozoklu ve Yılcı, 2013: 162).

3.1.1.2. Gelişmekte Olan Ülkelerde Tasarrufların Seyri ve Büyüme Katkısı

Gelişmekte olan ülkelerin 1980-2014 dönemi arasında tasarruf oranlarının seyrine baktığımızda dalgalı bir seyir izlediği görülecektir. Bu dönemde 2000 yılı tasarrufların GSYİH içindeki payı açısından bir dönüm noktası olmuş ve 2000 yılından sonra tasarruflar ve yatırımlar kayda değer bir ölçüde artış göstermiştir. Gelişmekte olan ülkelerde kalkınma ve gelişmiş ülkelere yakınsama hedefleri doğrultusunda harcamaların ekonomi içindeki payı artmıştır. 1990'lara gelindiğinde ise bu ülkelerde yaşanan krizler sebebiyle kamu ve özel kesim tasarruflarını artırmak zorunlu hale gelmiştir. Ekonomideki kırılganlığı azaltmak ve tasarrufları artırmak amacıyla yapılan uygulamalar sonuç vermiş ve cari işlemler hesabına olumlu katkı sağlamıştır. Sonuç olarak 1990'lı yıllar itibariyle gelişmekte olan ülkeler küresel tasarruflardan daha fazla pay almaya başlamış ve yatırım harcamaları artmıştır. Diğer yandan doğrudan yabancı yatırımlarda da bir artış gözlenmiş sermaye girişleri kapsamında teknoloji transferi artarak kalkınma süreci hızlanmıştır (Merkez Bankası, 2015).

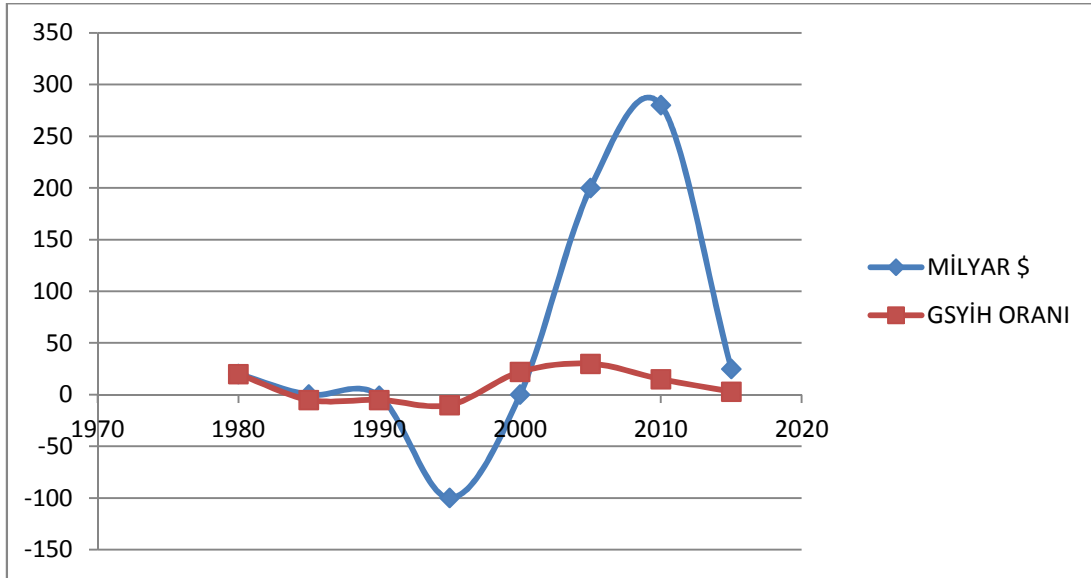
Şekil 3. 1. 1980-2014 Döneminde Tasarruflar ve Yatırımlar

Kaynak: (www.tcmb.gov.tr) Tasarruf-Yatırım Dinamikleri ve Cari İşlemler Dengesi Gelişmeleri, 2015. Erişim Tarihi:28.06.2017

Cari işlemler dengesi gelişmeleri analiz edilecek olursa,

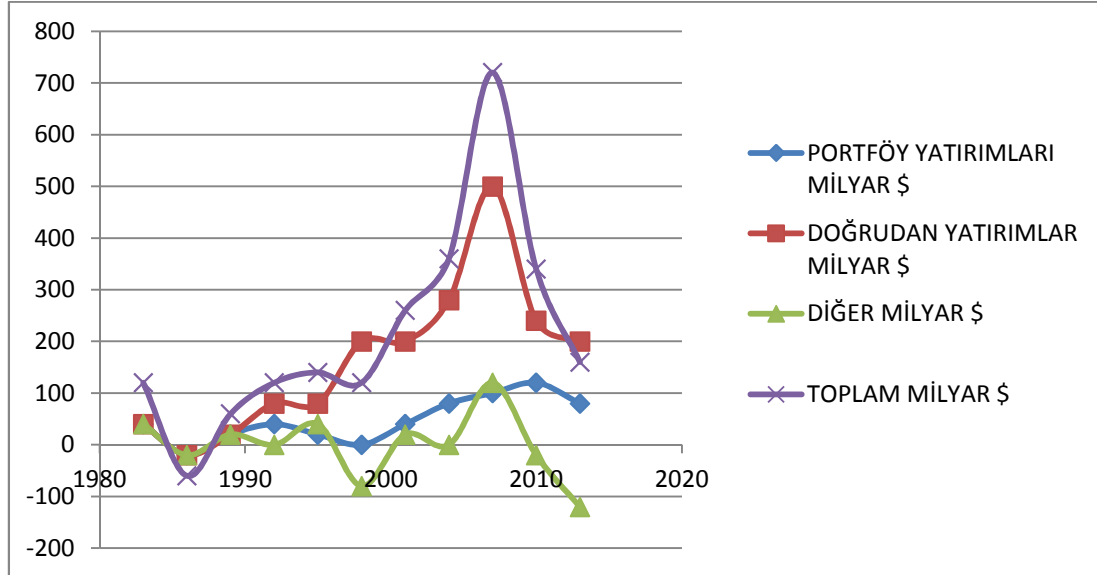
Şekil 3. 2. 1980-2014 Döneminde Cari İşlemler Dengesi Gelişmeleri

Kaynak: (www.tcmb.gov.tr) Tasarruf-Yatırım Dinamikleri ve Cari İşlemler Dengesi Gelişmeleri, 2015. Erişim Tarihi:28.06.2017

Ödemeler dengesine olumlu katkıda bulunan portföy yatırımları ve doğrudan yatırımlar açısından ele alınacak olursa;

Şekil 3. 3. Gelişmekte Olan Ülkeler: Ödemeler Dengesi Finans Hesabı

Kaynak: (www.tcmb.gov.tr) Tasarruf-Yatırım Dinamikleri ve Cari İşlemler Dengesi Gelişmeleri, 2015. Erişim Tarihi:28.06.2017

3.2. ÇİN'İN YAPISAL DÖNÜŞÜMÜ VE TASARRUFLAR

Çin'in yapısal dönüşümünü daha iyi analiz edebilmek için siyasi anlamda kırılma yaşadığı 1940'lı yıllardan başlayarak incelenmesi gerekmektedir. Bu süreçte ekonomik ve siyasal yapının birbiriyle ilişkisi ve tasarrufların yüksek olmasının sebepleri ve sonuçları Türkiye'ye örnek teşkil etmesi açısından önemlidir.

3.2.1. 1940'lardan Deng Dönemine Çin'in Siyasal Yapısı ve Ekonomik Konjonktürü

1940'lı yıllarda geri kalmış ülkelere arasında sayılmaktaydı. Bu dönemde Çin'in ekonomik yapısından kısaca bahsedecek olursak; sanayi sektörü yeterince gelişmemiş ve tarım sektörü de ülkenin talebini karşılayacak potansiyele sahip değildi. Siyasal olarak değişiminin başlangıcı ise Mao ZEDONG'un 1943 yılında Çin Komünist Partisinin başına geçip Çin Halk Cumhuriyetini kurmasıyla başlamıştır. 1950'li yılların başlangıcında Sovyetler Birliği'ni örnek alarak bir kalkınma planı uygulama denenmişti. Tarımsal alanda sosyalist planlamaya geçilerek halk komünleri kurulmuş, devlet çiftlikleri kurulmuştur. Bu süreçte uygulanan

politikalar toplumsal yapıyı ve köylünün geleneklerini dikkate almadan hayata geçirildiği için toplumsal olarak kabul görmemiş ve etkinlik açısından gerekli başarıyı elde edememiştir. 1958 yılına gelindiğinde ise Büyük Sıçrama Projesi adıyla yeni bir politika hayata geçirilmiş ve feodal yapının toprakları devletleştirilmiştir. Bunun sonucunda ise büyük bir kıtlık yaşanmış ve 1959'da 20 milyondan fazla insanın ölmesiyle sonuçlanmıştır. Mao dönemi genel itibariyle bakıldığında planlı bir ekonomi dönemidir. Üretim, kaynak tahsisi ve fiyatlar gibi ekonomik değişkenler piyasa mekanizması değil devlet kontrolünde belirlenmekteydi. Bu dönemde Mao Stalin'i ziyaret etmiş fakat bu görüşmeden istediğini alamayınca Marxist ve Leninist politikalarından uzaklaşmış ve içe kapalı bir politika izlemeye başlamıştır. Çin'in bu politikasına tepki olarak Sovyetler Birliği Çin'e yardımlarını kesmiş ve bunun sonucunda ise ekonomik sorunlar yaşanmaya başlamıştır. Mao yaşanan bütün sorunlara rağmen sosyalist politikalarından vazgeçmeyerek sonraki yıllarda Stalin'in uyguladığı politikalarından farklı bir sosyalist politika izlemeye çalışmıştır. Bu gelişmeler sonrasında Mao ekonomik yapıyı değiştirmekten ziyade öncelikli olarak ideolojik yapıyı değiştirmeyi hedeflemiştir. Bu hedef doğrultusunda Kültür Devrimi uygulamaya konulmuştur. Kültür Devrimi'nin kapsamı ise kültürel yapıyı, düşünce yapısını, alışkanlıkları ve adetleri tam anlamıyla değiştirerek yeni insan yapısını ve dolayısıyla yeni toplumsal yapıyı oluşturmayı hedeflemiştir. Bu süreçte Çin içe kapalı ve katı politikalar uygulayarak ülkenin kapitalist politikalarından etkilenmesini önlemeye çalışmıştır. Askeri yapı haricindeki her alanda yeni politikalar uygulamaya konulsa da sonuçta Kültür Devriminden de istenen başarı elde edilememiştir. Bu gelişmeler sonrasında 1970'lere gelindiğinde Çin dışı kapalı politikaları sonlandırarak ABD ve Japonya gibi ülkelerle ekonomik ve siyasi ilişkiler kurarak kapitalist sisteme geçiş süreci başlatılmıştır. 1976 yılına gelindiğinde Mao'nun ölümüyle ülkede panik havası yaşanmıştır. Mao sonrasında yönetime Hua-Kuo Feng geçmiş ve bu dönemde de ekonomik anlamda istenen başarı elde edilemeyince Çin'de büyük bir siyasal ve ekonomik dönüşümü gerçekleştirecek olan Deng Hua'yı devirmiş ve yönetime geçmiştir (İnançlı ve Kamacı, 2010: 136-137).

Mao Zedong yönetiminde 1949 yılında SSCB'den model alınarak komünist rejime geçilmiştir. Komünist rejimde ise planlı ekonomi uygulamaya konulmuştur.

Planlı ekonomik yapının kaynak israfı, yetersiz teknolojik gelişme gibi sorunları yüzünden ekonomi performansını kaybetmiştir. Diğer yandan soğuk savaş nedeniyle uygulanan Amerika ambargosu ve Mao Zedong'un dışa kapalı ekonomi modeli politikaları nedeniyle dünya ticaretine entegre olamamıştır. Bu dönemde askeri harcamaların yüksek seyretmesi de refahı artırıcı harcamaları sekteye uğratarak halkın refah seviyesi yükseltilememiştir. Mao Zedong'un başlattığı 'Büyük Hamle' olarak adlandırılan ülkede kıtlığa yol açmış ve yaklaşık 15 milyon kişinin ölümüyle sonuçlanmıştır. Diğer yandan 'Kültür Devrimi' de istenilen başarıyı elde edememiştir. 1976 yılında Mao dönemi sonlanmış ve ülkenin ekonominin durumu ise kişi başına düşen milli gelir 126 ABD Doları düzeyinde gerçekleşirken kişi başı harcama miktarı ise 74 ABD Doları olmuştur. Ticaret hacmine bakıldığında ise dünya ticaretinden aldığı pay % 0,4 düzeyinde gerçekleşmiştir (Öz, 2006: 3).

Sonuç olarak bu dönemde yapısal reformların uygulanması gerektiği görüşünün yaygınlaşması ve hayata geçirilmesine neden olan faktörler; Mao'nun uyguladığı kültür devriminin artık halk tarafından gerekli desteği görmemesi, Uzak doğu ülkelerinde (Singapur, Güney Kore, Tayvan, Hong Kong) uygulanan piyasa ekonomisi politikalarının görece olarak daha başarılı sonuçlar elde etmesi, Uzun dönemli olarak uygulanan merkezi planlamaya dayalı politikaların kıtlıklarla mücadelede yeterli başarıyı gösterememiş olmasıdır (Gökdemir ve Mor, 2006: 55).

Bu dönemde Çin'in reform süreci ve dinamiklerine bakacak olursak; Çin 1949'dan sonra katı bir şekilde planlı ekonomiye girmiş ve şimdi planlı ekonomiden planlı ekonomiden piyasa ekonomisine geçiş aşamasındadır. Çin'in bu geçiş aşaması genel olarak piyasa sosyalizmi veya Çin tarzı olarak değerlendirilmektedir. Batılılar ise bu süreci piyasa kapitalizmine bir yaklaşım olarak değerlendirmektedirler. Reform öncesi 1978'de başlayan kültür devrimi Çin'in hayat şartlarını ve ekonomik yapısını yıkıntıya uğratmıştır. Bu gelişmelerden yola çıkarak yeni nesil ekonomik ve toplumsal yapıyı yeniden inşa etmek zorunda kalmıştır. Bu dönemde ekonomi stratejik bir yapıya sahip olmakla birlikte modern anlamda ihmalleri bulunmaktaydı. Çin artık ekonomik olarak kendisini idame ettirebilir durumdadır fakat reformun başlangıç sürecinde yabancı ilkelere güvenmek zorunda kalmıştı. Bu döneme baktığımızda değişimin yavaş yavaş gerçekleşmesi gerektiğine inanılmaktaydı. Bu

süreçte ilk olarak toprak reformu yapılmış ve toprak sahibi olmayan çiftçilere bireysel sorumluluklar yüklenmiştir. Bu süreçte tarımsal üretimin bir kısmı devlete teslim ediliyordu. Buradan yola çıkarak tarımsal kararların kimin tarafından alınacağı konusunda eksiklikler bulunmaktaydı. Bu yapı ise kasaba-köy girişimleri (TVEs) olarak tanıtılmaktadır (Klein, 2004: 9).

Klein'e göre Çin'e genel olarak bu dönemde bakıldığında reform sürecinden sonra dış ticarete liberal politikalar izlenmeye başlanmıştır. Yabancı yatırımları teşvik edici finansal kolaylıklar sağlanarak doğrudan yabancı yatırımlar ekonomiye dahil olmaya başlamıştır. Çin 1980'li yıllar boyunca dış ticaretin liberalleştirilmesi ve doğrudan yabancı yatırımlar sayesinde genişleme yaşamıştır (Aktaran: İnançlı ve Kamacı, 2010: 137).

Çin Halk Cumhuriyeti 1949'da kurulmasıyla birlikte merkezi planlamaya dayalı ekonomik yapıyı kendine model olarak seçmiştir. Bu süreçte kalkınmışlık seviyesi düşük olan Çin ekonomisi kendisine uygun olan kalkınmışlık seviyesi ve refahı artırıcı politika arayışı içerisine girmiştir. Bu nedenle Sovyetler Birliğinden model aldığı ekonomi politikalarını uygulamaya koymaya karar vermiştir. Planlı ekonomiye dayalı uygulanan ekonomi politikaları ekonominin yapısal durumu ve kültürel olarak toplumun yapısı uygun olmaması sebebiyle gerekli başarıyı elde edememekle birlikte bazı tepkiler toplamıştır. Sonuç olarak politika yapımcılar tarafından dünyada önemli başarılar elde eden piyasa ekonomisinin Çin'de uygulamaya konulması gerektiği anlaşılmıştır. Bu nedenle tam anlamıyla piyasa ekonomisi olmasa da yarı kapitalist yarı sosyalist bir ekonomi modeli olarak piyasa sosyalizmi hayata geçirilmiştir.

3.2.2. Deng Dönemi ve Sonrası İktisat Politikaları

Deng Mao'dan sonra 1978'de Çin Komünist Partisi'nin başına geçmiş ve ilk olarak ideolojik girişimlere değil ekonomik amaçlarını ön plana çıkararak yapısal anlamda değişikliklerin sinyallerini vermiştir. Deng 'Bir kedinin siyah ya da beyaz olması önemli değildir. Önemli olan fareyi yakalayabilme yeteneğidir.' sözüyle pragmatist yönünü ortaya çıkarmış ve sosyalizmde ısrar edilmemesi gerektiğini ifade ederek planlı ekonomiden piyasa ekonomisine geçilmesi gerektiğini savunarak bu

süreci başlatan kişi olmuştur. Bu doğrultuda ilk olarak uygulanan politikalara bakacak olursak; reformlar yapılarak kaynak dağılımı piyasa mekanizmasına bırakılmış, Japonya'dan 1,5 milyar dolar borç alınarak birçok reform gerçekleştirilerek özel teşebbüse kontrollü olarak izin verilmiş, dış ticaret ve yabancı yatırımlar üzerindeki sınırlamalar kaldırılarak köklü bir değişim süreci başlatılmıştır. Bu gelişmeler sonrasında 1980'li yılların başlarına gelindiğinde girişimcilik ön plana çıkmaya başlamış ve bu kazançlar gelir vergisiyle vergilendirilmeye başlanmıştı. Çin'de bu dönemde ABD ile ilişkileri geliştirmeyi amaçlıyordu. ABD ile bu yakınlaşma isteği teknoloji transferiyle kaynakların daha verimli kullanılmak isteniyordu. Bu kapsamda teknoloji transferinin kolaylaştırmak için yasal düzenlemeler yapılmıştır. Bu düzenlemeler sonrasında Çin'deki ucuz ve bol olan işgücünden faydalanmak amacıyla çok uluslu şirketler Çin'e yatırım yapmışlardır. İşgücü piyasasında da önemli reformlara imza atılmıştır. İşgücü piyasasında reformlar öncesinde işçilerin istihdamı ömür boyu şeklindeydi. Bu da verimliliği düşürüyordu. İşgücü piyasasında yapılan düzenlemeyle işçilerin sözleşmeye dayalı istihdamı sağlanmıştır. Bu gelişmeler sonrasında devletin ekonomi üzerindeki ağırlığı azalmış fiyatların oluşması piyasa mekanizmasına bırakılmıştı. Fiyatlar üzerindeki devlet kontrolünün azalmasıyla enflasyon yaşanmış ve devlet enflasyona müdahale etmek zorunda kalmıştır. Bu süreçte uygulanan politikalar sonrasında özellikle işçilerin sözleşmeye dayalı istihdam edilmesiyle başlayan tepkiler artmış ve Tienanmen olayları yaşanmış Deng bu olaylarda 2 bin öğrencinin ölümüyle sonuçlanan müdahaleyi gerçekleştirilmesiyle Deng'in destekçilerinde azalma meydana gelmiştir. Bu gelişmeler sonrasında 1990'lı yılların başlarına gelindiğinde reformlarda azalma yaşanmış Ticaret Birliği Reformu da gerçekleştirilememiştir. Yaşanan aksaklıklar sonucunda 1985'de % 13,5'lik büyüme oranı 1990'da % 3,8'e kadar gerilemiştir. Bu gelişmelere rağmen Deng reformlardan vazgeçmeyerek borsa kurulmuş ve ulusal para konvertibil hale getirilmiştir. 1993'de Deng dönemi sonlanmıştır. Deng döneminin son zamanlarında yaşanan sıkıntılara rağmen Deng reformları başlatarak ekonomideki kırılmayı ve dönüşümü başlatan kişi olmuştur. Deng sonrası dönemde ise yönetime Jiang geçmiştir. Jiang döneminin ilk yıllarında ise Deng döneminin sonlarında yaşanan olumsuzlukların etkisi ön plana çıkmıştır. 1980'li yıllara kadar gıda konusunda kendi kendine yeten bir ülke olan Çin 1990'lı

yıllara gelindiğinde tahıl ithal eden bir ülke konumuna gelmiştir. Çin'deki bu yüksek tahıl talebi nedeniyle de tahıl fiyatları son zamanların en yüksek seviyesini görmüştü. Yakın geçmişte yaşanan yüksek büyüme hızıyla enflasyon yaşanmış ve bunun sonucunda devalüasyona gidilmek zorunda kalınmıştır. Devalüasyonla ekonomiye tekrar denge kazandırılarak dış ticarete rekabet gücü artırılmıştır. Bu gelişmeler sonrasında doğrudan yabancı yatırımlarda bir artış gözlenmiş ve 1997 Asya krizinden bile önemli ölçüde etkilenmemiştir. Jiang yönetimi Çin'in kapitalizme geçiş sürecini hızlandırmıştır. 1997 yılında Çin ile birleşme kararı alan Hong Kong Çin'in kapitalizme geçiş sürecine yabancı sermayesiyle olumlu katkıda bulunmuştur. Çin kapitalizme geçişini Şangay Beşlisi ve Dünya Ticaret Örgütü gibi yapılanmaların içinde yer alarak pekiştirmiştir. İlk olarak 1996 yılında kendisiyle birlikte Rusya, Kırgızistan, Tacikistan, Kazakistan'ın katılımıyla Şangay'da Şangay Beşlisi adı altında bir anlaşma imzalamışlardır. İlk başlarda anlaşmanın konusu sadece sınır güvenliği olarak belirlense de daha sonra dış ticaret anlamında önemli bir sözleşme haline gelmiştir. Kapitalizme geçiş süreci 2001 yılında Dünya Ticaret Örgütü'ne üye olmasıyla devam etmiştir. Bu gelişmeler sonrasında doğrudan yabancı yatırım çekmesi konusunda en başarılı ülkelerden birisi haline gelmiştir. Kapitalizme geçiş süreciyle ekonomik anlamda yaşanan gelişmelere bakacak olursak reform sürecinin başladığı yıllarla 2000'li yılları karşılaştığımızda 1980'li yıllarda nüfusun % 80'i günde bir doların bile kazanamıyor gıda maddeleri karneyle alınıyordu. Dünya Bankası ise Çin'i satınalma gücü paritesine göre en düşük gelirli ülkelerinden biri olarak sayıyordu. Reformlarla başlayan kapitalizme geçiş süreciyle özel mülkiyet yasalaşmış refah kırsal kesimlere kadar yayılmıştı. Bu duruma örnek olarak kırsal kesimde bile artık internet erişimi sağlanmıştı (İnançlı ve Kamacı, 2010: 137-141).

Çin ekonomisinin dinamizm kazanması ve büyüme performansını sürdürülebilir bir şekilde artırması makroekonomik anlamda yaptığı reformlara bağlanmaktadır. Çin ekonomisini dönüştüren bu reformlardan bahsedilecek olursa genel anlamda Çin yönetimi ilk olarak ekonomiyi planlı ve kamu mülkiyetine dayalı sistemden piyasa ekonomisine dönüştürecek politikalar uygulamaya koymuştur. Bu anlamda devlet kontrolünün bırakıldığı değişken fiyatlar olmuştur. Bu durum sayısal verilerle açıklanacak olursa bugün Çin ekonomisinde fiyatların % 94,7'si piyasa

tarafından belirlenmektedir. Diğer yandan % 4'ü devlet tarafından belirlenirken % 1,7'si devlet tarafından belirlenmekle beraber belirli bir aralıkta dalgalanmasına izin verilmektedir. Fiyatlarda devlet kontrolünün uygulandığı alanlar ise yakıtlar, içme ve sulama suları, doğalgaz, elektrik, telekomünikasyon, hizmet ve ulaşımdır. Diğer bir reform ise vergi alanında uygulanmıştır. 1994 yılına kadar vergiler merkezde toplanmaktaydı. Vergi reformuyla işletme vergisi, katma değer vergisi, gelir vergisi gibi vergi çeşitleri uygulamaya konularak işletmelere karları üzerinde söz sahibi olabilmesi sağlanmıştır. Para piyasasında da önemli bir adım atılarak Merkez Bankası oluşturulmuştur. Diğer yandan kamu bankalarına ilave olarak yabancı bankaların da yurtiçine dahil olmasına izin verilmiştir. 1994'te tek kur politikası tercih edilmiş ve 1996 yılında ise kur üzerindeki kontroller kaldırılarak cari işlemler serbestleştirilmiştir (Öz, 2006: 4-5).

Sonuç olarak Deng'in dünyada fayda sağlayıcı ne varsa model olarak almaya başlaması ekonomiyi dönüştürmüştür. Bu politikalar ise; Güney Kore'deki askeri yapı örnek alınmış ve askeri harcamalar GSYH bazında % 16'dan % 3'e düşürülmüş, dış ticaret ve yatırımları tetikleyici politikalar uygulamaya konulmuş, Merkez Bankası Amerika Merkez Bankası modeline uyarlanmış, New York ve Londra gibi gelişmiş menkul kıymet piyasaları örnek alınarak menkul kıymet piyasaları düzenlenmiş, döviz rezervlerini yönetmek için kurumlar açılmış, IMF ve Dünya Bankası gibi örgütlere üye olmuştur (Deniz, 2014: 72-73).

Genel olarak bu dönemi değerlendirecek olursak; 1949'da Mao önderliğinde kurulmasıyla birlikte devlet yapısını Sovyetler Birliği'nin yapısına göre inşa etmeye başlamıştır. Hane halkı toprakları ortak bir mülkiyet şekline dönüştürülmüş ve devletin ekonomik hayat üzerindeki etkisi artmıştır. 1970'li yılların sonlarına gelindiğinde ise reform süreci başlatılarak dışa açık bir ekonomi modeli inşa edilmek istenmiş ve bu amaç doğrultusunda köklü değişikliklerle ekonomi dış piyasalara entegre edilmeye çalışılmıştır. Çin ekonomisi bu küreselleşme adımıyla yüksek bir büyüme potansiyeline sahip olmuş ve dış ticarete dünyadaki payı artarak dünyanın ekonomik büyümesinde itici güç haline gelmiştir. 1978 yılında başlayan süreçle Çin yönetimi genel olarak ekonomide devlet kontrolünü bırakmaksızın kapitalizmin ilkelerinden

faydalanarak yüksek büyüme potansiyeliyle önemli bir başarı elde etmiştir (Öztürk, 2011: 136-137).

Sonuç olarak Çin 1980’li yıllara gelindiğinde daha önce uygulanan reform hareketleriyle küreselleşme dinamiklerine uygun yapıyı yakalayabilmiş olması bu süreçte Çin’in başarı kriterini belirleyen etken olmuştur. Bu süreçte ön plana çıkan değişkenler ise; teknoloji transferiyle üretim yapısının dönüştürülmüş olması, sermaye hareketleri tam anlamıyla serbestleştirilmemiş olması sebebiyle sermaye akımları açısından ani şok yaşama ihtimalinin düşük olması sebebiyle ekonominin kredibilitésinin yüksek olması ve bu nedenle yabancı yatırımların cazibe merkezi olmuş olması, dünyadaki gelişmiş ekonomilerden modeller alınarak piyasaları etkin ve verimli bir şekilde işlemeye başlamasıdır. Bir diğer önemli nokta ise bu dönemde fiyatlar üzerindeki kontrollerin kaldırılmasıyla enflasyonist baskının artması üretim miktarı kararının etkisiz olduğu daha açık bir dille ifade edilecek olursa iktisadi kararlarda etkisizlik olduğunu doğrulamaktadır.

3.2.3. Tasarrufların Seyri ve Tasarruf Artışının Sebepleri

Tasarruflar genel olarak gelirin tüketilmeyen kısmı olarak tanımlanmaktadır. Buradan hareketle özel tüketim harcamaları düşük olan ülkelerin görece tasarruf oranlarının yüksek olduğu sonucuna ulaşılmaktadır. Çin’in yüksek tasarruflarını da bu açıdan değerlendirdiğimizde özel tüketim harcamalarının 1990 yılında GSYH’ye oranı % 48.8, 2000 yılında % 46.2, 2004’de %39.9, 2008’de ise % 34.5 olarak gerçekleşmiştir. Görüldüğü üzere özel tüketim harcamalarındaki azalma eğilimi devam etmektedir. Gelişmiş ve gelişmekte olan ülkelerde ise bu oran görece daha yüksek seyretmektedir. Bu durumu örnekleyecek olursak; Türkiye’de 2009 yılında özel tüketim harcamalarının GSYH’ye oranı % 71.6, Almanya’da % 58.6, Fransa’da % 57.9, Polonya’da % 61.4, Hindistan’da ise % 62.2 düzeyinde gerçekleşmiştir. Çin’de tasarrufların yükselmeye başladığı yıllara baktığımızda reformların başladığı yıllara denk gelmektedir. Reformlarla birlikte Çin’de tasarruflar artış eğilimine girmiş ve yüksek seviyelerde seyretmeye başlamıştır. Kentsel ve kırsal bölgelerde tasarrufların seyrinden bahsedecek olursak kentsel bölgelerde tasarruf seviyesinin artışı istikrarlı bir şekilde gerçekleşmiştir. Kırsal bölgelerde ise genel itibariyle yükselme eğiliminde olmakla beraber dalgalı bir şekilde seyretmiştir. Tasarrufların

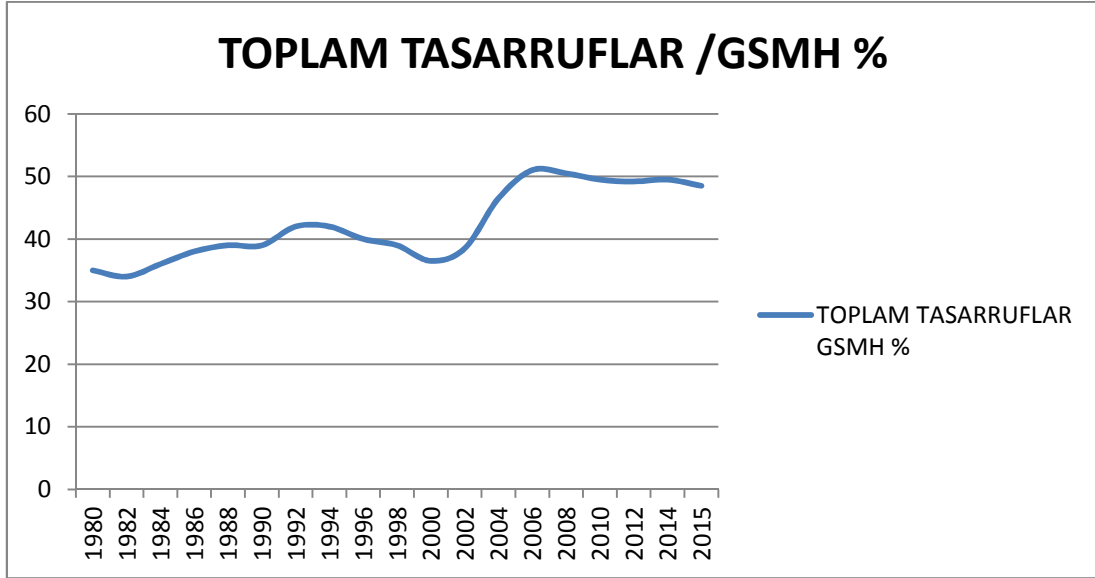
seyrine bakıldığında bazı dönemlerde artış hızı yavaşlasa da genel olarak yükselme eğiliminde olmuştur (Öztürk, 2011: 128).

Büyüme teorilerine bakıldığında yatırımların finansmanı olması sebebiyle tasarruflar sürdürülebilir ve uzun dönemli büyüme için önemli bir değişken olduğu kabul edilmektedir. Gelişmekte olan ekonomiler açısından bakıldığında kalkınma için tasarrufların önemi gelişmiş ülkelere göre daha önemli bir değişken haline almaktadır. Çin ekonomisinde yüksek büyüme ile yurtiçi tasarruflar arasındaki ilişki incelendiğinde diğer ülkelerde ekonominin gelişme döneminde gelir artışı sebebiyle tasarruf artışı beklenmektedir. Çin’de ise gelir artışının yaşandığı ilk yıllarda bile tasarruflar yüksek seyretmiştir. Çin’de 1982-2013 döneminde tasarrufların seyrine bakıldığında diğer gelişmekte olan diğer ülkelere oranla kişi başına düşen gelir açısından daha geride olmasına karşın 1982 yılında % 30’luk bir tasarruf oranını yakalamıştır. Yüksek tasarrufların etkisiyle ekonomi hıza büyümüş ve gelir artışı sebebiyle 2013 yılında tasarruf oranı GSMH’ye oranla % 51,8 seviyesine ulaşmıştır. Türkiye ekonomisindeki duruma bakılacak olursa 2000 yılında % 17,8 olan tasarruflar 2013 yılında GSMH’ye oranla % 14,1’e gerilemiştir. Çin ekonomisinde büyümeyi etkileyen bir diğer önemli değişken ise sabit sermaye yatırımlarıdır. Sabit sermaye yatırımları özellikle uzun dönemli büyüme de önemli bir değişken olarak ön plana çıkmıştır (Çelik, 2016: 28-29).

Tasarrufların seyrini etkileyen diğer önemli değişkenler ise beşeri sermayenin niteliği ve AR-GE harcamaları olduğu kabul edilmektedir. Beşeri sermayenin niteliği olarak üniversite öğrenci sayısı analiz edilmiştir. 10.000 kişiye düşen üniversite öğrenci sayıları ise 1985-2002 yılları arasında 16,1’den 70,3’e yükselmiştir. Diğer bir değişken olarak AR-GE harcamaları 1996-2002 yılları arasında 4,9 milyar dolardan 15,6 milyar dolara yükselmiştir. Türkiye’de ise bu oran bu yıllar arasında 0,8 milyar dolardan 1,2 milyar dolara yükselmiştir. Sonuç olarak diğer faktörlerin yanı sıra eğitim seviyesi ve AR-GE harcamalarında meydana gelen yükselmenin etkisiyle tasarruflar bu dönemde tüketim eğilimi artmış olsa da tasarruflardaki artış oranının daha yüksek olması sebebiyle 1985-2002 yılları arasında tasarruflar 44 kat artarak önemli bir başarı elde edilmiştir. Buradan hareketle kalkınma ve büyümenin finansman kaynaklarından biri olan tasarruflar Çin ekonomisinin büyüme

performansına katkıda bulunan değişkenlerin başında gelmektedir (Şimşek, 2006: 10-11).

Şekil 3. 4. Tasarrufların Seyrinin Grafikselle Gösterimi

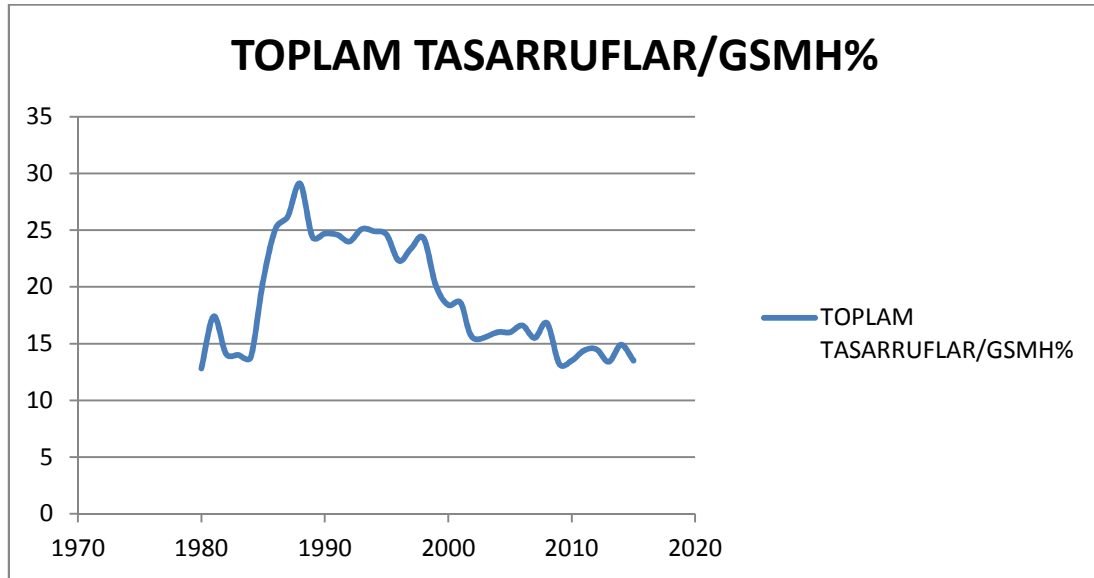

Kaynak: (www.worldbank.org) Gross Savings China, 2017. Erişim Tarihi:09.01.2017

Şekil 3.4'te görüldüğü üzere 2000'li yıllardan bu yana Çin tasarruflarında önemli bir başarı elde ederek tasarruflarını milli gelir bazında % 50 seviyelerine yükseltmiştir. Türkiye'nin bu dönemdeki tasarruf oranına bakılacak olursa;

Şekil 3.5. Türkiye'nin Tasarruf Oranları

Kaynak: (www.kalkinma.gov.tr) Temel Ekonomik Göstergeler, 2016. Erişim Tarihi:12.01.2016

Şekil 3.5.'te görüldüğü üzere 2000'li yılların başından bu yana tasarruflarda önemli bir düşüş yaşanmıştır.

Yang vd,'ne göre tasarruf artışının büyüme performansına katkısına baktığımızda Çin'in başarısı göze çarpacaktır. Kısaca Çin'in sağladığı bu başarıya, uyguladığı politikalara ve konjonktürüne bakacak olursak öncelikle Çin'de tasarruflar yatırımlara oranla daha hızlı artmış ve bu artış sayesinde ekonomik büyüme rahat bir şekilde sağlanmıştır. Çin'in sağladığı başarıyı dönemler itibariyle kısaca ele alacak olursak büyüklük olarak GSYH'yi baz aldığımızda 1980'li yıllarda ulusal tasarruf oranı % 35, 1990'lı yıllarda % 41, 2009'a gelindiğinde ise tasarruflar % 54 seviyesine ulaşmıştır. Sonuç olarak Çin uzun dönemde istikrarlı bir artış sağlayarak öne çıkmıştır. Tasarruf artışının kompozisyonuna bakacak olursak 1999-2007 döneminde GSYH'ye oranla hane halkı tasarrufları % 16,7'den % 22,2'ye çıkmıştır, şirket tasarrufları 14,8'den % 18,8'e, kamu tasarrufları ise % 2,2'den % 10,8'e yükselmiştir. Bu dönemde verilerden de anlaşılacağı üzere tasarruf artışında kamu kesiminin rolü büyüktür. Bunun temelinde ise tasarruflardaki artışın % 17'sini

oluşturan gelir ve üretim üzerine konulan vergiler oluşturmaktadır (Aktaran: Sancak ve Demirci, 2012: 171).

Genel olarak bakıldığında Çin son 30 yılda ortalama % 10'luk bir büyüme gerçekleştirmiştir. Çin'deki yüksek hızlı büyümeyi kontrol altına alabilmek için yönetim 2004 yılında büyümenin yüksek yatırımlardan kaynaklandığı gerekçesiyle yatırımları sıkılaştırma politikası izlemiştir. Bu uygulamalar nedeniyle yatırımlar bir azalma gerçekleşse de yüksek ihracat gelirleri nedeniyle ekonomik büyüme yine yüksek seyretmiştir. Çin ekonomisinin yüksek hızlı büyümesi iki temel faktöre bağlanmaktadır. İlk olarak ulusal tasarruflardan ve yabancı yatırımlardan kaynaklanan büyük ölçekli ağır sanayi ve altyapı yatırımlarıdır. Diğer faktör ise üretimde önemli girdi maliyetlerinden olan işgücünün ucuz olmasından kaynaklanmaktadır (Öztürk, 2011:126).

Çin'de tasarruf artışına paralel olarak cari denge de fazla vermiştir. Bu şartlarda büyüme de zirve seviyelere ulaşmıştır. Çin'deki bu tasarruf artışlarının sebeplerine değinecek olursak;

- Tasarruflar açısından Sosyal Güvenlik sistemi belirleyici bir değişkendir. Sosyal Güvenlik Sisteminin gelişmemiş olması rasyonel bireyleri gelecekte olabilecek sorunların finansmanının karşılanması açısından tasarruf etmeye itecektir (www.Bloomberght.com).
- Tutumluluk ise Çin'de tasarrufları etkileyen diğer bir değişken olmuştur. 1998-2007 döneminde hane halkı gelirleri 3 kat artmış diğer taraftan harcamalar ise aynı seviyede kalmış bu nedenle tasarruflar artış trendine girmiştir (Sancak ve Demirci, 2012: 171).
- Yang vd.'ne göre şirketlerin nitelik anlamındaki gelişmeleri, Çin'de 1990'lı yıllarda şirketlerin bir kısmı modern işletme yöntemleri kullanmış bir kısmı ise piyasada monopol konumunda olmaları sebebiyle yüksek oranda kar marjıyla çalışmışlardır. 1965-1977 döneminde merkezi planlama tarafından seçilen yüksek yatırım ve sanayiye dayalı kalkınma politikalarıyla devlet yönetimindeki şirketlerin ve kamu kesimi tasarruflarının etkileriyle ulusal tasarruflar GSYH'nin % 27 seviyesine ulaşmıştır. Tasarrufların bu artışında hane halkı tasarruflarının etkisi sınırlı kalmış şirket tasarruflarının etkisi daha

büyük olmuştur. Bunun nedenlerine kısaca değinecek olursak kredi faiz oranları düşük seyretmiş, ücretler ve işyeri kiralarının da düşük seyretmesi tasarrufları artırmıştır (Aktaran: Sancak ve Demirci, 2012: 171-172).

- Cooper'a göre iç pazarın gelişmiş olması şirketler açısından yatırım fırsatı olmuş şirketlerin kar marjı yükselmiş ve şirketlerin kullanılabilir gelirleri artarak tasarruflar artmıştır. Şirketlerin kar marjlarının artmasının nedenlerine bakacak olursak yenilik (inovasyon) çalışmaları, verimlilik için yapılan çalışmalar, işçilerin niteliğindeki artışlar, ihracat imkanlarının artması, vergi indirimleri ve ihracat sonrası teşviklerin artırılması sayılabilir (Aktaran: Sancak ve Demirci, 2012: 172).

- Yang vd.'nin belirttiği para ve sermaye piyasalarının etkisi, 1990'dan sonra uygulanan yapısal reformlar yeterli etkinliğe ulaşamamış ve finansal piyasalar reel sektörün üretim kapasitesini karşılayacak düzeye ulaşamamış bu nedenle küçük ve orta ölçekli firmalar finansmanlarını karşılamak için kendi kaynaklarına yönelmişlerdir. Son yıllarda hane halkı sektörden işletmelere fon akışını sağlamak için bankacılık sektöründen daha çok sermaye piyasalarının kullanıldığı anlaşılmaktadır. 2005 sonrasında ise sermaye piyasalarındaki gelişmeler şirket ve hane halkı tasarruflarının artışına önemli ölçüde katkı sağlamıştır (Aktaran: Sancak ve Demirci, 2012: 172).

- Yabancı doğrudan yatırımlar, Çin'deki yüksek tasarrufların ülkenin doğrudan yabancı yatırımlardaki artışlarla yakından ilişkisi bulunmaktadır. Çünkü iç piyasalar avantajlı yatırım imkanları sunmaktadır (Sancak ve Demirci, 2012: 172).

- Cooper'ın belirttiği bir başka faktör olan Finansal kontroller, Çin'de rezerv oranlarının yüksek seyretmesine rağmen yerleşiklerin yurt dışına para çıkarması konusunda sıkı kontroller uygulamaktadır (Aktaran: Sancak ve Demirci, 2012: 172).

- Cowling vd.'ne göre demografik durum, Çin'deki tasarruf artışının en önemli sebeplerinden biri de uygulanan demografik politikalar olmuştur (Aktaran: Sancak ve Demirci, 2012: 172).

- Çin'de yüksek tasarrufların sebeplerinden birisi de ucuz işgücünden kaynaklanmaktadır (İnançlı ve Kamacı, 2010: 142).

Ülkeleri karşılaştırdığımızda bazı ülkelerde tasarruflar yüksek cari denge fazlası verdiği halde ekonomik büyüme oranı düşük seyretmiş ve istenilen ivme kazandırılmamıştır. Diğer ülkelerde ise tasarruflar yüksek seyrederken cari açık fazla ve eşanlı olarak ekonomik büyüme de yüksek oranda sağlanmıştır. Tasarruf oranlarının yatırımlardan düşük olduğu Türkiye, Britanya, Brezilya, İspanya gibi ülkelerde kronikleşmiş cari açık sorunu söz konusudur. Sonuç olarak durum değerlendirilecek olursa tasarruf oranlarının yüksek seyretmesi ekonomi açısından bir tehdit oluşturmamaktadır. Önemli olan yatırım-tasarruf dengesinin sağlam bir şekilde kurularak tasarrufların prodüktif yatırımlara aktararak sürdürülebilir ekonomik büyümenin sağlanmasıdır (Sancak ve Demirci, 2012: 172-173).

Çin'in genel itibariyle 1980'li yıllardan başlayarak tasarruf gelişimine bakıldığında gelişmekte olan ve gelişmiş ülkelerden ayrıştığı görülmektedir. Çin ekonomisinin tasarruf oranlarını artırmasındaki faktörleri sıralayacak olursak; 1980'li yıllara kadar yapısal reformların başlatılmış olması ve ekonominin genelini kapsayacak şekilde yaygınlaştırılması, küreselleşmeyle birlikte yabancı yatırımlar açısından ucuz işgücü nedeniyle yabancı yatırımların cazibe merkezi haline gelmiş olması, sabit kur sistemi uygulanması sebebiyle yabancı yatırımcılar açısından döviz riski ihtimalinin düşük olması, planlı ekonomi modelinden serbest piyasa ekonomisine kayan bir yapı sergilemesi nedeniyle iktisadi karar birimlerinin kararlarını verirken daha rasyonel seçimler gerçekleştirebiliyor olması sebebiyle kaynak kullanımında fayda maksimizasyonunun yüksek olması, satın alma gücü paritesinden hareketle halkın görece olarak diğer ülke vatandaşlarına göre düşük gelir grubunda olması tasarrufların düşük olacağı beklentisine karşılık dışa kapalı bir ekonomi modelinden dolayı kaynakların dış piyasalara gitmesinin engellenmiş olması, sosyal güvenlik istemi gibi bürokrasi sistemindeki iyileşmelerle kamu kesiminde güçlü bir vizyonun oluşturulmuş olması bu faktörlerin başında yer almaktadır.

3.2.4. Çin'de Tasarruf Alışkanlıklarını Etkileyen Psikolojik Faktörler, Konjunktürel Faktörler ve Aile Yapısı

Çin'in yapısına genel olarak bakıldığında yaklaşık 1,4 milyar insanın yaşadığı Çin'de yaşam koşulları, iş hayatı ve aile yapısının farklı olduğu göze çarpacaktır. İlk

olarak Mao dönemine baktığımızda Çin reformlarıyla birlikte yapısal bir dönüşüm sürecine girmiştir. Bu dönemdeki bazı gelişmeler ise kadının statüsünde olumlu gelişmeler yaşanmış, nüfus 550 milyondan 900 milyona çıkmış, 1900'lü yılların başında kurulup faaliyet gösteren bankalar yok edilmiş ve yıllık ortalama kişiler gelir 100 doların altında kalmıştır. Yaşam koşullarının yeterince gelişmemesi dolayısıyla bu dönemde tasarruflarda bir artış sağlanamamıştır. Çin'de aile yapısı ve karşılaşılan sorunlara baktığımızda ise; sağlık harcamalarında devlet katkısının yetersiz olması sebebiyle ailelerin sağlık harcamalarına ayırdığı bütçenin yüksek olması, emeklilik reformundan sonra işçilere bağlanan aylığın ödenek oranının düşük olması bu oran emeklilik reformundan önce % 75 seviyesindeyken reform sonrası bu oran % 60'lara gerilemiştir. Aile yapısı ise tek çocuk uygulamasına göre şekillenmiş durumdadır. Tek çocuk uygulaması sonucu çocuğa anne, baba, anne ve babanın ebeveynleri olarak toplam 6 kişi bir çocuğa bakmaktadır. Kadın erkek nüfusunu karşılaştırdığımızda 100.000 erkeğe karşılık 120.000 kadın nüfusu bulunmaktadır. Eşlerinden ayrılmış olanlar tekrar evlendiklerinde ise bir çocuk hakkı verilmektedir. Çin halkı çocuklarını çok önemseyen bir yapıya sahip olması sebebiyle çocuklarını evlendirirken onlara hediye olarak ev almaktadırlar. Damat adaylarının evlilik için kendi dairesine sahip olması ve bunun için yeterince tasarruf etmiş olmasına önem verilmektedir. Bu nedenle bireyler kendilerini tasarruf yapmak zorunda hissetmektedirler. Evlerde mülkiyet sahipliği olarak tam anlamıyla olmadığı 70 yıla kadar kiralama sistemi bulunmaktadır. Çalışma hayatındaki koşullar ise genel itibarıyla esnek bir yapıya sahiptir. İşveren duruma göre çalışma saatlerinde ayarlamalar yapabiliyor ve yeni vardiyalar koyabiliyor. İşsizlik sigortası uygulaması ise bulunmamaktadır. Bu uygulama sebebiyle işçiler işlerini kaybetme ihtimali nedeniyle üzerlerinde psikolojik bir baskı oluşmaktadır. Çalışma hayatındaki bu olumsuz koşullardan dolayı işçiler zor şartlara uyum sağlamak zorunda kalmaktadırlar. Çin'de yaşam koşulları ve iş hayatındaki aksaklıklar sebebiyle bireyler gelecek planlarını hayata geçirebilmek için kişisel tasarruflarını % 25 seviyesinde tutmaktadırlar (The Times, 2008 akt; www.milliyet.com.tr, 2014).

Çin toplumunun düşünce yapısını ve davranış biçimlerini etkileyen temel faktör Konfüçyüs öğretisinin ilkeleri olarak karşımıza çıkmaktadır. Konfüçyüs

kültürünün en temel ilkeleri olarak dürüstlük ve iyilikseverlik bilge insanın özelliklerindedir. Bilge insan ise bu ilkeleri içselleştirerek ideal insana dönüşmektedir. Bu ideal insanın davranışları sosyal ilişkileriyle toplumu ve dolayısıyla yayılarak evreni etkilemektedir. Bu öğretiyi iktisadi hayatı etkilemesi açısından ele aldığımızda iş hayatındaki yansımalarını analiz etmek gerekmektedir. İşverenle çalışan arasındaki bağlılığın temel etkeni olarak görülmektedir. Buradaki bağlılık kayıtsız şartsız bir bağlılık olarak değil de sadakat ve karşılıklı güven çerçevesinde oluşan bir bağlılığa işaret etmektedir. Dürüstlük çerçevesinde gelişen ilişkiler ise kişiyi çalışma hayatında başarıya götüren başka bir unsurdur. Buradan hareketle çalışma hayatında örgüt yapısında karşılıklı güven ortamı oluştuğu için yükümlülüklerin yerine getirilmemesi gibi durumlarda ihtilafların giderilmesi için avukatlık giderleri gibi giderler olmayacaktır. Bu örgüt yapısı sayesinde iktisadi açıdan önemli bir etkinlik faktörü olan güven ortamı gelişmiş olacaktır (Sofyalıoğlu ve Aktaş, 2001: 88).

Sonuç olarak Konfüçyüs kültürünün ekonomik açıdan yansıma iş hayatında kendini göstermektedir. Konfüçyüs kültürü işe bağlılık ve iş etiği anlamında çalışanların psikolojik durumlarını etkilemektedir. Bu durum ise geçici işsizlik gibi ekonominin istihdam oranını düşüren problemlerden uzaklaştırmaktadır (Kutunis, 2010: 57-58).

3.2.5. Çin'in Büyüme Kaynakları

Çin'in 1978 yılında başlayan reform süreciyle birlikte ekonomi yapısal anlamda dönüşüme uğramış ve bu sayede yüksek büyüme rakamlarını yakalayabildiğini söylemek mümkündür. Çin'in bu yüksek büyüme rakamlarını yakalamasını sağlayan bazı faktörler bulunmaktadır. Bu faktörler; tasarruf ve yatırımlar, işgücü piyasasında maliyetlerin düşük olması, doğal kaynakların uygunluğu, toplam faktör verimliliğindeki artışlar, döviz kuru rejimi, Dünya Ticaret Örgütü üyeliği ve dış ticaret, doğrudan yabancı yatırımlar olarak sıralanabilmektedir. İlk olarak tasarruf ve yatırımlardan bahsedecek olursak; temel makroekonomik değişkenlerden olan tasarruflar ve yatırımlar milli gelirin bileşenlerindedir. Genel olarak reform yıllarından bu yana bakıldığında yüksek tasarruflar göze çarpmaktadır. Yüksek tasarruflar da yatırımları finanse etmektedir. Yatırımların yüksek olmasında

içsel ve dışsal faktörleri kategorize edecek olursak teşvikler, uzun vadeli krediler ve bol ve ucuz işgücü içsel faktörler bol ve ucuz işgücünün maliyet avantajından faydalanmak amacıyla doğrudan yabancı yatırımlar ise dışsal bir faktör olarak değerlendirilmektedir. Bol ve ucuz işgücü ise büyümeye katkısı olan diğer bir faktör olarak karşımıza çıkmaktadır. Dünya nüfusunun yaklaşık beşte birine sahip olması nedeniyle yüksek nüfusun istihdamı konusunda bazı sıkıntılar yaşasa da işgücü maliyetlerinin düşük olması kendi imalat sanayisinde ve yabancı yatırımcılar açısından da rekabet gücünü artıran bir faktördür. 1978'lerden bu yana genel itibariyle değerlendirildiğinde toplam faktör verimliliğinde ve eşanlı olarak sanayileşme oranı da artış göstermiştir. Bu gelişmeler Çin'in dünya ticaretindeki payını da artırmıştır. Çin'in dünya ticaretindeki payı 1978'de % 0,5 seviyesindeyken 1998'de bu rakam % 5 düzeyine ilerlemiştir. Doğal kaynaklar açısından Çin'i değerlendirdiğimizde 17 maden ve mineral rezervinde dünya lideri konumundadır. Diğer yandan uzay teknolojilerinde kullanılan bazı madenlere sahip olması sebebiyle ve bu madenlerin üreticisi ve ihracatçısı konumunda olduğu için önemli avantaja sahiptir. Kömür rezervi ve hidroelektrik potansiyeli açısından da dünyada ilk sırada yer almaktadır. Kömür rezervi açısından büyük bir potansiyele sahip olmakla birlikte kömür rezervlerinin kalitesi düşük olması ve doğalgaz rezervlerini yeterli ve verimli olarak işleyemediği için bazı enerji darboğazları yaşamaktadır. Enerji ihtiyacını ise ham petrol ithal ederek ve kalitesi düşük olsa da toplamda % 70 oranında kömürden karşılamaktadır. Çin reformlarıyla birlikte yüksek döviz kuru rejimi uygulamaya başlamıştır. 1980'de 1 dolar 2,8 remninbi, 1993'te 5,76 rmb, 1994 yılında % 66 oranında devalüasyona gidilerek 1 dolar 8,61 rmb olmuştur. Çin para birimini dolara sabitlemesi sebebiyle Asya krizinden de önemli derecede etkilenmemiştir. 2005 yılında ise yeni bir politikayı uygulamaya koyarak ticarete yuan dışında 8 para birimi kullanılabilmesine izin verilmiştir. Bu uygulama Çin'in daha esnek bir kur rejimi uygulamayı amaçlaması olarak değerlendirilmektedir. Yüksek kur rejimiyle de rekabet gücünü artırarak ihracat anlamında avantaj sağlamıştır. Çin'in reformlarla birlikte yapısal dönüşüm sürecindeki dış ticaret hacminin nasıl ivme kazandığını dış ticaret hacminin sayısal verilerinden anlamak mümkündür. 1957 ve 1978 yılları arasında 6,7 kat artış göstermiştir. 1978'den 1997'ye kadar 16 kat artış göstermiştir. Bu süreç DTÖ üyeliğiyle devam etmiş ve yüksek büyüme hızını yakalamıştır. Çin'in

DTÖ üyeliğiyle sağladığı faydalar ise ihracatı artmış ve örgüt tarafından en çok kayırlan ülke statüsü kazanmış, dış ticarete eşit şartlarda rekabet etme olanağına sahip olmuş, küresel ticari anlaşmazlıklar DTÖ bünyesinde adil bir şekilde çözüme kavuşturulması fırsatını elde etmiş, tarifeler indirilerek refah artışı sağlanabilecektir. Doğrudan yabancı yatırımları serbest bırakan ilk yasal düzenlemeyi 1979 yılında yaparak sermaye çekmek için bazı düzenlemeler yapılmıştır. Bu düzenlemeler; altyapı yatırımları yapılmış, vergisel avantajlar sağlayan ekonomik kalkınma bölgeleri ve sanayi parkları kurulmuş ve bu bölgelerdeki yönetimlere yetkiler verilerek teşviklere işlerlik kazandırılmak istenmiştir (Gündal, 2015: 62-68).

Çin ekonomisinin büyüme dinamiklerini ve büyüme performansının hangi noktalarda diğer ekonomilerden ayrıştığını irdelenecek olursa öncelikle reformların ve dışa açılma politikalarının göz önünde bulundurulması gerekmektedir. 1978'de Deng döneminde başlayan reformların belirgin özellikleri; kurumların tam anlamıyla özelleştirilmesi yerine kademeli olarak özelleştirme politikası uygulayarak piyasaya yönelik üretim yapan işletmelerin dışlanmasına neden olmadan ekonomiyi piyasa ekonomisine yaklaştırması, tarım tarım sektöründe istihdam düşmesi sonucu işsiz kalanların ve işgücüne yeni katılanların istihdam edilmesine önem verilmesidir. Bu iki faktör ekonomik yapının dönüşüm sürecinde yaşanacak problemleri en aza indirgeyen faktörler olarak ön plana çıkmıştır. Büyüme performansına katkı sağlayan diğer bir önemli faktör ise Çin ekonomisinin dışa açılması olmuştur. Dışa açılma sürecinde tarife ve tarife dışı engelleri kaldırmış ve Çin önemli ölçüde büyüme kaydetmiştir. 1970'lerde 10 milyar dolar ihracat gelirlerini 2004'te 580 milyar dolara çıkarmıştır. 1978-2003 dönemdeki ortalama büyüme hızı ise % 9,5 düzeyinde gerçekleşmiştir. Çin ekonomisinin dışa açılma sürecinin başarısını bu denli yükselten faktörler ise teknoloji transferi, sermaye ve kurumsal yapıların ülkeye dahil edilmesi olmuştur (Yılmaz, 2012: 1).

Çin'in dışa açılma sürecinde özel ekonomik bölge adı verilen spesifik bir politika uygulanmıştır. İlk olarak dört tane kurulan özel ekonomik bölge olumlu sonuçlar alması nedeniyle daha yaygın hale getirilmiştir. Özel ekonomik bölgelerde uygulanan politikalara değinecek olursak, bu bölgeler sadece ekonomik olarak değil eğitim, kültür, kentleşme yapısı olarak da diğer bölgelerden farklı bir yapı

sergilemişlerdir. Bu bölgelerde uygulanan dışa açılma sürecindeki başarıyı etkileyecek asıl politika ise yabancı yatırımlardan meydana gelen firmalarla yerli firmaların aynı ortamda bulundurulmasıdır. Bu bölgelerde yer alan yabancı firmalar bölge gelişimi ve teknoloji transferi açısından ön plana çıkmıştır. Bu bölgedeki firmaların ülkenin diğer bölgelerdeki firmalarla ilişkisi teşvik edilmiş ve teknoloji transferinden yurt genelinde faydalanılmak istenmiştir. İhracat anlamında bu bölgelerin katkısı ise ihracat konusu malların hangilerinin ne kadar ihraç edildiği ve hedef pazarlar belirlenerek ihracat gelirlerinin izlenmesi dışa açılma sürecinin başarısını tetikleyen faktörler olmuştur. Sonuç olarak özel ekonomik bölgeler ekonominin yapısal dönüşümü sırasında politikaların kademeli olarak uygulanması ve izlenmesi sonucu sorun teşkil edecek uygulamaların ekonominin genelinde yıkıcı bir etkiye neden olmadan önlem alınmasına olanak sağlamıştır. Bu açıdan Çin'in dışa açılma sürecindeki başarısı son derece ileri seviyelere taşınmıştır (Yılmaz, 2012: 4-12).

Genel olarak gelişmekte olan ülkelere bakıldığında kalkınmışlık seviyesi düşük, altyapı yatırımları yetersiz, finansal istemin etkin bir şekilde çalışmaması nedeniyle tasarruf-yatırım dengesizlikleri yaşanabilmektedir. Gelişmekte olan ülkeler özellikle de Çin bu sürecin geçici çözümlerle sürdürülemeyeceğini anlayarak ekonomiyi reformlarla yapısal olarak dönüştürmeyi amaçlamıştır. Bu anlamda Çin örnek teşkil edecek nitelikte bir başarı göstermiştir. Çin 1940'larda başlayan bu süreçle reform hareketleriyle dönüşüm sürecinde bazı sıkıntılar yaşasa da ekonomiye genel olarak kapitalist sisteme dönüştürmeyi başarmıştır. Ekonominin merkezi planlamaya dayanmadan piyasa ekonomisiyle işleyişine izin verilmiş ve piyasalar ve kaynakların kullanımında etkinlik sağlanmıştır. Burada merkezi planlamaya göre bireylerin iktisadi tercihlerini kendilerinin yapmasının ekonomiye daha olumlu katkı sağladığını göstermektedir. Çin tasarruflarını artırmasındaki başarısına katkıda bulunan faktörlerden kısaca bahsedecek olursak reformlarla birlikte kamu ve özel sektörün disiplinli bir yapıya dönüştürülmesi, bol ve ucuz işgücünün etkisiyle yabancı yatırım çekmesi ve bu yabancı yatırımlarla teknoloji transferi ve bu sayede kaynakların daha verimli kullanılması, gelir artışıyla tasarruflarda artış göstermiş, Çin toplumunun Konfüçyüs kültürü etkisiyle tutumlu bir yapıya sahip olmasıyla

otonom harcamalarının düşük olması tasarruf artışındaki başarısını etkileyen faktörler olarak ön plana çıkmaktadır.

3.2.6. Türkiye ve Çin'in Tasarruf Dinamiklerinin Karşılaştırılması

Bu bölümde Çin'in tasarruf artışında önemli bir başarı elde etmiş olması sebebiyle tasarruf açığı sorunu çözümünde geliştirilecek politikalarda yol gösterici uygulamalar içermektedir. Bu açıdan bakıldığında Türkiye ekonomisi için uygulanacak politikalarda politika yapıcılar tarafından dikkate alınması gerekmektedir.

3.2.6.1. Ekonomik Yapının Karşılaştırılması

Ekonomik yapının iktisadi karar birimlerinin karar alma sürecinde etkileyici bir faktör olması sebebiyle tasarruflar açısından son derece önemli bir değişken halini almaktadır.

3.2.6.1.1. Osmanlı Ekonomisinden Başlayarak Türkiye Ekonomisinin Yapısı

Türkiye ekonomisinin yapısına Osmanlı döneminden başlayarak kısaca değinecek olursak, Osmanlı döneminde ekonomik yapı iktisadi ve sosyal hayatta devletin ağırlığı fazlaydı. Bu duruma örnek olarak toprak mülkiyeti devlete ait, vergi sistemi toprak mülkiyetine dayalı olarak devlet tarafından belirleniyordu. Bu bilgiler ışığında Osmanlı ekonomisinde merkezi yapının güçlü olduğu anlaşılmaktadır. Devlet otoritesinin sekteye uğradığı dönemlerde ise bürokrasi kesimi bu gücü elinde tutmaktaydı. Bu yapı ekonomik etkinlik sorununu doğurmuştur. Toplumsal yapı ise müslüman ve gayrimüslim nüfusun varlığından dolayı karmaşık bir yapıya sahipti. Osmanlı ekonomisinin dünyaya açılıp dış piyasalara entegre olmasında gayrimüslimlerin etkisi büyüktür. Periferileşme süreciyle Osmanlı ekonomisi güçlü burjuvazi sınıfın ekonomide etkisi artmış ve dış piyasalara entegrasyonu borçlanma ve doğrudan yabancı yatırım gibi araçlarla hızlanmıştır. Türkiye Cumhuriyetinin ilk yıllarına baktığımızda ise savaş nedeniyle askere almalar artmış ve ülkede genel bir seferberlik hali olması nedeniyle üretim sektöre uğramış ve ekonomik yapı ciddi sorunlarla karşılaşmıştır. Bu nedenle kendi imkanlarıyla kalkınamayacak durumda olan ekonomiyi canlandırmak amacıyla planlı bir dönem başlamış devletin ekonomi

üzerindeki etkisi sürmüştür. 1950 yılına gelindiğinde ise toplumsal yapı gerçek anlamda ilk olarak devletçi geleneğe karşı bir güç olarak kırsal kesimde varlığı seçimlerde anlaşılmış ve ekonomiye yön veren bir güç olarak kırsal kesim de ekonomi yönetimine dahil olarak ekonomi yönetiminin kompozisyonu çeşitlenmiştir. 1980’li yıllara gelindiğinde ise ekonomiye dinamizm kazandırmak amacıyla ithal ikameci sanayileşme politikası seçilerek devletin himayesinde olan bir sanayileşme gerçekleştirilmek istenmiştir (Keyder, 2001: 2-5).

Galindo vd.’ne göre Osmanlı ekonomisinden başlayarak ekonominin yapısı değerlendirildiğinde, Osmanlı döneminde merkezi planlamaya dayalı bir ekonomik yapı uygulanıyordu. Bu dönemde bürokrasi kesimi merkezi yapının zayıfladığı dönemlerde ekonomi üzerindeki ağırlığı artıyordu. Ekonominin dışa açılmasına neden olan periferileşme süreciyle ekonomi dış piyasalara entegre olmaya başlamıştır. Cumhuriyetin ilk yıllarına gelindiğinde ise Türkiye ekonomisi savaşlar nedeniyle dış piyasalara entegre olması ve dış kaynaklardan yararlanma imkanı kalmamıştır. Bu nedenle devlet eliyle kalkınma politikaları hayata geçirilmiştir. 1950’lerde ise kırsal kesimin yönetimde güç kazanma süreci başlamıştır. Kırsal kesimin yönetime dahil olmasının olumlu yönü ise kırsal kesimde yaşanan sorunların yönetime iletilmesi ve uygulanan politikaların denetim mekanizması anlamında gelişim gösterilmesi politikaların daha etkin bir yapı kazanmasına neden olmuştur. Diğer yandan dünyada finansal liberalizasyon süreci başlamış ve Türkiye yönetimi de bu sürece dahil olarak sermaye hesabını serbestleştirerek ekonomik sınırları kaldırmış ve Türkiye ekonomisi dış piyasalara entegre olmuştur (Aktaran: Kılınc Savrul, vd, 2013: 2).

1980’den sonra ekonomi dış piyasalara entegre olmuş ancak Türkiye ekonomisi rekabetçi bir yapıya sahip olmaması ve ekonomik aktivitenin yetersizliği nedeniyle kısa vadeli sermaye hareketlerine maruz kalarak 1990’lı yıllar ve sonrasında kırılgan bir yapı sergilemiş ve ekonomik krizlerle sürekli olarak sekteye uğrayan bir ekonomi haline gelmiştir (Türel, 2008: 1).

2000’li yıllarda ise 90’lı yıllarda krizlerin etkisi silinmeden ekonomik krizler devam etmiştir. Bu nedenle ekonominin yapısal olarak dönüştürülmesinin gerekliliği

anlaşılması olup yapısal reformlar hayata geçirilerek ekonomi yeniden yapılandırılmış ve olumlu sonuçlar elde edilmiştir (Susam ve Bakkal, 2008: 73).

Sonuç olarak Türkiye ekonomisinin yapısı Osmanlı döneminden bu yana değerlendirildiğinde, Osmanlı döneminde toprak mülkiyetine dayalı ve devletin ekonomi üzerindeki ağırlığı fazla devletçi bir ekonomik görünüm sergilemektedir. Burjuva sınıfının bir ekonomik aktör haline gelmesiyle Osmanlı ekonomisi dünyaya açılmış ve yabancı yatırım ve borçlanma gibi araçlarla dış piyasalara entegre olmuştur. Cumhuriyetin ilk yıllarından başlayarak ekonomik yetersizlikler sebebiyle planlı ekonomik yapı tercih edilmiştir. 1950’li yıllarda kırsal kesim insanının seçimlerde ön plana çıkmasıyla sosyal anlamda ekonomiye dahil olarak ekonomik aktivitenin işleyişindeki ağırlığını artırmıştır. Bu gelişmeler sonrasında ekonomi planlı yapıdan kapitalist bir yapıya dönüştürülmeye başlanmıştır. 1980 yılına gelindiğinde ise gerçek anlamda milli bir sanayi oluşturulmak amacıyla ithal ikameci bir sanayileşme politikası izlenmiştir. Bu dönemde diğer yandan dünyada finansal liberalizasyon süreciyle kaynak dağılımında etkinliği sağlamak ve bu sayede büyümeyi ve kalkınma hızını artırmak amacıyla ülkeler sermaye hareketlerini serbest bırakmışlardır. Türkiye’de bu sürece ayak uydurarak finansal liberalizasyona gitmiş fakat ekonomik altyapı olarak buna hazır olmayan Türkiye ekonomisi krizlerle karşı karşıya kalmıştır. Bu süreç 2000’li yılların başlarına kadar devam etmiş ve ekonomik reformların kaçınılmaz olduğu anlaşılmıştır. Bunun sonucunda Güçlü Ekonomiye Geçiş Programı’yla ekonomi dönüştürülerek istikrarlı bir yapı sağlanmış ve ekonomiye istikrarlı ve güçlü bir yapı kazandırılmıştır.

3.2.6.1.2. Çin’in Ekonomik Yapısı

1979 yılında Çin ekonomisini dönüştürmek için başlayan reform hareketlerine kadar Çin ekonomisi güçlü bir şekilde merkezi planlamaya dayalı kumanda ekonomisi durumundadır. Çin ekonomisinin bu döneme kadar ki durumuna kısaca değinecek olursak, sermaye ihtiyacını kısa vadeli krediler dışında sağlayabileceği bir sermaye piyasasına sahip değildi. Döviz kuru devlet tarafından belirleniyor ve yabancı ülkeye yabancı yatırımın gelmesi veya Çin kaynaklı yatırımların yabancı ülkelere gitmesi mümkün değildi. Mao yönetimi Çin ekonomisinin kendi kendine yettiğini iddia ederek dış ticareti engelleyerek kapalı bir

ekonomik yapı benimsenmiştir. 1978’de Deng’in Çin Komünist Partisinin başına gelmesiyle zenginleşmek için reformlarla ekonomi sosyalist pazar ekonomisine dönüştürülmüştür. Bu dönemde uygulanan reformların kapsamına baktığımızda; tarım, sanayi, bilim ve teknoloji, savunma alanları öncülük etmektedir. Sonuç olarak Çin ekonomisinin yapısına baktığımızda kapitalizmin varlığını söylemek tam anlamıyla mümkün değildir. Bu durumun sebebi ise bazı alanlarda serbestleşme sağlansa da açık ekonomi modeli uygulamaları devlet tarafından kontrollü bir şekilde sağlanmaktadır. Bu nedenle Çin ekonomisi için kontrollü pazar sistemi ifadesi kullanılmaktadır (Tasam, 2011).

3.2.6.1.3. Türkiye ve Çin’in Tasarruflar Açısından Karşılaştırılması

Tasarruflara Türkiye açısından değinecek olursak, Türkiye’de tasarrufların ve tasarruf açığının seyri açısından bir dönüm noktası olarak kabul edilebilecek olay finansal liberalizasyon süreci olmuştur. Liberalizasyon süreciyle Türkiye sermaye hareketlerini serbest bırakmış ve bunun sonucunda Türkiye’ye kısıtlı da olsa sermaye girişi olmuş ve tasarruf oranları yükselmiştir. Ekonominin dışa açılmasıyla birlikte piyasalar dış piyasalara entegre olmuştur. Bu noktada Türkiye’nin konjonktürel durumu ise henüz dış piyasalarla rekabet edecek ekonomik altyapı ve rekabet gücüne sahip olmaması sebebiyle ekonomi kırılgan bir görünüm sergilemiştir. 1980’lerin sonlarında tam anlamıyla serbestleşme uygulamalarının artması ve kırılgan yapının da etkisiyle sermaye kaçışları yaşanmış ve tasarruf açığı artış göstererek ekonomi genel dengesizlik sorunu yaşamıştır. 1990’lı yılların ortalarına gelindiğinde ise kamu kesiminde yaşanan aksaklıklar nedeniyle Türkiye ekonomisi tekrar krize maruz kalmış ve bunun sonucunda yine sermaye kaçışları yaşanmış tasarruflar azalmıştır (Öztürk ve Özyakışır, 2005: 3-8).

2000’li yıllara gelindiğinde ise tasarruf açığı 2000’li yılların başında bir miktar azalış göstermiştir. Bunun sebebi ise dış borçlanma ve dış finansman kaynaklarından gelen sermaye olmuştur. Daha sonraki yıllarda ise tasarruf açığının seyrini belirleyen unsur ise özel kesimin borçluluk oranı ve kamu kesimindeki reformlar belirleyici olmuştur. Bu dönemde özel kesimin borçluluk oranı önemli artmıştır. Özel kesim açısından borçluluk tasarrufları azaltmış ve özel kesimde tasarruf açığı meydana gelmiştir. Kamu kesimine baktığımızda ise 2000’li yılların

başında kamu kesimi açısından kırılma noktası diyebileceğimiz Güçlü Ekonomiye Geçiş Programıyla kamu kesiminde disiplin sağlanmış ve kamu gelirleri artmıştır. Kamu kesimi gelir artışıyla tasarruflar artış göstermiştir. Bu bilgiler ışığında bu dönem değerlendirilecek olursa, özel kesim tasarruflarındaki azalma kamu kesimi gelir artışından fazla olması sebebiyle toplam tasarruflarda azalma meydana gelmiş ve tasarruf açığı artış göstermiştir (Susam ve Bakkal, 2008: 81, Özlale ve Karakurt, 2012: 3-4).

Çin'deki tasarrufların seyrine bakıldığında son yıllarda ortalama olarak % 45 civarında olduğu görülmektedir. Çin'deki bu durumun temel sebebine bakacak olursak, Çin'de genel olarak tüketim harcamaları düşük seyretmektedir. Bu trend ise hala devam etmektedir. Bu nedenle Çin tasarrufları yüksek ve yükseliş eğilimi devam etmektedir. Çin'deki tasarruf artışını tetikleyen politika ise 1970'li yıllarda başlayan reform hareketleri olmuştur. Çin ekonomisinde uygulanan reformlarla birlikte Çin ekonomisi dönüşmüş ve tasarruflar artış eğilimi göstermeye başlamıştır. Çin ekonomisinde tasarruf artışı özellikle kentsel kesimde meydana gelmiştir. Kırsal kesim tasarrufları ise yatay bir trend izlemiştir (Öztürk, 2011: 128).

3.2.6.1.4. Çin ve Türkiye'nin Tasarruflar Açısından ve Yapısal Anlamda Genel Değerlendirmesi

Tasarruflara teorik olarak bakıldığında genel olarak reel faiz, gelir, enflasyon gibi değişkenlerden etkilendiği görülmektedir. Bu değişkenlerden hangisinin temel etkileyici değişken olmasını ise ekonominin konjonktürel yapısı belirlemektedir. Türkiye'de tasarrufları belirleyen temel değişkenin 1980'li yıllarda başlayan liberalizasyon politikası olduğu açıktır. Liberalizasyon süreciyle sermaye hareketleri serbest bırakılmış ve yapısal olarak dış piyasalarla rekabet edecek yeterlilikte olmadığı için kırılganlık artmış ve tasarruf seviyesini aşağı çeken bir değişken olmuştur. Çin'de ise bu durum Türkiye'ye göre daha az yaşanmıştır. Bu durumun sebebi Çin her ne kadar reformlarla birlikte serbestleşme sürecine dahil olsa da sermaye hareketlerinin serbest olması yerine diğer ülkelere göre sermaye hareketlerinin üzerindeki kısıtlamaları belirgin bir şekilde daha fazladır. Çin'in dışa açılma sürecinde Türkiye'nin aksine işgücünün bol ve ucuz olması sebebiyle sermaye kaçışlarının yerine yabancı yatırımlar olarak sermaye girişleri yaşanmıştır.

Türkiye’de teorik olarak öne çıkan değişkenlerin gelir, faiz oranları ve tüketim harcamaları olduğu anlaşılmaktadır. Buna karşılık Çin’de ise tasarruf artışını sağlayan önemli değişken ise kişi başına düşen gelir düşük olsa da otonom harcamaların düşük olması tasarruf artışına büyük ölçüde katkıda bulunmuştur. Çin ve Türkiye’yi işsizlik ve istihdam anlamında değerlendirecek olursak, Çin yönetimi reformları uygulamaya koyduğu dönemlerde tarım sektöründe yaşanan iş bırakmaların sanayi sektöründe istihdam edilmesine çok dikkat edilmiştir. İşgücünün psikolojik boyutu açısından ise bu durumu değerlendirdiğimizde Çin toplumunda Konfüçyüs kültüründen etkilenmektedir. Konfüçyüs kültüründe ise işe bağlılık ve iş etiği son derece önemlidir. Bu durum ise işgücünün istihdam edilmesindeki problemleri azaltmıştır. Türkiye’de ise bu süreç kırsal kesimden kente göçlerin plansız ve ani şekilde gerçekleşmesi nedeniyle işsizlik sorununu doğurmuş ve istihdam düşmüştür. Bunun sonucunda ise gelir ve dolayısıyla tasarruflarda azalma meydana gelmiştir. Çin’in dışa açılı sürecinde uyguladığı başka bir politika ise özel ekonomik bölgelerin kurmasıdır. Özel ekonomik bölgelerde yerli ve yabancı firmaların aynı ortamda bulunması sağlanarak yabancı firmaların teknoloji transferinin bu bölgelerde ve ülkenin diğer bölgelerinde yayılması desteklenmiştir. Özel ekonomik bölgelerin diğer bir avantajı ise ihracat konusu mallar ve hedef pazarlar analiz edilerek ihracat gelirlerinin maksimum düzeyde artırılması amaçlanmıştır. Bu politikanın başarısını etkileyen bir diğer faktör ise Çin’in izlediği sabit kur politikasıdır. Çin düşük sabit kur politikasıyla imalat ve sanayi sektöründe üretilen malların dış piyasalara görece olarak ucuz kalmasını sağlamayı amaçlamaktadır. Bu nedenle ihracat gelirleri artarak tasarrufların artışı tetiklenmiştir. İki ülkenin ayrıştığı bir başka nokta ise siyasi istikrardır. Çin siyasi çalkantıları genel olarak kuruluş döneminde atlatmış reformlar dönemine gelindiğinde ve sonrası dönemde büyük ölçüde siyasi istikrarı sağlamıştır. Türkiye ise 2002 yılına kadar siyasi krizlerle mücadele etmiştir. Ekonomik istikrar ve siyasi istikrar birbirini tamamlayıcı nitelikte olması sebebiyle siyasi krizlerden ekonomik istikrar sağlanamamıştır. Türkiye yönetimi siyasi krizlere çözüm üretmediği için ekonomik sorunlara kalıcı çözüm getirmek için politikalar üretmek her zaman ikinci plana atılmıştır. 2002 yılında bu yana siyasi istikrarı sağlamış olan Türkiye artık ekonomik sorunlara kalıcı çözüm getirebilecek politikalar yapılmaya başlanmıştır. Bu anlamda zaman alıcı tasarruf

bilincini topluma aşlamak gibi uzun vadeli planlar yapabilecek duruma gelmiştir. Bu anlamda gecikmeli de olsa siyasi istikrarı ve ekonomik istikrarı sağlamış durumda olan Türkiye olumlu anlamda büyük bir dönüşüm sürecine girmiş bir ekonomi haline gelmiştir.

Türkiye ve Çin'in Tasarruflar anlamında Güçlü ve Zayıf Yanlarının Karşılaştırılmasını içeren tablo Çizelge 3.1'de sunulmuştur.

Çizelge 3. 1. Türkiye ve Çin Karşılaştırılması

ÜLKELER/GÜÇLÜ VE ZAYIF YANLAR	TÜRKİYE	ÇİN
Ekonomi Modeli	Türkiye'de açık ekonomi modeli olması nedeniyle sermaye hareketleri üzerinde kısıtlama yoktur. Bu durum sermaye kaçışları açısından tehlike arz etmektedir.	Çin'de ise kapalı ekonomi modeli uygulanmaktadır. Sermaye hareketleri üzerindeki kısıtlamalar sebebiyle yabancı yatırımlar açısından daha fazla güven ortamı vardır.
İktisadi Kararların Etkinliği	Türkiye'de serbest piyasa ekonomisi uygulanması sebebiyle mal ve hizmetlerin değeri fiyat mekanizmasına göre belirlenmektedir. Bu nedenle rasyonel seçim teorisi etkin bir şekilde işlemekte ve kaynak kullanımında fayda maksimizasyonu daha iyi sağlanmaktadır.	Çin ekonomisinde piyasa sosyalizmi denilen yarı kapitalist yarı sosyalist bir ekonomik yapı uygulanmaktadır. Bu nedenle iktisadi kararlar rasyonel bir şekilde verilememektedir. Bu anlamda Çin ekonomisinde kaynak kullanımında etkinlik zayıf kalmaktadır.
Yabancı Yatırımlar	Türkiye yabancı yatırımlar açısından Çin'e göre zayıf kalmaktadır. Bu nedenle büyüme ve gelir artışı yeterince sağlanamamaktadır.	Çin yabancı yatırımlar açısından dünyanın önde gelen ülkelerinden birisi olması sebebiyle yatırımlar büyüme ve gelir artışı yüksek seyretmektedir.

Çizelge 3. 1. Devamı. Türkiye ve Çin Karşılaştırılması

Döviz Kuru	Türkiye’de esnek kur sistemi uygulanması sebebiyle dış dengesizlik durumu otomatik olarak ayarlanmaktadır.	Çin’de sabit kur sistemi uygulanması ve kurun düşük tutulması sebebiyle ihracat gelirlerini artırmaktadır. Bir diğer avantajı ise kur riski bulunmaması sebebiyle yatırımlar açısından güvenli bir liman konumundadır.
Kredibilite	Türkiye’ye tarihsel olarak bakıldığında 2000’li yıllara kadar siyasi ve ekonomik krizler yaşayan bir ekonomi olmuştur. Son yıllarda finansal istikrar ve fiyat istikrarında olumlu gelişmeler yaşansa da kredibilite sorunları yaşanmaktadır.	Çin 1970’lerde başlayan ekonomik reformlarla ekonomi yapılandırılmış ve bu reformların etkisiyle ekonomik dinamik bir büyüme potansiyeline ulaşmış ve istikrarlı bir şekilde sürdürmektedir. Bu açıdan kredibilitesi yüksek bir ekonomi konumundadır.
İşgücü Maliyeti	Türkiye’de işgücü sayısına bakıldığında ücretleri aşağı seviyeye çekecek kadar yüksek değildir. Bu nedenle üreticilerin kar marjı düşük seyretmektedir.	Çin’de işgücünün bol olması nedeniyle ücretler düşüktür. Bu nedenle üretimde maliyet avantajı elde edilmiş olup gelir ve dolayısıyla tasarruflar artırılabilir.
Teknolojik İlerleme ve Teknolojinin Üretimde Yaygınlaşması	Türkiye üretimde teknoloji anlamında eksiklikleri bulunmaktadır. Ancak bununla ilgili çalışmalar devam etmekte olup üretimi verimli hale getirecek teknoloji ofisleri kurulmasına karar verilmiştir (Timeturk, 2017).	Çin doğrudan yabancı yatırımları sayesinde teknoloji transfer etmiş ve özel ekonomik bölgelerin yardımıyla teknolojiyi yurt genelinde üretim sürecine dahil etmiştir. Bu açıdan avantajlı konumdadır.
Doğal Kaynaklar	Türkiye doğal kaynaklar açısından zengin (bor madeni) bir ülkedir. Doğal kaynaklar bakımından zengin olsa da bu kaynakları işleyebilecek düzeyde teknolojiye henüz sahip değildir.	Çin doğal kaynaklar açısından 17 maden cinsinde dünyada lider konumundadır. Bu açıdan Çin yüksek bir gelir düzeyine sahiptir.

Çizelge 3. 1. Devamı. Türkiye ve Çin Karşılaştırılması

Tasarruf Bilinci ve Psikolojik Faktörler	Türkiye’de lüks tüketim mallarına olan talebin yüksek olması tasarruf bilincinin düşük olduğu göstermektedir.	Çin’de Konfüçyüs kültürünün etkisiyle tutumlu davranmak ve tasarruf etmek iyi bir erdem olarak kabul edilmektedir. Diğer yandan Konfüçyüs kültüründe işe bağlılık ve iş etiği de önemli bir erdemdir. Bu nedenle istihdam seviyesi yüksek ve istikrarlı bir seyir izlemektedir.
---	---	---

Sonuç olarak bakıldığında Çin tasarruflar ve tasarrufları artırıcı faktörler açısından daha avantajlı konumdadır. Türkiye ekonomisi ise Çin’de uygulanan politikaları örnek alarak tasarrufları artırabilecektir. Bu anlamda Çin’de uygulanan ve teknoloji yoğun üretim mallarının talep yapısının izlendiği teknoloji ofislerinin kurulması kararıyla tasarrufları artırıcı politikalara önem verildiği anlaşılmaktadır.

SONUÇ VE ÖNERİLER

İktisat literatürüne bakıldığında tasarrufların son derece önemli bir değişken olduğu anlaşılmaktadır. Bu nedenle literatürde tasarruflar üzerine farklı yaklaşımlar bulunmaktadır. Literatürdeki genel tanımıyla tasarruf gelirin harcanmayan kısmı olarak kabul edilmektedir. Halk arasında ise tasarrufa tutumlu ve bir varlığı idareli kullanma gibi anlamlar yüklenmiştir. Literatürde ve halk arasında farklı anlamlar yüklenmiş olsa da tasarruf güdüsündeki temel amacın fayda maksimizasyonu olduğu anlaşılmaktadır. Literatürde tasarrufun temel amacının fayda maksimizasyonu olduğu kabul edilse de rasyonalite kriteri olarak farklı yaklaşıldığı görülmektedir. Keynesyenler tasarrufun gelirin bir fonksiyonu olduğunu kabul etmekle beraber tasarrufların gelir artışı olması durumunda temel psikolojik kanunla tüketimin daha yavaş arttığı diğer bir deyişle tasarrufa ayrılan miktarın arttığını ileri sürmektedir. Bu nedenle Keynesyenler açısından rasyonalite kriteri olarak ihtiyatlılık kabul görmektedir. Klasikler ise tasarrufun faizin bir fonksiyonu olduğunu ileri sürmüş ve faiz artışı olması durumunda tasarruflarında artacağı kabul edilmiştir. Buradan hareketle klasikler açısından rasyonalite kriteri olarak nakit tutmanın fırsat maliyeti olduğu kabul görmüştür. Sonuç olarak kişilerin tasarruf güdülerinin temelinde fayda maksimizasyonu yatmaktadır.

Tasarruf açığı sorunu Türkiye ekonomisi açısından irdelenecek olursa, küresel anlamda ekonomik sınırların kalkmasıyla ülkelerin ekonominin performansını değerlendirmede baz aldığı temel değişkenin büyüme olduğu görülecektir. Büyüme performansını belirleyen temel makroekonomik değişken yatırımlardır. Yatırımların finansmanı olarak ise tasarruflar son derece önem arz etmektedir. Tasarruf seviyesi düşük gelişmekte olan ülkelerde ise bu sorun daha önemli bir hale gelebilmektedir. Gelişmekte olan ülkelerin konjonktürel yapısına baktığımızda kalkınma altyapı yatırımlarını tamamlayamamış, yatırım seviyesi düşük, dış açık sorunu olan, kırılgan bir yapıya sahip bir görünüm sergilemektedir. Buradan hareketle Türkiye’de bu kategoride yer alması sebebiyle dış açık veren bir ülke konumundadır. Türkiye kronik olarak dış açık vermesi sebebiyle tasarruf

sorununu çözmek için kendi dinamikleriyle daha açık şekilde ifade edilecek olursa yurtiçi tasarruflarını artıracak politikalar uygulamaya koymalıdır. Gelişmekte olan ülkeler gelişmiş ülkelerle verimlilik kriteri olan sermaye/hasıla katsayısı anlamında karşılaştırıldığında gelişmiş ülkelere göre düşük olması sebebiyle kalkınma seviyesini tamamlamak ve gelişmiş ülke kategorisine geçmesi için gelişmiş ülkelere görece olarak daha fazla tasarruf miktarına ihtiyaç duymaktadır ve bu tasarrufları daha verimli yatırımlara aktarmak için politikalar geliştirmelidir. Türkiye ekonomisinde spesifik olarak ön plana çıkan tasarruf açığı sebeplerine ve çözümlerini değerlendirecek olursak, 1980'lerde başlayan liberalizasyon süreciyle Türkiye ekonomisinde kırılmalı yapı 2000'li yıllara kadar etkisini sürdürmüştür. Türkiye ekonomisinin güven ortamı sağlamasındaki en önemli faktörlerden birisi siyasi istikrarla birlikte mali disiplinden ödün vermemek olmuştur. Bu anlamda mali disiplin yabancı yatırımlar açısından ve spekülasyonları önlemek için son derece önemli bir hal almıştır. Enflasyon ise diğer önemli bir değişkendir. Enflasyonist ortamda bireylerin gelirleri kamu kesimi için bütçenin ise reel satın alma gücü azalacağı kaynakların erimesi bu da tasarrufların azalması anlamına gelmektedir. Bu nedenle para politikası araçları enflasyonist baskıyı azaltıcı ve tasarrufları yatırımlara aktaracak şekilde kullanılmalıdır. Enflasyonist baskının kamu kesimi açısından olumsuz etkisi ise kaynakların reel satın alma gücünün azalmasıyla kamu harcamalarının yetersiz düzeyde kalması ve bunun sonucunda ise kamu kesimi borçlanma gereğinin artmasıdır. Kamu kesiminde borçlanma oranının artmasıyla mali baskınlık seviyesi yükselmiş olacak ve özel sektör finansman kaynakları tükenmiş olacaktır. Buradan hareketle kamu kesimindeki tasarruf sorunu özel kesimin tasarruf kaynağı olan harcama akımı sonucu elde edilmiş geliri azaltıcı etkiye neden olacaktır. Tasarrufları azaltıcı bir diğer sorun ise, Türkiye'de talebin gelir esnekliği düşük olan ileri teknoloji ürünlerine olan talebin yüksek olması sebebiyle yurtiçinde üretilmeyen bu mallar dış piyasalardan temin edilerek kaynakların daha doğru ifade edilecek olursa tasarruflarımızın dış piyasalara kaymasına sebep olmaktadır. Bu sorunun çözümü için ise Türkiye imajlı bir marka oluşturarak ileri teknoloji ürünlerini üretmeli kaynak kullanımında etkinlik ve verimliliği sağlamalıdır. Faiz politikasına bakıldığında teorik olarak faizlerin yüksek olması tasarrufları artırıcı etkisinin olduğu kabul edilmektedir. Türkiye gibi geçmiş

dönemlerde kırılğan bir ekonomik yapıya sahip bir ülkede faizler genel olarak yüksek seyretmiş hatta kriz dönemlerinde çok yüksek seviyelere çıksa da tasarruflarımızın azalan bir seyir izlediği görölmektedir. Bu nedenle her zaman maliyet anlamına gelen faizler düşük tutularak ekonominin kredibilitesini artırıcı önlemlerin alınması daha önemli hale gelmektedir. Faiz politikasında değinilmesi gereken bir başka nokta ise reel faiz oranlarıdır. Reel faiz oranları yatırımları belirleyici temel değışkenlerin en önemlilerinden bir tanesidir. Reel faiz oranları sermayenin marjinal etkinliğinden yüksek olması durumunda yatırımları azaltıcı etkisi vardır. Bu nedenle ekonomide itici güç olarak kabul edilen yatırımları sekteye uğratmaması için faiz oranlarının düşük tutulması gerekmektedir. Gelir dağılımı ve bu anlamda uygulanan politikalara baktığımızda, Türkiye gelir dağılımında yeterince adaleti sağlayamamış bir ülkedir. Gelir dağılımının adil olmaması sebebiyle alt gelir grubunda yer alan bireyler yeterince gelire sahip değildir. Bu nedenle Türkiye’de alt gelir grubuna yapılan yardımlar, teşvikler ve transfer harcamalarının devam etmesi gerekmektedir. Türkiye’de iktisat bilimiyle uğraşanlar dışında ekonomi hakkında ve yatırım araçları yeterli bilgiye sahip olmadıkları bilinmektedir. Bu nedenle yatırım yapabilecek durumdaki birçok birey yatırım araçları hakkında yeterli bilgiye sahip olmaması ve bu yatırım araçlarının düşük gelirli gruba yeterince hitap etmemesi nedeniyle bu araçlar etkin bir şekilde kullanılamamaktadır. Bu nedenle yönetimin finansal okuryazarlık anlamında politikaları uygulamaya koyması gerekmektedir. Buradan hareketle tasarruf bilincinin Türkiye’de geliştirilmesi gerekmektedir. Son zamanlarda deneysel iktisat bireylerin iktisadi kararlarını verirken psikolojik faktörlerin etkisini analiz etmektedir. Deneysel iktisatın analizleri bireylerin harcamalarını yaparken salt olarak marjinal faydayı dikkate almadıkları hazzın ve çevresel faktörlerinde son derece etkili olduğunu ileri sürmektedir. Lüks tüketim mallarında talebin gelir esnekliğinin düşük olması bu durumu kanıtlayıcı niteliktedir. Bu noktada tasarruf bilincinin düşük olması sebebiyle lüks tüketim malları üzerine konulan vergilerin artırılması faydalı olacaktır. Bu nedenle bireyleri bilinçli tüketimde geliştirmeye yönelik çalışmaların ve önleyici makro politikaların kamu kesimi tarafından yürütülmesi ve sivil toplum örgütleriyle yapılan çalışmaların desteklenmesi gerekmektedir. Türk toplumunda tasarrufların artırılmasında ve reel ekonomiye aktarılmasında katılım bankacılığı önem arz etmektedir. Türk toplumu

İslam kökenli bir toplum olması sebebiyle faizsiz bankacılığa ilgi duyarak tasarrufları artıracak ve dolayısıyla katılım bankacılığının çalışma prensibi olarak yatırılan fonların reel ekonomiye hızlı bir şekilde aktarılmış olması büyüme performansını da artıracaktır. Sonuç olarak genel itibariyle yürütülen politikalar talep yanlı politikalarlardır. Tasarruf açığı sorununun çözümünde başarılı olunabilmesi için talep yanlı politikalara göre uygulaması güç olsa da arz yanlı politikaların da faktör verimliliğinin artırılması için uygulanması son derece önem arz etmektedir. Arz yanlı politikalarda tasarruf açığının en önemli sebeplerinden biri olan enerjiye bağımlılığın göz önünde bulundurulması gerekmektedir.

Tasarruflar Türkiye ve Çin açısından karşılaştırdığımızda, öncelikle Çin'in tasarruflar açısından avantajlarını sıralamak gerekmektedir. Çin 1970'lerde başlayan reformlarla ilk olarak ekonomiyi kumanda ekonomisinden piyasa ekonomisine dönüştürmeyi amaçlamıştır. Çin yönetimi ekonomiyi tam anlamıyla piyasa ekonomisine dönüştürmeyi tam anlamıyla başaramasa da piyasa sosyalizmi olarak adlandırılan yarı kapitalist yarı planlı bir ekonomik sisteme dönüştürmüştür. Ekonominin kısmen planlı yapıda olması sermaye hareketlerinin kontrol edilmesine ortam hazırlamış ve tasarrufların dış piyasalara kayması engellenmiştir. Bu yarı kapitalist sistemde bireylerin iktisadi kararlarını vermedeki gücü artmış ve bunun sonucunda mikro bazda rasyonel kararlar verilmesi sebebiyle kaynaklar daha verimli bir şekilde kullanılmaya başlanmış ve kaynak israfı azalmıştır. Çin işgücü maliyeti açısından da avantaja sahiptir. Dünya nüfusunun yaklaşık beşte birine sahip olması sebebiyle işgücü arzının yüksek olması işgücü fiyatını aşağı çekmiştir. Bu nedenle kar marjı yükselerek gelirler artmış ve tasarruf edilebilecek miktar artmıştır. İşgücünün ucuz olması sebebiyle yabancı yatırımlar açısından cazibe merkezi haline gelmiş ve önemli miktarda doğrudan yabancı yatırım çekmiştir. Ülkeye sermaye girişi ise tasarrufları artırmıştır. Doğrudan yabancı yatırımlarla birlikte teknoloji transferi artmış kaynaklar daha verimli kullanılmış ve sermaye/hasıla katsayısı artarak tasarruflarda artış gözlenmiştir. Çin'in kur politikasına baktığımızda ise genel olarak yüksek kur politikası izlemektedir. Yüksek kur politikasıyla ihracat konusu mal ve hizmetler dış piyasalara görece olarak ucuz hale gelmekte ve bunun sonucunda ise ihracat gelirleri artarak tasarruflar artmıştır. Çin'in dış ticaretteki başarısını artıran

bir başka unsur ise yurtdışında kurulan özel ekonomik bölgelerdir. Özel ekonomik bölgelerde uygulanan politika ise yabancı ve yerli firmalar aynı ortamda bulundurulmuş hangi malların ne kadar ihraç edildiği saptanmış ve ihraç konusu mallar ve hedef pazarlar belirlenmiştir. Diğer yandan bu bölgedeki firmaların diğer bölgelerdeki firmalarla ilişkisi güçlendirilerek yabancı firmaların transfer ettiği teknolojinin ülke geneline yayılması sağlanmıştır. Çin doğal kaynaklar açısından zengin bir ülkedir. Dünyada 17 maden cinsinde lider bir konumda olması ve bu madenlerin üretim sürecinde kullanılması ve işlenmesiyle elde edilen gelirler tasarruf artışını tetiklemiştir. Dünya Ticaret Örgütüne üye olması da ihracat gelirlerini artırmada büyük öneme sahiptir. Bireylerin tasarruf saikini etkileyen bir başka faktör ise Konfüçyüs kültüründen kaynaklanmaktadır. Konfüçyüs kültüründe tasarruf etmek önemli bir erdemdir. Bu nedenle bireyler harcanabilir gelirleri yüksek olsa bile diğer ülkelere göre marjinal tasarruf eğilimi yüksek seyretmektedir. Konfüçyüs kültürünün yanı sıra Çin de bir gelişmekte olan ülke olması sebebiyle sosyal anlamda aile bağları güçlü bir topluma sahiptir. Bu durumun bir sonucu olarak gelecek nesillere servet aktarımı eğilimi güçlü bir değişken haline gelmektedir. Türk toplumunda da aynı durum söz konusudur. Türk toplumunda aileler genellikle çocuklarının evlenme masrafları ve konut alımı gibi giderler için tasarruf eğilimi içindedirler. Sonuç olarak Türkiye ve Çin tasarruf güdüsü anlamında karşılaştırıldığında gelecek nesiller için servet aktarımı konusunda benzeşse de Türk toplumunda Konfüçyüs kültürünün olmaması sebebiyle lüks tüketim mallarına yapılan harcamalar yüksek seyretmekte ve tasarruf açığını tetiklemektedir. Bu bilgilerden hareketle Çin birçok ekonomik avantaja sahip olması sebebiyle tasarrufları artmış ve bu tasarruflar yatırımlara aktararak üretimi, üretim ise gelirleri artırarak tasarrufları artırmıştır. Bu döngü Çin ekonomisinin sürdürülebilir bir büyüme potansiyeli yakalamasını sağlamıştır. Çin ekonomisinin tasarruf artışı ve büyüme dinamikleri Türkiye ekonomisine politika oluşturacak şekilde değerlendirildiğinde, sermaye kontrolleri açısından yabancı varlıkları artırıcı ve dış piyasalara kaymasını engelleyici rezerv opsiyon katsayısı (ROK) gibi mekanizmalar çeşitlendirilmelidir. İşgücü piyasasında ise işverenle işçi arasındaki iletişim geliştirilerek doğru işe doğru işgücünü istihdam edecek sistemin geliştirilmesi gerekmektedir. Bu politikayla iş değişiklikleri ve gizli işsizlik gibi sorunlar giderilerek işgücü Çin'de olduğu kadar artırılmasa da daha verimli bir

şekilde kullanılacaktır. Döviz kuru açısından değerlendirdiğimizde Türkiye genel olarak döviz kuru yüksek seyretmektedir. Bu nedenle ihracatta rekabetçi güce sahip konumda bulunmaktayız. Doğal kaynaklar açısından özellikle büyük öneme sahip bor madeni açısından zengin olmakla birlikte bu madeni yeterince işleyememekteyiz. Bu anlamda bor madenini işleyebilecek teknoloji geliştirilerek doğal kaynak gelirleri artırılmalıdır. Çin'de kişi başına düşen harcanabilir gelir oranı düşük olsa da Konfüçyüs kültürünün etkisiyle tasarruf eğilimi yüksek bir toplumdur. Türk toplumunda ise tasarruf eğilimi daha düşük bir toplumdur. Bu durum Türk toplumunun alt tabakalarda dahi lüks tüketim mallarına olan talebin yüksek olmasından kaynaklanmaktadır. Bu durum bir kez daha tasarruf bilincinin önemini kanıtlamaktadır. Bu sorunun çözümü için geliştirilen politikalardan birisi olan lüks tüketim malları üzerine konulan verginin artırılması politikası kayıt dışı ekonomiyi tetikleyebileceğinden sorunun temelden çözümü için finansal okuryazarlık ve tasarruf bilincini geliştirecek politikalar uygulamaya konulmalıdır. Türkiye ekonomisinin büyüme potansiyeli açısından avantajlı olduğu nokta ise planlı ekonomi sistemi yerine piyasa ekonomisi sistemi uygulanması sebebiyle mikro anlamda daha rasyonel kararlar verilebilmesi sebebiyle kaynaklar daha verimli kullanılabilir. Bu sorunun çözümü için geliştirilen politikalardan birisi olan lüks tüketim malları üzerine konulan verginin artırılması politikası kayıt dışı ekonomiyi tetikleyebileceğinden sorunun temelden çözümü için finansal okuryazarlık ve tasarruf bilincini geliştirecek politikalar uygulamaya konulmalıdır. Türkiye ekonomisinin büyüme potansiyeli açısından avantajlı olduğu nokta ise planlı ekonomi sistemi yerine piyasa ekonomisi sistemi uygulanması sebebiyle mikro anlamda daha rasyonel kararlar verilebilmesi sebebiyle kaynaklar daha verimli kullanılabilir.

Bu çalışmadan çıkarılan sonuçları literatürdeki çalışmaların sonuçlarıyla karşılaştıracak olursak; Özer (2012) 1970'li yıllarda meydana gelen petrol krizleri dünyada kaynak sıkıntısını tetiklemiş ve 1980'li yıllarda başlayan küreselleşme olgusunun bir sonucu olan finansal liberalizasyon süreci ise sermaye akımlarının hızlı ve spekülâtif hale gelmesiyle ekonomilerde kaynak sıkıntısını ve kırılganlığı tetiklemiştir. Buradan hareketle Türkiye gibi mevcut durumda kaynak sıkıntısı çeken gelişmekte olan ülkelerin sürdürülebilir bir büyüme potansiyelini yakalayabilmesi için dış tasarruflara olan ihtiyacını ön plana çıkarmıştır. Bu anlamda kısa vadeli krizi tetikleyici sermaye hareketlerin önlenmesi için Türkiye ekonomisinin kendi iç dinamikleriyle tasarruflarını artırması daha rasyonel bir seçim olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Karaca (2013) Türkiye ekonomisi 1980'lerde finansal serbestleşmeyle belirginleşen dış dengesizlik durumu tasarruf açığı sorununa henüz kalıcı bir çözüm getirememiştir. Son yıllarda uygulanan politikalara bakıldığında bireylerin tasarruf

bilincini geliştirecek bireysel emeklilik sistemi gibi politikalara önem verildiği görülecektir. Bunun nedeni ise 2000’li yıllardan sonra tasarruf açığı sorununun daha çok özel kesimden kaynaklandığını doğrular niteliktedir. Bu nedenle tasarruf bilinci son derece önemlidir. Bozkurt (2016) Türkiye ekonomisinde tasarruflardaki düşme eğilimi devam etmektedir. Türkiye ekonomisinde yapılan araştırmalar faizlerle tasarruflar arasında pozitif bir ilişki olduğunu kanıtlamıştır. Yüksek faiz tasarrufları tetiklese de beraberinde riskleri de artırmaktadır. Bu nedenle ekonomik istikrarı sağlayıcı, rekabetçi gücü bozmayacak, yatırımları azaltmayacak bir denge faiz oranı önemli hale gelmektedir. (Sancak ve Demirci, 2012) Tasarrufların yatırımların finansmanı olması ve yatırımlarında iktisadi büyümede önemli bir değişken olduğu, 2000’li yılların başından beri tasarrufların azalma eğilimi göstermesinin sebebi tüketim harcamalarındaki artıştır, 1980 sonrası kamu kesimindeki dengesizlikler ve bu dengesizliklerin iç ve dış tasarruflarla karşılanması toplam tasarruflarda azalmaya yol açmıştır, yatırımların iç kaynaklarla karşılanması gerektiği, yüksek faiz oranlarının tasarruf miktarını artırdığı bilirse de diğer yandan ekonomik büyüme için gerekli olan yatırımları sektöre uğrattığı da bir gerçektir. Buradan hareketle yüksek faizler sermaye girişi ve dolayısıyla yerli paranın değerlendirilmesiyle ithalatı artırıcı etkisi olması sebebiyle nihai olarak iktisadi açıdan istenmeyen bir durumdur. Tasarruf miktarının düşük olmasının diğer bir sebebi ise tüketim harcamalarının çok yüksek olmasıdır. Tüketim ve tasarruf gelirin fonksiyonu olması sebebiyle yüksek tüketim tasarruflara ayrılan miktarı azaltmaktadır. Bu çalışmada da aynı sonuçlara ulaşılmıştır. (Örnek, 2008). Sermaye hareketlerinin tasarruflar ve ekonomik büyüme üzerindeki etkisini analiz ettiği çalışmada, Türkiye’nin 1980’li yıllardan başlayarak küreselleşme sürecine girdiği ve bu anlamda sermaye hareketlerini serbest bıraktığı görülmektedir. Bu liberalizasyon süreciyle Türkiye’ye sermaye girişi olmuştur. Bu sermaye girişinin kompozisyonuna ise portföy yatırımları yüksek doğrudan yabancı yatırımlar ise düşük seyretmiştir. Bu durum spekülasyon amaçlı sıcak para hareketleri anlamına gelmektedir. Sonuç olarak Türkiye’de sermaye hareketlerinin serbest bırakılması ekonomiye giriş yapan sermayenin avantajlarından faydalanmak yerine ekonomiyi daha kırılgan hale getirerek krizleri tetiklemiş ve kaynaklarımız olan tasarrufların azalmasına yol açmıştır. Bu çalışmada da ulaşılan sonuçlar aynıdır. (Merkez Bankası, 2013). Merkez Bankası son yıllarda yürüttüğü çalışmalarda

tasarruf açığı sorununun çözümü için geleneksel para ve maliye politikalarının yanı sıra psikolojik temelli politikalara önem verilmesi gerektiğine dikkat çekmektedir. Merkez Bankası tasarruf bilincine yönelik politikalarla tasarruf saikinin yönlendirilmesiyle aşırı tüketimi dizginleyerek dış dengesizliği sorununu çözmeyi, enflasyonist baskıyı kontrol altına almayı hedeflemektedir. Kamu kesiminde de bireysel emeklilik sistemi uygulamasıyla tasarruf saikine yönelik politikalar hayata geçirilmektedir.

Bu çalışmada diğer çalışmalardan farklı olarak ulaşılan sonuçlar ise, tasarruf bilincinin tasarruf açığı sorununun çözümünde son derece önemli olduğu sonucuna ulaşılmıştır. 2000’li yıllara kadar bireylerin gelir yetersizliğinden dolayı tasarruf edemedikleri gözlemlenmektedir. 2000’li yıllardan sonra ise yapılan araştırmalar lüks tüketim mallarına olan talebin arttığını göstermiştir. Bu nedenle tasarruf bilincinin son yıllarda daha önemli hale geldiği görülmektedir. Bir diğer önemli nokta ise rezervi yüksek ve pahalı bir doğal kaynağımız olan bor madenidir. Bor madeninin gerekli teknolojinin geliştirilip işlenmesiyle önemli bir gelir kaynağı elde edilerek tasarruf açığı sorununun çözümünde büyük bir adım atılacaktır. Tasarruf çeşitleri analiz edilirken rezerv tasarrufların önemine dikkat çekilmiştir. Literatürdeki diğer çalışmalarda yatırımlara aktarılan dinamik tasarrufların önemi vurgulanmıştır. Bu çalışmada dinamik tasarrufların önemi vurgulanmakla beraber rezerv tasarrufların reel ekonomiye dahil olmasa da beklentileri yönetmedeki önemi vurgulanmıştır. Bireylerin geleceğe dair beklenmeyen harcamaları finanse etmek amacıyla tuttıkları rezerv tasarruflar bireylerin kendilerini güvende hissetmesini sağlayarak kriz ortamlarında krizi derinleştirici kredi tayinlaması, ahlaki tehlike ve ters seçim gibi sorunları dizginleyici etki yaratabilmektedir. Bu çalışmada dikkat çekilen başka bir konu ise finansal okuryazarlık ve finansal okuryazarlığın farklı gelir gruplarındaki etkileridir. Yapılan çalışmalarda finansal okuryazarlığın tasarrufları artırıcı etkisinin olduğu sonucuna varılmıştır. Bu çalışmada diğer çalışmalardan farklı olarak dikkat çekilen nokta ise marjinal tüketim eğilimi görece düşük eğitimli ve dolayısıyla finansal okuryazarlığı yüksek gruptaki gelir artışının tüketimi tetiklemek yerine tasarruf eğilimini artırdığı sonucuna varılmıştır. Diğer önemli bir sonuç ise arz yanlı politikalara verilen önemin artırılması gerektiğidir. Arz yanlı politikalarla kaynak

israfı önlenerek kaynak dağılımında etkinlik sağlanacaktır. Böylece faktör verimliliği artırılarak sürdürülebilir bir büyüme potansiyeline ulaşılabilecektir.

KAYNAKÇA

- AKKAYA, Y.**, Gürkaynak, R.S. (2012). Cari Açık, Bütçe Dengesi, Finansal İstikrar ve Para Politikası: Heyecanlı Bir Dönemin İzi, **İktisat İşletme ve Finans** 27(315), 93-119.
- AKTAN, O.** (2000). Bölgesel Bütünleşmeler. **Hacettepe Üniversitesi, İibf Dergisi**, 18(1), 29-37.
- AKYÜZ, Y.** (1993), “Financial Liberalization: The Key Issues”, **Unctad Discussion Paper**, No: 56.
- AKYÜZ, Y.** (1995), “Timing International Finance” İç. Managing The Global Economy, S.55- 93, **Oxford University Press**, New York.
- ALKAYA, A., & YAĞLI, İ.** (2015). Finansal Okuryazarlık-Finansal Bilgi, Davranış Ve Tutum: Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi İibf Öğrencileri Üzerine Bir Uygulama. **Journal of International Social Research**, 8(40).
- ALTUNÖZ, U.** (2014). İkiz Açık Hipotezinin Geçerliliğinin Sınır Yöntemiyle Sınanması: Türkiye Örneği. **Adıyaman Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi**, 2014(17).
- ARAS, O. N.** (2000). Türkiye'nin Kalkınma Sorunu Ve Çözüm Noktasında Özel Finans Kurumları. **Journal Of Qafqaz University**, 3(1).
- ARICAN, E.** (2005). Ricardocu Denklik Teoremi Ve Teorilerde Kamu Açıklarına İlişkin Yaklaşımlar Türkiye Ekonomisine İlişkin Bir Uygulama.
- ATA, A. & YÜCEL, F.** (2003). Eş Bütünleşme ve Nedensellik Testleri Altında İkiz Açıklar Hipotezi: Türkiye Uygulaması. **Çukurova Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi**, 12(12).
- ATAÇ, E.** (2007). **Maliye Politikası** (No. 123). Anadolu Üniversitesi.
- ATİK, S.** (2009). Econ Anadolu 2009: **Anadolu Uluslararası İktisat Kongresi**, Eskişehir.
- AY, A., Karaçor, Z., Mucuk, M., & Erdoğan, S.** (2004). Bütçe Açığı-Cari İşlemler Açığı Arasındaki İlişki: Türkiye Örneği (1992-2003). **Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi**, (12), 75-82.
- BABACAN, M.** (2001). Hedonik Tüketim Ve Özel Günler Alışverişlerine Yansımaları. **6. Ulusal Pazarlama Kongresi**, Erzurum.
- BAKANLIĞI, T. K., & Bankası, D.** (2012). Yüksek Büyümenin Sürdürülebilirliği: Yurtiçi Tasarrufların Rolü **Türkiye Ülke Ekonomik Raporu**.
- BAKIRCI, F.** Bütçe Politikalarının Mikroekonomik Etkileri, 2001.
- BARIŞ, S., & Şahin, M.** Tasarruf Davranışını Etkileyen Faktörlerin Belirlenmesi: Tokat'ta Kamu Çalışanlarına Yönelik Bir Uygulama.
- BAYDUR, C. M.** (2008). Dünyadaki Kriz, Doğru Dış Açık ve Bize Sunulan Fırsat: Hükümet IMF ile Anlaşmalıdır. **Ekonomik Yorumlar**, (525).

- BAYOUMİ, T., & Macdonald, R. (1995).** Consumption, Income, And International Capital Market İntegration. **Staff Papers-International Monetary Fund**, 552-576.
- BERKSOY, T. (1995).** Türkiye Ekonomisinde Değişim Ve Kriz: 24 Ocak 1980'den 5 Nisan 1994'e. **Petrol-İş Yıllığı** 93, 94.
- BERKSOY, T. Ve B. Saltoğlu (1998),** Türkiye Ekonomisinde Sermaye Hareketleri, **İstanbul Ticaret Odası**, Yayın No:1998-58, İstanbul.
- BİLGİLİ, Yüksel; Karşılaştırmalı İktisat Okulları Ders Notları(Makro İktisadın Teorik Esasları),** 5. Baskı, İkinci Sayfa Basım Yayım Dağıtım, İstanbul, 2011.
- BLOMSTROM, M. Ve Kokko, A. 1997.,** “Regional İntegration And Foreign Direct Investment”, **Nber Working Paper**, No. 6019.
- BOCUTOĞLU, E., & Ekinci, A. (2009).** Avusturya İktisadi Dalgalanmalar Teorisini Anlamak. **Ekonomik Yaklaşım**.
- BOSWORTH, P.B. Ve S.M. Collins (1999),** “Capital Flows To Developing Economies”, **Brookings Papers On Economic Activity**, No.1. S.143-180.
- BOYES, R. (2008).** The Germans and The New Frugailty. *The Times*.
- BOZKURT, Ç. (2016).** *Özel Tasarrufların Ekonomideki Eğilimi ve Tasarrufa ilişkin Eğilim Çalışması*, Yüksek Lisans Tezi, İSTANBUL TİCARET ÜNİVERSİTESİ, Finans Enstitüsü, İstanbul, 2016.
- BOZOKLU, Ş, & Yılançı, V. (2013).** Finansal Gelişme Ve İktisadi Büyüme Arasındaki Nedensellik İlişkisi: **Gelişmekte Olan Ekonomiler İçin Analiz**.
- CALVO, G. A., Leiderman, L., & Reinhart, C. M. (1996).** Inflows of Capital to Developing Countries in the 1990s. **The Journal of Economic Perspectives**, 10(2), 123-139.
- CALVO,G. (1994),** “The Management Of Capital Flow: Domestic Policy And International Cooperation” İç. International Monetary And Financial Issues For The 1990s, **Vol.Iv, Unctad**.
- CAMERER, C. F., LOEWENSTEİN, G. Ve PRELEC, D. (2005),** “Neuroeconomics: How Neuroscience Can Inform Economics”, **Journal Of Economic Literature**, 42, 9-64.
- CAN, Y. (2012).** İktisatta Psikolojik İnsan Faktörü: **Davranışsal İktisat. Hukuk Ve İktisat Araştırmaları Dergisi**, 4(2).
- CAPORALE Guglielmo, Maria & EKTERINI Panopoulou, Nikitas Pittis: “The Feldstein-Horioka Puzzle Revisited:A Monte Carlo Study”,** October 2001, Pp.1-25, (Çevrimiçi) www.Sbu.Ac.Uk/Cemfe/Papers, Şubat 2003
- CEYLAN, S., & DURKAYA, M. (2010).** Türkiye’de Kredi Kullanımı-Ekonomik Büyüme İlişkisi. **Atatürk Üniversitesi İktisadi Ve İdari Bilimler Dergisi**, 24(2).

- ÇAĞLAYAN, E.** (2003). Yaşam boyu sürekli gelir hipotezinde mevsimsellik. **İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi**, 18(1), 409-422.
- ÇAVUŞOĞLU, A. T.** (2008). Türkiye’de Kamu Gelirleri ve Harcamaları Arasındaki İlişki Üzerine Ekonometrik Bir Analiz. **Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi**, 20, 143-159.
- ÇELİK, C.** Türkiye’nin İhracat Potansiyelinin Artırılması Kapsamında Çin’in İhracat Politikalarının Değerlendirilmesi, Uzmanlık Tezi, Kalkınma Bakanlığı, Ankara, 2016.
- ÇETİN, Murat** (2004) **Türkiye’nin Tasarruf Sorunu**, Doktora Tezi, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul. [Http://www.dpt.gov.tr/dptweb/ekutup96/prjplan/prj3.html](http://www.dpt.gov.tr/dptweb/ekutup96/prjplan/prj3.html), (18.01.2006).
- ÇINAR, R., & ÇUBUKÇU, İ.** (2009). Tüketim Toplumunun Şekillenmesi ve Tüketici Davranışları-Karşılaştırmalı Bir Uygulama-/Formation of Consumption Society and Consumer Behavior-A Comparative Application. **Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi**, 13(1), 277-300.
- ÇİNKO, L.** (2009). Doğrudan Yabancı Sermaye Hareketlerinin Makroekonomik Etkileri
- ÇOLAK, Ö. F., & ÖZTÜRKLER, H.** (2012). Tasarrufun Belirleyicileri: **Küresel Tasarruf Eğiliminde Değişim Ve Türkiye’de Hanehalkı Tasarruf Eğiliminin Analizi**. **Bankacılar Dergisi**, 2012(82), 3-44.
- DEMİR, Y., & YAVUZ, A.** (2004). Bireysel Emeklilik Sisteminin Sermaye Piyasalarına Etkisi Ve Sistemin Gelişmesinde Vergisel Teşviklerin Önemi. **Süleyman Demirel Üniversitesi İktisadi Ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi**, 9(1).
- DEMİRCAN, E. S.** (2003). Vergilendirmenin Ekonomik Büyüme ve Kalkınmaya Etkileri. **Erciyes Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi**, (21).
- DEMİREL, S. K., & ARTAN, S.** (2016). Nöroiktisat ve İktisat Biliminin Geleceğine İlişkin Tartışmalar. **Uluslararası Ekonomi Ve Yenilik Dergisi**, 2(1), 1-28.
- DENİZ, Y.** (2014). Çin’in Ekonomik Dönüşümü ve Üçüncü Dünya. **Barış Araştırmaları Ve Çatışma Çözümleri Dergisi**, 2(2), 68-85.
- DİNLER, Zeynel;** **İktisada Giriş**, 19. Baskı, Ekin Yayın Dağıtım, Bursa, 2013.
- DPT**, (1981). **2. Türkiye İktisat Kongresi: "Kalkınma Politikası Komisyonu tebliğleri** T.C. Başbakanlık Devlet Plânlama Teşkilâtı.
- DUTZ, M., Melek, U. Ve Yılmaz, K.,** 2003, “Turkey’s Foreign Direct Investment Challenges: Competition, **The Rule Of Law, And Eu Accession**”, [Http://www.cie.bilkent.edu.tr/fdi.pdf](http://www.cie.bilkent.edu.tr/fdi.pdf) (10.09.2004).

- DÜZGÜN, R.** (2009). Türkiye’de Özel Tasarrufun Belirleyicileri. **Erciyes Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi**, (32), 173-189.
- EATWELL, J.** (1996), International Capital Liberalization: The Impact On World Development, **Cepa Working Paper Series I**, [Http://www.newschool.edu/cepa](http://www.newschool.edu/cepa)
- ERDOĞAN, L.** (2007). Genişletici Mali Daralma Hipotezi: Türkiye Uygulaması.
- ERİM, N., & Türk, A.** (2005). Finansal Gelişme ve İktisadi Büyüme.
- ERSOY, A. F., & DEMİRCİ, A.** (2007). Geçmişten Günümüze Türk Ailesinde Tasarrufa İlişkin Değişimler. **Uluslararası Asya Ve Kuzey Afrika Çalışmaları Kongresi**, 10-15.
- ESER, R., & TOIGONBAEVA, D.** (2011). Psikoloji Ve İktisadın Birleşimi Olarak Davranışsal İktisat. **Eskişehir Osmangazi Üniversitesi İibf Dergisi**, 6(1), 287.
- FELDSTEIN, Martin & CHARLES Horioka:** “ Domestic Saving And International Capital Flows”, **The Economic Journal**, **June 90**, 1980, Pp.314-329
- GHAİ, D.**, 1995, “Yapısal Uyum, Küresel Bütünleşme Ve Sosyal Demokrasi” İçinde R. Prendergast Ve F. Stewart (Ed), (Çev: İ., Eser), Piyasa Güçleri Ve Küresel Kalkınma, İstanbul: Yapı Kredi Yayınları, 39-69.
- GÖKDEMİR, L. ve MOR G.** (2006), “Dirijistik Çin Modeli ve Türkiye Çin Ekonomik İlişkileri”, **Finans-Politik&Ekonomik Yorumlar** (504):54-66.
- GÖVDERE, B.** (2003). Doğrudan yabancı sermaye yatırımlarının belirleyicilerinin günümüzdeki geçerliliği. **Dış ticaret dergisi**, 28, 1-11.
- GÜNDAL, B.** (2015). Çin Ekonomisinin Yapısal Dönüşümü. **Anemon Muş Alparslan Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi**, 3(2), 55-72.
- HELLEİNER, G.K.** (1997), “Cappital Account Regimes And The Developing Countries”, International Monetary And Financial Issues For The 1990s, **Vol.VIII, Unctad**.
- HEPAKTAN, C. E., & ÇINAR, S.** (2011). Mali Krizler ve Son Mali Krizin (2008) Reel Sektöre Etkileri. **Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi**, 30, 155-168.
- İNAN, Mahmut** (2007), **Türkiye’de 1980 Sonrası Uygulanan Tasarruf Politikaları Ve Tasarrufların Yatırımlara Dönüştürülmesinde Vergi Sisteminin Etkisi**, Doktora Tezi, Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara, 2007.
- İNSEL, A., & SUNGUR, N.** (2003). Sermaye Akımlarının Temel Makroekonomik Göstergeler Üzerindeki Etkileri: Türkiye Örneği-1989: Iıı-1999: Iv (No. 2003/8). **Discussion Paper, Turkish Economic Association**.
- KALAYCI, İ.** (2013). Katılım Bankacılığı: Mali Kesimde Nasıl Bir Seçenek?. **Uluslararası Yönetim İktisat ve İşletme Dergisi**, 9(19), 51-74.

- KAMACI, A., & İnançlı, S.** (2010). Küreselleşme Sürecinde Çin Ekonomisi Ve Türkiye İle Dış Ticaretinin Yapısal Ve Sektörel Analizi. **Gümüşhane Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi**, 1(2).
- KAR, M. Ve Kara, M.,** 2004, “Gelişmekte Olan Ülkelere Yönelik Sermaye Hareketleri Ve Krizler”, **Finans-Politik Ve Ekonomik Yorumlar Dergisi**, 41(481), Nisan, 70-84.
- KAR, M., & Tatlısöz, F.** (2008). Türkiye’de Doğrudan Yabancı Sermaye Hareketlerini Belirleyen Faktörlerin Ekonometrik Analizi.
- KARACA, M.** (2013). *Türkiye'nin 2000-2012 Dönemi Cari İşlemler Açığı Sorunu*, Yüksek Lisans Tezi, MARMARA ÜNİVERSİTESİ, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul, 2013.
- KARAGÖZ, K.** (2007). Türkiye’de Doğrudan Yabancı Yatırım Girişlerini Belirleyen Faktörler: 1970–2005. **Journal Of Yaşar University**, 2(8), 929-948.
- KARGI, B.** (2014). Türkiye Ekonomisinde Sürekli Gelir Hipotezine İlişkin Kanıtlar Zaman Serileri Analizi (2004-2012)(Evidence For Turkey's Economy Permanent Income Hypothesis: Time Series Analysis (2004-2012)). **Akademik Bakış Dergisi**, (42), 1-17.
- KAYA Vedat, & EFE Gürkan,** (2015). Yurtiçi Tasarruflar ve Ekonomik Büyüme: Türkiye Ekonomisi Üzerine Teorik Bir Tartışma. **Atatürk Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi**, 29(2).
- KAYA, Y.T.,** 1998, Sermaye Hareketleri Ve Kısa Vadeli Sermaye Hareketlerinin Modellenmesi: Türkiye Örneği, Ankara: **Dpt Yayınları**.
- KEYDER Nur: Para, Teori-Politika Uygulama**, 8. Baskı, (Ankara: Bars Ltd. Gti., 2002), 50.
- KEYDER, Ç.** (2001). **Turkiye'de Devlet ve Sınıflar**. İletişim.
- KILINÇ Savrul, Burcu, Halil ÖZEKİCİOĞLU, Hasan Alp Özel,** (2013). “Türkiye’de Finansal Serbestleşmenin Tarihsel Gelişimi” **Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi**. 38.
- KİYİLLAR, M., & ACAR, O.** (2012). Ülkemizde Tasarruf Oranlarını Etkileyen Faktörler Ve Bölgeler Arası Tasarruf Alışkanlıklarının Tespiti Üzerine Bir Araştırma (The Factors Affecting The Saving Rates Of Turkey And A Research Upon The Saving Schemes Of Different Districts).
- KLEİN, L. R.** (2004). China And India: Two Asian Economic Giants, Two Different Systems. **Applied Econometrics And International Development**, 4(1).
- KONT, B.** 1998, “Sermaye Girişleri Ve Makroekonomik Etkileri: Türkiye Deneyimi (1990-1996)”, İçinde V., Serin (Ed), İktisat Politikası, İstanbul:Alfa Basımevi, 685-739.
- KOYUNCU, F. T.** (2010). Türkiye’de seçilmiş makroekonomik değişkenlerin doğrudan yabancı sermaye yatırımları üzerindeki etkisinin yapısal Var analizi: 1990-2009 Dönemi. **Ekonomi Bilimleri Dergisi**, 2(1).

- KULA F.** (2003). Uluslararası Sermaye Hareketlerinin Etkinliği: Türkiye Üzerine Gözlemler.
- KUTANİS, R. Ö., & Tülin, T. U. N. Ç.** (2010). Güney Kore Örgüt Kültürü: Konfüçyanizm'in Etkileri Açısından Bir Değerlendirme. **Erciyes Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi**, (35), 55-75.
- KUTLU, E.** (2010) İktisadi Kalkınma ve Büyüme. **Anadolu Üniversitesi Yayınları.**
- LİM, E.G.**, 2001, Determinants Of, And The Relation Between, Foreign Direct Investment And Growth: A Summary Of The Recent Literature, **Imf Working Paper**, Wp/01/175.
- M. A. M., & Armağan, S. T. A.** Konferansları Feldstein-Horioka Paradoksu: Yatırım, Tasarruf Ve Sermaye Hareketleri İlişkisinin Açıklanması.
- MARANGOZ, M.** (2010). Doç. Dr. Doç. Dr. Mehmet Marangoz Osman Uluyol.
- MASCA, M.**, 1999, "Finansal Globalleşme", **Afyon Kocatepe Üniversitesi İlib Dergisi**, 1(2), 107-120.
- MATHIESON D.J.** Ve R.Suares (1994), "Capital Controls And Capital Account Liberalization" İç. Leidermen L. Ve A.Razin (Ed.) Capital Mobility: The Impact On Consumption, Investment And Growth, , **Cambridge University Press**, Cambridge.
- MCKINNON, R.I.**, 1973, Money And Capital In Economic Development, Washington, D.C.: **The Brooking Institution.**
- MERLEVEDE, B.** Ve Schoors, K., 2004, "Determinants Of Foreign Direct Investment In Transition Economies", **Cepr Discussion Papers** No: 2638.
- MOTTA, M.** Ve Norman, G., 1996, "Does Economic Integration Cause Foreign Direct Investment", **International Economic Review**, 37, November, 757-783.
- NURHAN Yentürk: 'Türkiye'De Düşük Ücretler Yatırımları Teşvik Ediyor Mu?'**, Ekonomide Durum, Türk-İş Araştırma Merkezi, Kitap 1, (Güz / 1996), 68.
- OKTAYER, A.** (2009). Türkiye'de Finansal Serbestleşme ve Derinleşme Süreci Üzerine Nitel Bir İnceleme. **Akademik İncelemeler Dergisi**, 4(1).
- OLİVER Blanchard: Macroeconomics**, Third Edition, (New Jersey: Pearson Prentice Hall, 2003), 544.
- ÖRNEK, İ.** (2008). Yabancı Sermaye Akımlarının Yurtiçi Tasarruf Ve Ekonomik Büyüme Üzerine Etkisi: Türkiye Örneği. **Ankara Üniversitesi Sbf Dergisi**, 63(02), 199-207.
- ÖZAĞ, F. E.**, 1994, "Ev Sahibi Ülke Açısından Yabancı Sermaye Yatırımlarını Etkileyen Faktörler Ve Türkiye Üzerine Bir Uygulama", **Ekonomik Yaklaşım Dergisi**, 5 (12), 63-77.

- ÖZER**, Ayşe M. (2012). *Türkiye’de Sermaye Hareketlerinin Gelişimi Ve Tasarruf Yatırım Üzerine Etkileri*, Yüksek Lisans Tezi, SELÇUK ÜNİVERSİTESİ, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Konya, 2012.
- ÖZEL**, Ö., & Yalçın, C. (2013). Yurtiçi Tasarruflar Ve Bireysel Emeklilik Sistemi: Türkiye’deki Uygulamaya İlişkin Bir Değerlendirme. **Tcmb, Çalışma Tebliği**, (13/04).
- ÖZHAN** Uluatam: **Kamu Maliyesi**, 8. Baskı,(Ankara: İmaj Yayıncılık, Ekim 2003), 224.
- ÖZLALE**, Ü., & Karakurt, A. (2012). Türkiye’de Tasarruf Açığının Nedenleri Ve Kapatılması İçin Politika Önerileri. **Manuscript, To Bb**, Ankara.
- ÖZSAĞIR**, A. (2007). Ekonomide Güven Faktörü. **Elektronik Sosyal Bilimler Dergisi**, 20(20).
- ÖZTÜRK** Salih, **ÖZYAKIŞIR** Deniz, (2005). Türkiye Ekonomisinde 1980 Sonrası Yaşanan Yapısal Dönüşümlerin Gsmh, Dış Ticaret Ve Dış Borçlar Bağlamında Teorik Bir Değerlendirmesi. **Mevzuat Dergisi** (94), 6-7
- ÖZTÜRK**, S. (2011). Küresel Ekonomik Krizin Çin Ekonomisine Etkileri: Çin’in Büyüme Stratejisinin Sürdürülebilirliği. **Journal Of Süleyman Demirel University Institute Of Social Sciences Year**, 2(14).
- ÖZTÜRK**, N., & Durgut, D. (2011). Faiz Oranlarının Belirleyicileri: Türkiye İçin Ampirik Bir Analiz. *Journal Of Alanya Faculty Of Business/Alanya İletme Fakültesi Dergisi*, 3(1).
- PARASIZ**, İ. (1996). **Monetarizm Ve Ünlü Monetarist Ve Keynesgil İktisatçılarla Söyleşiler** (2. Baskı). Bursa: Ezgi Kitabevi.
- PAYA**, Merih; **Makro İktisat**, Filiz Kitapevi, İstanbul, 1997.
- PINAR**, A. **Ekonomik Büyüme Ve Kalkınmaya Yönelik Maliye Politikası**, Makiye Politikası, T.C. Anadolu Üniversitesi Yayını, Ed: Ataç, Beyhan, Eskişehir, 2013.
- ROCHA**, Fabiana & Maria Beatriz Zerbini: “Using A Panel Structure To Discuss The Feldstein-Horioka Puzzle In Developing Countries”, Pp.1-27, (Çevrimiçi) www.fgv.br/epge/home, Şubat 2003
- RYE**, Greg & Raymond Robertson: “On The Robustness Of A Coefficients İn Feldstein-Horioka Style Regressions”, Pp. 1-17, (Çevrimiçi) www.maclester.edu, Şubat 2003
- SAMİ** Şemsettin: **Temel Türkçe Sözlük; Sadeleştirilmiş Ve Genişletilmiş Kâmûs-I Türkî**, Birinci Baskı, Cilt: 3, (İstanbul: Karakuşak Basın Ve Yayın Limited Şirketi,1985), 1309.
- SANCAK**, E., & **DEMİRCİ**, N. (2012). Ulusal Tasarruflar Ve Türkiye’de Sürdürülebilir Büyüme İçin Tasarrufların Önemi. **Aibü-İibf Ekonomik Ve Sosyal Araştırmalar Dergisi**.
- LANKA**, I. S. (2000). Foreign Direct Investment and Economic Integration in the SAARC region. *a paper presented at SANEI (August 2000)*.

- ÖZ, S., & Forumu, T. S. Ü. R. (2006).** Küresel Rekabette Yükselen Bir Güç: Çin. **TÜSDAD-Sabancı Üniversitesi Rekabet Forumu.**
- SEYİDOĞLU, Halil 2003 Uluslararası İktisat: Teori Politika Ve Uygulama, 15.** Baskı, Güzem Can Yayınları, İstanbul.
- SEZGİN, Z., Sevim, C., & Kalyoncu, F. (2015).** Türkiye Ekonomisinde Cari Açık Sorunu: Tasarrufların Önemi Ve Bireysel Emeklilik Sistemi. **Kırıkkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, 5(2).**
- SHAW, E.S., 1973, Financial Deepening In Economic Development, New York: Oxford University Pres.**
- SİVRİ, Uğur, Eryüzlü, Hakan (2010)** Rasyonel Beklentiler-Yaşam Boyu Sürekli Gelir Hipotezinin Testi. **İstanbul Üniversitesi İktisat Fakültesi Ekonometri Ve İstatistik Dergisi. 11(91:94)**
- SOFYALIOĞLU, Ç., & Aktaş, R. (2001).** Kültürel Farklılıkların Uluslararası İşletmelere Etkisi. Yönetim Ve Ekonomi: **Celal Bayar Üniversitesi İktisadi Ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi, 8(1), 75-92.**
- SOYDAL, H. (2006).** Türkiye’de Doğrudan Yabancı Sermaye Yatırımlarının Verimlilik Analizi: Otomotiv Sektörü Üzerine Bir Uygulama. **Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, 16, 577-604.**
- SOYDAL, H. (2010), Yeni Ekonomi: Kuantum-Nöroekonomi, 1. Baskı, Konya: Palet Yayınları.**
- STEPHEN G. Cecchetti: Saving, Investment And The Surplus, (Occasional Essays On Current Policy Issues No. 13, 28 February 2001), People.Brandeis.Edu/~Cecchetti/Pdf/Cpi13.Pdf, (Erişim: 05.01.2007).1.**
- SUSAM, N., & Bakkal, U. (2008).** Kriz Süreci Makro Değişkenleri Ve 2009 Bütçe Büyüklüklerini Nasıl Etkileyecek. **Maliye Dergisi, 155, 72-88.**
- ŞIKLAR, A. (2008), Anadolu Üniversitesi Açıköğretim Fakültesi Yayınları.**
- ŞEKER, M. (2006).** Dış Borçlanmaya Teorik Bir Bakış ve Dış Borçların Ekonomik Etkileri. **Sosyoekonomi, 3(3).**
- ŞENGÜR, M., & TABAN, S. (2016).** Türkiye’de Hanehalkı Tasarruflarının Gelir Dışındaki Belirleyicileri. **Optimum: Journal of Economics & Management Sciences/Ekonomi ve Yönetim Bilimleri Dergisi, 3(1).**
- ŞİMŞEK, M. (2006).** Değişen Dünya Koşullarında Çin Halk Cumhuriyeti Ve Dış Ticaret Bakımından Türkiye-Çin Arasında Yaşanan Sorunlar ve Çözüm Önerileri. **Erciyes Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi.**
- TARI, R., & Çalışkan, Ş. (2010).** Kocaeli İlinde Tüketimin Gelir Hipotezlerinin Analizi.
- TEKİN, İ. (2017).** Doğu Asya Ve Türkiye’de Yurtiçi Tasarrufların Belirleyicileri: Karşılaştırmalı Bir Değerlendirme. **Uluslararası Yönetim İktisat Ve İşletme Dergisi, 13(2).**

- TÜLÜMCE**, S. Y. (2013). Türkiye’de Üçüz Açığın Ampirik Analizi (1984-2010). **Maliye Dergisi**, 165, 97-114.
- TÜRELİ**, R. A. (2008). Türkiye Ekonomisinin Makroekonomik Dengelerinin Analizi (1990-2006), **2. Ulusal İktisat Kongresi**, Deu İİBF İktisat Bölümü, İzmir.
- TÜRK** İsmail: **Kamu Maliyesi**, Gözden Geçirilmiş 2. Baskı, (Ankara: Turhan Kitabevi, 1996), 80-81.
- TÜRKEL** Minibaş: **Az Gelişmiş Ülkelerde Kalkınmanın Finansman Politikaları Ve Türkiye**, (İstanbul: Der Yayınları, 1992), 31.; Emine Karaduman: Ekonomik Kalkınmada Finansman Ve Organizasyonu, Maliye Ve Gümrük Bakanlığı Araştırma, Planlama Ve Koordinasyon Kurulu Başkanlığı Yayın No: 1993/328 (Ankara: Başbakanlık Basımevi, 1993), 38.
- Türkiye Cumhuriyet Merkez Bankası**: Umumi Disponibilite Hakkında Tebliğ, Sıra No: 96/1 (22.7.1996 Tarih Ve 22704 Mük. Sayılı **Resmi Gazetede** Yayımlanmıştır.)
- UĞUR**, A. A., & Karatay, P. (2009). İkiz Açıklar Hipotezi: Teorik Çerçeve ve Hipoteze Yönelik Yaklaşımlar. **Sosyoekonomi**, 9(9).
- UNCTAD**, (1999), Trade And Development Report, New York. Woodal, P. (1995), “The World Economy: Financial Markets, A Survey”, **The Economist**, (7 Ekim).
- UYGUR**, Ercan (2012), Türkiye’de Tasarrufların Seyri Ve Etkileyen Bazı Unsurlar. **Ankara: Türkiye Ekonomi Kurumu**.
- ÜNSAL**, Erdal; **Makro İktisat**, 7. Baskı, İmaj Yayıncılık, Ankara, 2007.
- VELDE**, D.W. Ve Bezemer, D., 2004, “Regional Integration And Foreign Direct Investment In Developing Countries”, [Http://Www.Odi.Org.Uk/İedg/Projects/Ec_Prep2.Pdf](http://www.Odi.Org.Uk/İedg/Projects/Ec_Prep2.Pdf) (30.11.2004).
- WACHTEL**, P. (1997). “Macroeconomics”. Education And Examination Committee Of The Society Of Actuaries. Çalışma Notu.
- WOODAL**, P. (1995), “The World Economy: Financial Markets, A Survey”, **The Economist**, (7 Ekim).
- YAZAR**, N. Ç., 2001, “**Uluslararası Sermaye Hareketleri Ve Türkiye**”, İstanbul Teknik Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul.
- YENTÜRK**, N. (1997), “Finansal Serbestlik Ve Makroekonomik Dengeler Üzerindeki Etkiler” **İktisat Dergisi**, Sayı:366-367, (Mayıs), S.55-64.
- YENTÜRK**, N., 1997, “Finansal Serbestlik Ve Makroekonomik Dengeler Üzerindeki Etkiler”, **İktisat Dergisi**, Nisan-Mayıs, 55-64.
- YERELİ**, A.B. (1996). Tasarrufların Yönlendirilmesinde Vergi Uygulamalarının Rolü ve Etkinliği. **Yayımlanmamış Doktora Tezi**. Dokuz Eylül Ün. Sosyal Bilimler Enstitüsü, İzmir.

- YILMAZ, I.** (2012). Çin Ekonomisi'nde Büyümenin Dinamikleri (No. 2012/77). Discussion Paper, Turkish Economic Association.
- YILMAZ, Ö. G.** (2005). Türkiye ekonomisinde büyüme ile işsizlik oranları arasındaki nedensellik ilişkisi. **Ekonometri ve İstatistik e-Dergisi**, (2), 63-76.
- YİĞİDİM, A.** (2012). *Büyüme Politikaları: Türkiye Ekonomisi Açısından Bir Değerlendirme* (No. 2012/74). Discussion Paper, **Turkish Economic Association**.
- YÜKSELER, Z.**, Teşkilatı, D. P., Değerlendirme, Y. P. V. K., & Müdürü, G. (1998). Makro Ekonomik Hesaplar ve Ödemeler Dengesi. **Dpt, Haziran**.

Elektronik Kaynaklar:

- [Http://Www.Canaktan.Org/Canaktanpersonal /Htm](http://Www.Canaktan.Org/Canaktanpersonal /Htm), COŞKUN Can Aktan - UTKULU Utku - TOGAY Selahattin: —Para Politikasının Uygulanma Süreci Ve Para Politikalarına İlişkin Ana Tartışmalar, Erişim Tarihi: 23.03.2016
- [Http://www.hurriyet.com.tr/akademisyen-maasina-zam-geldi-27525303](http://www.hurriyet.com.tr/akademisyen-maasina-zam-geldi-27525303) Erişim Tarihi: 12.05.2017
- [Http://Www.Kalkinma.Gov.Tr/Lists/Kalknma%20planlar/Attachments/12/Onuncu%20kalk%C4%B1nma%20plan%C4%B1.Pdf](http://Www.Kalkinma.Gov.Tr/Lists/Kalknma%20planlar/Attachments/12/Onuncu%20kalk%C4%B1nma%20plan%C4%B1.Pdf) Erişim Tarihi: 31.05.2016
- [Http://www.kalkinma.gov.tr/Lists/YillikProgramlar/Attachments/25/2016_Program%C4%B1.pdf](http://www.kalkinma.gov.tr/Lists/YillikProgramlar/Attachments/25/2016_Program%C4%B1.pdf) Erişim Tarihi: 10.06.2017
- [Http://Www.Kalkinma.Gov.Tr/Pages/Ekonomiksosyalgostergeler.aspx](http://Www.Kalkinma.Gov.Tr/Pages/Ekonomiksosyalgostergeler.aspx) Erişim Tarihi 12.01.2016
- [Http://Www.Tcmb.Gov.Tr/Wps/Wcm/Connect/10dd44f6-855b-4a96-86d3-790a77900a92/Bulten30.Pdf?Mod=Ajperes&CacheId=Rootworkspace10dd44f6-855b-4a96-86d3-790a77900a92](http://Www.Tcmb.Gov.Tr/Wps/Wcm/Connect/10dd44f6-855b-4a96-86d3-790a77900a92/Bulten30.Pdf?Mod=Ajperes&CacheId=Rootworkspace10dd44f6-855b-4a96-86d3-790a77900a92) Erişim Tarihi: 07.05.2016
- [Http://Www.Tcmb.Gov.Tr/Wps/Wcm/Connect/37545d76-D7a0-450d-9165-86df6ae17d4b/Tcmb_Kıtapçık_2015_1.Pdf?Mod=Ajperes&CacheId=Rootworkspace37545d76-D7a0-450d-9165-86df6ae17d4b](http://Www.Tcmb.Gov.Tr/Wps/Wcm/Connect/37545d76-D7a0-450d-9165-86df6ae17d4b/Tcmb_Kıtapçık_2015_1.Pdf?Mod=Ajperes&CacheId=Rootworkspace37545d76-D7a0-450d-9165-86df6ae17d4b) Erişim Tarihi: 24.05.2016
- [Http://Www.Tcmb.Gov.Tr/Wps/Wcm/Connect/37545d76-D7a0-450d-9165-86df6ae17d4b/Tcmb_Kıtapçık_2015_1.Pdf?Mod=Ajperes&CacheId=Rootworkspace37545d76-D7a0-450d-9165-86df6ae17d4b](http://Www.Tcmb.Gov.Tr/Wps/Wcm/Connect/37545d76-D7a0-450d-9165-86df6ae17d4b/Tcmb_Kıtapçık_2015_1.Pdf?Mod=Ajperes&CacheId=Rootworkspace37545d76-D7a0-450d-9165-86df6ae17d4b) Erişim Tarihi: 21.09.2016
- [Http://Www.Tcmb.Gov.Tr/Wps/Wcm/Connect/Tcmb+Tr/Tcmb+Tr/Sosyal/Cocuklar+Icin/Etkinlikler/](http://Www.Tcmb.Gov.Tr/Wps/Wcm/Connect/Tcmb+Tr/Tcmb+Tr/Sosyal/Cocuklar+Icin/Etkinlikler/) Erişim Tarihi: 06.05.2016
- [Http://www.tcmb.gov.tr/wps/wcm/connect/9b94d62b-8af1-41c0-bb5f-cb1f02a74817/Fatih+Aksoy+Uzmanl%C4%B1k+Yeterlik+Tezi.pdf?MOD=AJPERES&CACHEID=ROOTWORKSPACE9b94d62b-8af1-41c0-bb5f-cb1f02a74817](http://www.tcmb.gov.tr/wps/wcm/connect/9b94d62b-8af1-41c0-bb5f-cb1f02a74817/Fatih+Aksoy+Uzmanl%C4%B1k+Yeterlik+Tezi.pdf?MOD=AJPERES&CACHEID=ROOTWORKSPACE9b94d62b-8af1-41c0-bb5f-cb1f02a74817) Erişim Tarihi:28.06.2017
- [Http://www.tcmb.gov.tr/wps/wcm/connect/8cdd0f38-142f-493b-b489-bdc0111491bb/ParasalAktarim.pdf?MOD=AJPERES](http://www.tcmb.gov.tr/wps/wcm/connect/8cdd0f38-142f-493b-b489-bdc0111491bb/ParasalAktarim.pdf?MOD=AJPERES) Erişim Tarihi: 29.06.2017

- [Http://www.hazine.gov.tr/arastirma/kamukesimigeneldengesi.pdf](http://www.hazine.gov.tr/arastirma/kamukesimigeneldengesi.pdf); Erişim Tarihi: 14.06.2016
- [Https://www.bddk.org.tr/websitesi/turkce/mevzuat/banka_kartlari_kredi_kartlari_kanunu/12444banka_kartlari_ve_kredi_kartlari_hakkinda_yonetmelik_resmi_gazete_9.10.2013.pdf](https://www.bddk.org.tr/websitesi/turkce/mevzuat/banka_kartlari_kredi_kartlari_kanunu/12444banka_kartlari_ve_kredi_kartlari_hakkinda_yonetmelik_resmi_gazete_9.10.2013.pdf) Erişim Tarihi: 30.05.2016
- [Https://www.youtube.com/playlist?list=PL7jjxj8zcqrm3m8erjyjudffatzwjdhbu](https://www.youtube.com/playlist?list=PL7jjxj8zcqrm3m8erjyjudffatzwjdhbu) Erişim Tarihi: 07.05.2016
- [Http://fsc.org.nz/site/fsc/files/kiwisaver%20info%20pdfs//isi%20report%20part2.pdf](http://fsc.org.nz/site/fsc/files/kiwisaver%20info%20pdfs//isi%20report%20part2.pdf) **The Isı Report On Retirement Savings: A Wake –Up Call**, June 1998 Erişim Tarihi:14.03.2016
- [Http://www.tcmb.gov.tr/wps/wcm/connect/fc5a4a1a-63d9-4de3-bb8b-d56a61409df6/program+\(1\).pdf?mod=ajperes&cacheid=rootworkspacefc5a4a1a-63d9-4de3-bb8b-d56a61409df6](http://www.tcmb.gov.tr/wps/wcm/connect/fc5a4a1a-63d9-4de3-bb8b-d56a61409df6/program+(1).pdf?mod=ajperes&cacheid=rootworkspacefc5a4a1a-63d9-4de3-bb8b-d56a61409df6) Merkez Bankası (2016) Erişim Tarihi 10.01.2016
- [Http://blog.milliyet.com.tr/tasarruf-anlayisi--cin-ve-almanya/blog/?blogno=446332](http://blog.milliyet.com.tr/tasarruf-anlayisi--cin-ve-almanya/blog/?blogno=446332) **Tasarruf anlayışı; Çin ve Almanya.** Milliyet (2014). Erişim Tarihi: 14.01.2017
- [Http://www.sde.org.tr/tr/authordetail/turkiyenintasarrufacigisorunu/1085](http://www.sde.org.tr/tr/authordetail/turkiyenintasarrufacigisorunu/1085). **SDE** (20.04.2012). Türkiye'nin Tasarruf Açığı Sorunu. Erişim Tarihi:04.03.2015.
- [Http://data.worldbank.org/indicator/NY.GNS.ICTR.ZS?contextual=default&end=2015&locations=cn&name_desc=true&start=1982&view=chart](http://data.worldbank.org/indicator/NY.GNS.ICTR.ZS?contextual=default&end=2015&locations=cn&name_desc=true&start=1982&view=chart) Dünya Bankası, Erişim Tarihi: 09.01.2017
- [Http://evds.tcmb.gov.tr/evds.tcmb.gov.tr/tr/](http://evds.tcmb.gov.tr/evds.tcmb.gov.tr/tr/) Merkez Bankası (2016) Erişim Tarihi 15.10.2016
- [Http://www.bloomberght.com/ht-yazarlar/gazi-ercel/881731-ictasarruflari-artirma](http://www.bloomberght.com/ht-yazarlar/gazi-ercel/881731-ictasarruflari-artirma), ERÇEL, Gazi. (2011) “İç Tasarrufları Artırma”. Erişim Tarihi: 14.02.2016
- [Http://www.tasam.org/trTR/Icerik/3170/cin_ekonomisinin_yapisal_donusumu_ve_gelismekte_olan_ulkeler_acisindan_sonuclari](http://www.tasam.org/trTR/Icerik/3170/cin_ekonomisinin_yapisal_donusumu_ve_gelismekte_olan_ulkeler_acisindan_sonuclari) TASAM, 2011. Çin Ekonomisinin Yapısal Dönüşümü ve Gelişmekte Olan Ülkeler Açısından Sonuçları. Erişim Tarihi:11.04.2017
- [Http://www.timeturk.com/sanayi-ve-uretime-destek-tasarisi-genel-kurulda-kabul-edildi-2/haber-678008](http://www.timeturk.com/sanayi-ve-uretime-destek-tasarisi-genel-kurulda-kabul-edildi-2/haber-678008) Erişim Tarihi: 20.06.2017
- [Https://www.turcomoney.com/turkiye-buyurken-tasarruf-oranlari-dustu.html](https://www.turcomoney.com/turkiye-buyurken-tasarruf-oranlari-dustu.html) Erişim Tarihi: 01.07.2017

 KONYA	<p>T.C. NECMETTİN ERBAKAN ÜNİVERSİTESİ Sosyal Bilimler Enstitüsü Müdürlüğü</p>	 SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
---	---	---

ÖZGEÇMİŞ

Adı Soyadı:	KORAY YILDIRIM			İmza:	
Doğum Yeri:	OSMANİYE				
Doğum Tarihi:	01/06/1987				
Medeni Durumu:	BEKAR				
Öğrenim Durumu					
Derece	Okulun Adı	Program	Yer	Yıl	
İlköğretim	ATATÜRK İLKÖĞRETİM OKULU	İLKOKUL	OSMANİYE	1993-1998	
Ortaöğretim	OSMANİYE İLKÖĞRETİM OKULU	ORTAOKUL	OSMANİYE	1998-2001	
Lise	ATATÜRK LİSESİ	LİSE	OSMANİYE	2001-2004	
Lisans	SELÇUK ÜNİVERSİTESİ	İKTİSAT	KONYA	2007-2012	
Yüksek Lisans	NECMETTİN ERBAKAN ÜNİVERSİTESİ	İKTİSAT	KONYA	2013-	
İş Deneyimi:	<ul style="list-style-type: none"> - E&C PHİLLİPS & SON COMP. ALASKA/USA 2010 - MERSİN VERGİ DAİRESİ BAŞKANLIĞI UZMAN YARDIMCISI 2015-HALEN 				

İlgi Alanları:	<ul style="list-style-type: none"> - MAKROİKTİSAT - EKONOMETRİ
Aldığı Ödüller:	
Tel:	0544 254 20 62
Adres	MERSİN VERGİ DAİRESİ BAŞKANLIĞI URAY VERGİ DAİRESİ MÜDÜRLÜĞÜ İADE SERVİSİ 2. KAT AKDENİZ/MERSİN
Ekleme istediğiniz hususlar	